

Barnet i den ikke-traditionelle familie

- Et psykoanalytisk studie af den homoseksuelle familiekonstellation

Af Mathilde Balle Kristensen, 20104123

10. Semester, Psykologi
Aalborg Universitet, 29. maj 2015
Vejleder: Liselotte Grünbaum

Abstract

The present thesis is a psychoanalytic theoretic reflection and multiple case study of non-traditional families. The intended aims of the study where, 1) to perform a systematic exploration of core features of already existing empirical material on the subject, 2) to perform a psychoanalytical and particularly object relations theoretical reflection on homosexual families and 3) to investigate qualitative case material on homosexual parents and their children's fantasies and conception of their unique family constellation, in the context of the two previous chapters.

The qualitative research data consisted mainly of three different types of material; 1) clinical case material from a child psychotherapy case and work with the lesbian parents as presented by Corbett (2001); 2) a infant observation study of a single, gay man's daughter as presented by Moskowitz (2010); and 3) an interview study of homosexual parents as presented by Friedman (2007). The analytic strategy was developed through the thesis first two chapters and the phenomenological deductive analysis Template Analysis was carried out.

The exploration of the empirical studies has only found few if any difference between children of heterosexual and homosexual parents and the studies suggest that children raised by same-sex parents fare equally well to children raised by heterosexual parents. The empirical studies did highlight features of homosexual families that could benefit from further qualitative research such as the parent-child relationship, attachment and separation. Object relations theory including the Oedipus complex and the process of triangulation proved to be useful in the study of the child's psychosexual development in homosexual families and the family's fantasies about their own family constellation. The completed analysis of the various data gave a valuable and rich insight into the unique challenges of homosexual families. The thematic approach to the data showed to be very useful as a baseline but leaved room for the themes to evolve through the use of them. The themes that seemed to be appearing often were the conscious and unconscious knowledge and fantasies of the donor. The fantasies were influenced of the parent's grief and the child's Oedipal situations. The Oedipal situation was in turn influenced by the parent's sexual orientation and somehow the Oedipus complex seemed to be even more complex. This thesis underlines the impotency of this subject and therefore puts foreword a suggestion for further research.

Indholdsfortegnelse

1. INTRODUKTION	1
1.1 INDLEDNING	1
1.2 PROBLEMFORMULERING	2
1.3 TEORIVALG OG AFGRÆNSNING	2
1.4 BEGREBSAFKLARING	3
1.4.1 HOMOSEKSUEL FAMILIE	3
1.4.2 BUTCH	4
1.5 DISPOSITION	4
2. TEORI	5
2.1 HOMOSEKSUELLE FAMILIER I EN HISTORISK KONTEKST	5
2.2 NYERE EMPIRISKE STUDIER	8
2.2.1 FORÆLDRE-BARN RELATIONEN	9
2.2.2 OPSAMLING	10
2.3 HOMOSEKSUELLE FAMILIER	11
2.3.1 UDFORDRINGER OG VALG	11
2.3.2 EN FORÆLDRE ELLER TO FORÆLDRE	12
2.3.3 VALG AF DONOR	13
2.3.4 OPSUMMERING	14
2.4 KLEINIANSK TEORI	15
2.4.1 DEN PARANOID-SKIZOIDE POSITION	16
2.4.2 DEN DEPRESSIVE POSITION	17
2.5 ØDIPUSKOMPLEKSET	18
2.5.1 ØDIPUSKOMPLEKSET OG DEN DEPRESSIVE POSITION	18
2.5.2 DRENGENS ØDIPALE UDVIKLING	19
2.5.3 PIGENS ØDIPALE UDVIKLING	20
2.5.4 OPSAMLING	21
2.6 TRIANGULERING	21
2.7 DEN PSYKOANALYTISKE TEORI OG HOMOSEKSUELLE FAMILIER	22
2.7.1 TRIANGULERING I HOMOSEKSUELLE FAMILIER	23
2.7.2 BØRNS FANTASIER	25
2.7.3 OPSAMLING	25

3. METODE	25
3.1 PSYKOLOGIEN SOM VIDENSKAB	26
3.1.1 RELIABILITET, VALIDITET OG GENERALISERBARHED	27
3.2 CASESTUDIET SOM METODE	28
3.3 GENEREL OG SPECIFIK ANALYSEMETODE	28
3.3.1 FÆNOMENOLOGI	29
3.3.2 TEMPLATE ANALYSIS	29
3.4 VALG AF LITTERATUR OG CASEMATERIALE	31
3.4.1 MINORITETERS ANONYMITET	32
3.4.2 EMPIRIENS KULTURELLE KONTEKST	32
3.5 EMPIRIENS METODISKE KONTEKST	33
3.5.1 KLINISK CASEMATERIALE	33
3.5.2 OBSERVATIONSSTUDIER	34
3.5.3 INTERVIEWSTUDIE	34
3.5.4 CASESTUDIES SVAGHEDER OG STYRKER	35
3.6 HVAD ER NORMALT?	37
4. ANALYSE	38
4.1 EN KLINISK CASE	38
4.1.1 CASEBESKRIVELSE	38
4.1.1.1 Forestillinger om donoren	40
4.1.1.2 Andys forløb	41
4.1.2 CORBETTS FORSTÅELSE	43
4.2 ANALYSE AF EN KLINISK CASE	44
4.2.1 ANDYS ØDIPALE SITUATIONER	44
4.2.2 ANDYS FORSTÅELSE AF OG FANTASI OM DONOREN	46
4.2.2.1 Opsummering	48
4.2.3 MØDRENE FORSTÅELSE AF OG FANTASIER OM DONOR	48
4.2.4 FORÆLDRENE FORSTÅELSE OG FANTASIER OM DERES FORÆLDRESKAB	49
4.2.5 OPSUMMERING	50
4.3 ET OBSERVATIONSSTUDIE	51
4.3.1 CASEBESKRIVELSE	51
4.3.2 MOSKOWITZ FORSTÅELSE	55
4.4 ANALYSE AF ET OBSERVATIONSSTUDIE	56
4.4.1 LAURAS ØDIPALE SITUATIONER	57
4.4.2 LAURAS FANTASIER OM DONOREN	59

4.4.3 OPSUMMERING	60
4.4.4 DAVIDS FANTASIER OM DONOREN	60
4.4.5 DAVIDS FORSTÅELSE AF SIT FORÆLDRESKAB	61
4.4.6 OPSUMMERING	62
4.5 SUPPLERENDE MATERIALE	63
4.6 ANALYSE AF SUPPLERENDE MATERIALE	65
4.6.1 BARNETS UDFORSKNING AF FORÆLDREFIGURER	65
4.6.2 MEDMODERENS ROLLE	66
4.6.3 HOMOSEKSUELLE FÆDRES FORESTILLINGER	66
4.6.4 OPSUMMERING	68
5. KONKLUDERENDE DISKUSSION	68
5.1 TEORIEN OG ANALYSENS RESULTATER	69
5.1.1 ER FORÆLDRE-BARN RELATIONEN BEDRE I HOMOSEKSUELLE FAMILIER?	69
5.1.2 ER DE ØDIPALE SITUATIONER TILSTEDE I HOMOSEKSUELLE FAMILIER?	70
5.1.3 (HVORDAN) PÅVIRKER FORÆLDRES SEKSUELLE ORIENTERING?	71
5.1.3.1 Er ødipuskomplekset mere komplekst?	73
5.2 VIDENSKABELIGE METODER	74
5.2.1 FORFATTERENS FORFORSTÅELSE	75
5.2.2 METODENS FORUDSÆTNINGER	76
6. KONKLUSION	78
7. PERSPEKTIVERING	79
7.1 ET FORSKNINGSDESIGN	79
REFERENCELISTE	81
PENSUMLISTE	85

Bilag 1-10

1. Introduktion

Målet med denne introducerende del er at præsentere de centrale elementer af specialet. Introduktionen indeholde derfor en beskrivelse af min interesse for emnet, problemformuleringen, afgrænsningen af teori og metode samt en disposition over specialet. Først indledningen, der giver et indblik i min interesse og motivation for emnet.

1.1 Indledning

I dagens Danmark og andre vestlige industrialiserede lande, vokser flere og flere børn om med forældre, der åbent identificerer sig som homoseksuelle. I 2005 estimeredes tallet i USA, at være mellem 2-14 millioner børn (Tasker, 2005, p. 224), mens der i Danmark findes over tusinde familier med to forældre af samme køn (Danmarks Statistik, 2015a). De fleste familier i Danmark består ikke længere af en kernefamilie med far, mor og børn, men består af mange forskellige familiekonstellationer med sammenbragte familier, enlige forældre og altså også to forældre af samme køn (Danmarks Statistik, 2015b). Under min praktik på Aalborg Universitetsklinik-børn, stiftede jeg bekendtskab med en 6årig dreng, der kæmpede med fraværet af sin far. Gennem et psykodynamisk perspektiv fik jeg indsigt i drengens fantasier om sin fraværende far og hans kamp om, hvem han skulle identificere sig med som dreng og mand. Gennem dette forløb blev jeg interesseret i at undersøge forestillinger og fantasier hos familier og børn, der fra starten af deres liv ikke har en far eller mor, sådan som det er tilfældet i homoseksuelle familier. Hvordan kan man beskrive barnets udvikling og den identifikation, der er så central i den psykoanalytisk teori? Hvem kan barnet, der har forældre med modsat køn identificere sig med og kan man anvende den psykoanalytiske teori, om de ødipale konflikter? Den vestlige verden har længe yttet modstand mod homoseksuelles ret til donorinsemination og adoption og der synes at være en udbredt holdning om, at børn behøver en far og en mor (Diamantouli & Porsager, 2008 p. 161). Jeg har i min uddannelse ikke stødt på litteratur eller diskussioner om homoseksuelle familier, men udviklingsteorier synes at bygge på heteroseksuelle familier. Derimod blev jeg præsenteret for de etiske råd for nordiske psykologer, hvor der blandt andet står, at psykologer skal respektere klientens køn, etnicitet, religiøse overbevisning og

seksuelle orientering (Regelsæt 2010-2012, p. 33). Som et led i min praktik begyndte jeg derfor at overveje, hvordan denne respekt kommer til udtryk gennem psykologarbejdet. I forældrearbejdet fik jeg indblik i forestillinger, følelser og oplevelser som forældreskabet giver, men som jeg ikke selv har oplevet. Min pointe er, at man ikke kan have personlige erfaringer med alt som psykolog, men man kan tilegne sig viden og undersøge sine egne holdninger og være nysgerrig på en lang række områder, det være sig klienter der tilhøre en seksuel, etnisk, religiøs eller politisk minoritet – uanset om nogle af disse kategorier skulle være sammenfaldende med ens egen.

Dette speciale koncentrerer sig ikke om, hvorvidt det er muligt, rigtigt eller forkert for homoseksuelle at stifte en familie og opdrage psykisk sunde børn. Det sker allerede, homoseksuelle kvinder og mænd stifter familie. I stedet fokuserer specialet på, de psykologiske dynamikker, fordele og udfordringer, der kan forekomme i sådanne familier. På baggrund af ovenstående overvejelser er nedenstående problemformulering valgt.

1.2 Problemformulering

Hvordan kan man ud fra et psykoanalytisk perspektiv forstå homoseksuelle familier og deres fantasier om og forståelse af deres egen familiekonstellation?

1.3 Teorivalg og afgrænsning

Ovenstående problemstilling afgrænses af teoretiske og metodiske valg, hvilket præsenteres i det næste. En del af problemstillingen er således det psykoanalytiske perspektiv, der dækker over flere selvstændige teoriretninger, hvilket afgrænses til at omhandle Melanie Kleins objektrelationsteori, samt nyere kleiniansk teori.

Objektrelationsteorien er blandt andet en relationel udviklingsteori, der har fokus både på barnets inderliggørelse af den sociale og kulturelle kontekst og på, hvordan denne inderliggørelse er påvirket af individets følelser og fantasier. I

problemstillingen er der således en antagelse om, at objektrelationsteorien kan give en forståelse og indsigt i de unikke udfordringer og fordele homoseksuelle familier

står overfor. Da jeg ikke havde et psykologfagligt kendskab til emnet, valgte jeg at skabe mig et overblik over forskning, der er lavet på området. Den genererede viden herfra bidrog desuden til analysen af casematerialet og dermed også til en belysning af problemformuleringen. Derfor indeholder specialet en gennemgang af de vigtigste empiriske studier, der har undersøgt homoseksuelle familier, hvilket både indeholder kvantitative og kvalitative studier.

Min første tanke med studiet var at undersøge homoseksuelle par, der har ønsket at starte en familie, deres forestillinger om dette, samt deres barns fantasier om dets unikke familiekonstellation. Jeg ønskede altså at studere bevægelsen fra en dyadisk til triadisk relation mellem barnet og dets homoseksuelle forældre. Dette var en bevidsthed om, at der findes et stort antal af familiekonstellationer, når man bevæger sig væk fra en heteroseksuel kernefamilie. Dette er altså en afgrænsning fra børn, der er født ind i en tidligere heteroseksuel relation. Herved undgik jeg de vanskelige psykologiske udfordringer som skilsmisse og processen omkring forælderen der ”springer ud” som homoseksuel fører med sig.

Valget af metode faldt herefter på casestudiet, der lige siden Sigmund Freud har været anvendt til udforskning af psykologiske fænomener. Casematerialet består dog ikke udelukkende af klinisk materiale, men også observations- og interviewstudier, der er altså tale om et multiple casestudie. Jeg valgte herefter et fænomenologisk analyseredskab, der synes at stemme overens med mit ønske om at undersøge det unikke og særligt subjektive ved emnet.

Undervejs i specialeprocessen er der foretaget en lang række valg, der utvivlsomt har haft indflydelse på specialets resultater og konklusion, hvilket diskuteres løbende gennem specialet.

1.4 Begrebsafklaring

Herunder ses en forklaring af centrale begreber, der anvendes i specialet.

1.4.1 Homoseksuel familie

Begrebet homoseksuel familie eller ikke-traditionel familie henviser i dette speciale til en familie med forældre, der er homoseksuelle. Medmor og medfar bliver brugt om den forælder, der ikke er biologisk knyttet til barnet.

1.4.2 Butch

Begrebet *butch* henviser til kvinder, der afviser en stereotyp feminin påklædning og fremtræden, hvilket ofte bliver set i modsætning til *femme* kvinder, hvis selvrepræsentation stemmer mere overens med en stereotypisk feminin påklædning og fremtoning (Goldberg, 2010, p. 34).

1.5 Disposition

Herunder præsenteres specialets disposition.

Specialets første del, har til formål at introducere læseren til specialet, herunder problemformuleringen, afgrænsningen og dispositionen.

Anden del af specialet, præsenterer det valgte forskningslitteratur og teoretiske afsæt, der anvendes i behandlingen af den valgte problemstilling. Første del giver en indsigt i eksisterende forskningslitteratur og den viden disse studier har bidraget med. Herefter følger et afsnit, der giver indsigt i traditionel og nyere psykoanalytisk litteratur. Der vil særligt være fokus på objektrelationsteorien, herunder ødipuskomplekset og triangulering. Sidste del af afsnittet omhandler et psykoanalytisk perspektiv på ikke-traditionelle familier. De enkelte afsnit slutter med en opsummering.

I specialets tredje del præsenteres specialets metodiske afsæt. Psykologien som videnskab placeres i det videnskabelige felt, med et særlig fokus på de kvalitative metoder. Casemetoden som generel analysemetode og Template Analysis som specifik analysemetode præsenteres herefter. Afsnittet bærer desuden præg af refleksioner over metoden og designet på dette speciale.

Fjerde afsnit er bygget op af tre mindre, der hver har samme struktur. Hvert afsnit består af en præsentation af datamateriale, herefter den pågældende forfatters tolkning af dette materiale og herefter min analyse af materialet. Analysen bygger på de præsenterede empiriske studier, teorifremstillingen samt metoden og bidrager til en dybere forståelse af både casematerialet og dette speciales problemformulering. Analysen munder ud i delkonklusioner undervejs.

Den femte del af specialet er en ren diskuterende del. Først præsenteres en opsamlende diskussion af specialets analytiske dele samt en diskussion af overvejelser og spørgsmål, der har vist sig undervejs i specialeprocessen. Herefter

følger en diskussion af casematerialets metoder samt specialets anvendte analytiske metode.

Sidste del er en afrunding af specialet og består af en konklusion og en perspektiverende del. Konklusionen samler op på de erfaringer, der er gjort gennem specialet, hvor de vigtigste pointeres og der svares på problemformuleringen. På baggrund af den nye erfaring og viden præsenteres forslag til videre forskning, i en perspektivering.

2. Teori

Dette afsnit fremstiller specialets teoretiske fundament. Første del indeholder en undersøgelse af forskningslitteratur.

2.1 *Homoseksuelle familier i en historisk kontekst*

Den psykoanalytiske tradition, har beskæftiget sig med homoseksualitet og homoseksuelle individer siden dets oprindelse. Udviklingspsykologiske teorier har traditionelt understreget de forskellige bidrag fra både fædre og mødre til barnets personlige og sociale udvikling. Den psykoanalytiske teori, herunder Sigmund Freud (1973) beskrev således børns psykoseksuelle udvikling og mente, at den ender via en løsning af ødipuskomplekset i en heteroseksuel moden identitet. Forudsætningen for en heteroseksuel moden identitet er, at ødipuskomplekset løses gennem identifikation med samme-køn forælderen. Freud (1973, p. 124) anså ødipuskomplekset som et centralt universelt kompleks og mente, at der internt i familien findes et begær og en rivaliseren, som enhver lille pige og dreng skal igennem. Med ødipuskomplekset henviste han til Sofokles' antikke tragedie *Ødipus Rex*, hvor Ødipus skæbnesvangert er forudbestemt til at dræbe sin fader og gifte sig med sin moder. Ved udviklingen af homoseksualitet, er der altså sket en standsning af udviklingen, da ødipuskompleksets kriser ikke er gennemarbejdet. I stedet er der sket en undgåelse af den potentielle rivalisering med samme-køn forælderen, ved en identifikation med modsat-køn forælderen (ibid., p. 16).

Siden Freud er ødipuskomplekset og teorien om barnets psykoseksuelle udvikling blevet revideret, for eksempel ved Klein (1945), der ikke mente, at barnets udvikling følger en bestemt rækkefølge, men derimod består af svingninger mellem forskellige positioner. Løsningen på barnets udvikling er dog stadig en heteroseksuel

identitet og man kan stadig tale om et hierarki mellem netop homoseksuel og heteroseksuel identitet. Endnu nyere teoretikere har fortolket og moderniseret ødipuskomplet herunder, Britton (1992), Boswell (2001) og Heineman (2004), disse nyfortolkninger beskrives i et senere afsnit.

Selvom, der findes levn fra de tidlige psykoanalytiske teorier, er der sket en stor udvikling i synet på homoseksualitet og homoseksuelle både inden for den psykoanalytiske verden og den bredere sociokulturelle kontekst. Således blev homoseksualitet i Danmark fjernet fra Sundhedsstyrelsens liste over psykiske sygdomme i 1981, mens det først i 1992 blev fjernet fra WHO's diagnosesystem International Classification of Diseases, ICD-10. Her står, at et individs seksuelle orientering i sig selv ikke kan ses som en psykisk patologi eller afvigelse (WHO, 1992, p. 172). At homoseksualitet ikke længere anses som patologisk i den vestlige verden betyder dog ikke, at homoseksuelle par fik ret til at stifte familie efter denne ændring. Den psykologiske forsknings bidrag til dette spørgsmål tog fart i 1970'erne, hvor undersøgelser og sammenligninger mellem børn af lesbiske mødre og heteroseksuelle enlige mødre eller heteroseksuelle forældrepar blev foretaget. Disse undersøgelser blev ofte anvendt i skilsmissesager og blev brugt for eller imod den homoseksuelle forældre. Her var det ofte spørgsmål, fordomme og bekymringer blandt politikere, dommere og den bredere befolkning, omkring de homoseksuelle voksne og om børnenes psykoseksuelle udvikling og adfærd, der blev undersøgt (APA, 2005, p. 5). I Danmark er der aldrig blevet dømt imod homoseksuelle forældre i forældremyndighedssager, men ligestillingen med heteroseksuelle par har været længe undervejs (Anderssen, Amlie & Ytterøy, 2002, p. 335). I 1999 blev det muligt for homoseksuelle at stedbarnsadoptere og i 2006 blev det muligt for lesbiske og enlige mødre at blive insemineret med samme rettigheder som heteroseksuelle par. Denne lovgivning blev udvidet i 2009 således, at moderens partner bliver medmor til det barn, som de har fået sammen ved donorinseminering. På den måde bliver partneren juridisk forælder til barnet ved fødslen. I 2010 blev adoptionsloven ændret, så det nu er muligt for homoseksuelle at adoptere fra ind- og udland (Retsinformation, 2015).

Et studie, der har undersøgt faderfraværet i lesbiske familier og som har bidraget til ændringerne er Golombok, Spencer og Rutter (1983, p. 561). De foretog en psykoseksuel og psykiatrisk vurdering af i alt 37 børn i 27 lesbiske familier og 38 børn af 27 heteroseksuelle enlige mødre. Undersøgelsen blev foretaget med

standardiserede interviews med børnene og forældrene, samt spørgeskemaer til forældre og lærere. De fandt ingen forskel i børnenes psykoseksuelle udvikling, emotioner, adfærd eller relationer, men påpegede samtidigt, at undersøgelsen var lavet med børn, der alle mindst havde været i en heteroseksuel familie i to år og de påpegede derfor, at resultaterne ikke kunne generaliseres til lesbiske kvinder, der bliver gravid ved hjælp af kunstig befrugtning, også kaldet in vitro-fertilisering, herefter IVF (Golombok et al., 1983, p. 571).

Steckel (1987, p. 80) var en af de første til at lave et kvalitativt studie af den psykosociale udvikling hos 3-4-årige børn af lesbiske og heteroseksuelle par. Hun undersøgte ved hjælp af Mahlers (1975) teori om separation og individuation, hvordan kvindeligheden i den lesbiske medforældre, i stedet for en fader, måske faciliterer eller hindrer et barns intrapsyiske separation. Tidligere forskning påpegede, at faderens mandlighed og synlige forskellighed fra moderen, er nødvendig og hjælper barnet i dets proces af separation og individuation. Steckel (1987) undersøgte derfor, hvordan variationer fra den traditionelle heteroseksuelle kernefamilie, påvirker barnet. Hun undersøgte uafhængighed, ego funktioner og objektrelationer ved hjælp af strukturerede forældreinterview, spørgeskemaer til forældre og lærere, mens 11 børn af heteroseksuelle par og 11 børn af lesbiske par, deltog i en projektiv *Structured Doll Technique* interview. Steckel (1987, p. 81) fandt ingen forskelle i psykopatologi eller vanskeligheder med separation-individuation mellem børn af heteroseksuelle eller lesbiske forældre. Hun fandt dog, at børn af heteroseksuelle viste mere aggressive separationsprocesser, mens børnene af de lesbiske mødre demonstrerede et mere kærligt selvbillede. Hendes hypotese omkring den mere aggressivt farvede separationsproces var tredelt, hun mente, 1) at der i de heteroseksuelle familier er en tilstedeværelse af en mere aggressiv rollemodel, 2) en mere dyadisk mor-barn relation (da fædre deltager i mindre grad end lesbiske medmødre i den daglige omsorg) som børnene skal separere sig fra med større kraft, samt 3) en mere intens ødipal rivalisering. Disse hypoteser er desværre ikke fulgt op i fremstillingen. Hvordan børnenes udvikling påvirkes giver Steckel (1987, p. 82f) heller ikke noget bud på, men påpeger i stedet vigtigheden af longitudinal forskning. Et andet punkt hun mente, der burde undersøges er børns bevidste og ubevidste opfattelse af deres fraværende far-figur.

Fælles for disse tidligste studier er deres fokus på at undersøge, hvordan mødres seksuelle orientering påvirker barnets psykoseksuelle udvikling, hvilket de

ofte delte ind i tre kategorier. Første kategori er kønsidentitet, altså om barnet ser sig selv som pige eller dreng, anden kategori er kønsstereotyp adfærd, der henviser til om barnet viser adfærd, der er særlig maskulin eller feminin og stemmer overens med dets biologiske køn. Tredje kategori er barnets seksuelle orientering, heteroseksuel eller homoseksuel (Golombok, 1983, p. 562, Steckel, 1987, p. 75). I dag synes undersøgelsen af barnets udvikling at være bredt ud til et mere generelt psykosocialt fokus (Anderssen et al., p. 343). Næste afsnit behandler nyere empiriske studier.

2.2 Nyere empiriske studier

Siden 1970'erne er der foretaget en stor mængde forskning, både longitudinale studier af for eksempel Gartrell og Bos (2010) og meta-analyser og reviews af blandt andet Anderssen et al. (2001), Crowl, Ahn og Baker (2008), Biblarz og Stacey (2010), Fedewa, Black og Ahn (2015). American Psychological Association, APA, fastslog i en rapport fra 2005, at ikke et eneste forskningsstudie har fundet, at børn af lesbiske eller homoseksuelle mænd skulle være dårligere stillet i nogen væsentlig eller signifikant henseende i forhold til børn af heteroseksuelle forældre (p. 15). I det næste præsenteres disse studier.

Et longitudinelt studie af Gartrell et al. (1996), der startede i 1986 og som stadig ikke er afsluttet, følger 78 familier med lesbiske mødre og deres børn, der alle er undfanget ved hjælp af IVF. Forskerne har haft kontakt til familierne under graviditeten, og igen da børnene var 2, 5, 10 og 17 år. En sidste kontakt er planlagt til når børnene er 25 år gamle. Studiet har haft fokus på mødrenes opfattelse af deres forældreskab og særligt i forhold til omgivelsernes betydning for hvorvidt mødrene var åbne omkring deres seksuelle orientering. På trods af, at langt størstedelen af mødrene var åbne omkring deres seksuelle orientering frem til barnet var to år, var hele 28 procent mindre åbne omkring deres seksuelle orientering overfor andre, da barnet var 10 år. Studiet viste, at over halvdelen af de 10årige børn var åbne omkring deres forældres orientering og at 43 procent havde oplevet homofobi. Mange af mødrene var meget opmærksomme på deres børns oplevelser og forsøgte aktivt at lære deres børn om forskellighed, tolerance og mange havde lært deres børn, hvordan de kunne reagere på en hensigtsmæssig måde i forhold til mobning. Ændringen i mødrenes åbenhed om deres seksuelle orientering reflekterede ifølge Gartrell et al.

(2005, p. 523) deres sensitivitet til børnenes øgede bekymringer om homofobi som præteenagere. Den nyeste artikel er fra 2010, hvor børnene er 17 år gamle. Her er mødrene blevet interviewet, mens børnene udfyldte et spørgeskema. I studiet konkluderer Gartrell og Bos (2010, p. 34), at de 17årige teenagere på trods af homofobiske tilnærmelser, var veletpassede og havde bedre sociale- og skolekompetencer samt udviste færre adfærdsproblemer end deres jævnaldrene med heteroseksuelle forældre. Det longitudinale studie har indtil videre vist at børn, der siden fødslen er opvokset i planlagte lesbiske familier, viser en sund psykologisk udvikling.

Anderssen et al. (2002, p. 335) undersøgte 23 empiriske studier med børn opvokset med homoseksuelle forældre, der alle var publiceret mellem 1978 og 2000. De mest undersøgte parametre er, barnets emotionelle funktioner, seksuelle præferencer, stigmatisering, kønsrolle adfærd, adfærdstilpasning, kønsidentitet og kognitive funktioner. På alle disse parametre viste der sig ikke at være en signifikant forskel mellem børn opvokset i heteroseksuelle eller homoseksuelle familier (ibid., p. 347). Et andet review af Biblarz og Staceys (2010, p. 16f) havde til formål at undersøge fem variabler, der ofte bruges af kritikere, der mener at børn behøver både en far og en mor. Det drejer sig om antallet af forældre, kønnet på forældrene, den seksuelle orientering af forældrene, deres ægteskabelige status og biologiske relation til barnet. De undersøgte i alt 33 studier og fandt ingen sammenhæng mellem disse variabler og barnets udvikling. De fandt derimod, at forældreevnen ikke afhænger af køn og at de styrker, der ofte er forbundet med to-forældre familier både gælder for homoseksuelle og heteroseksuelle familier. Studier har dog fundet små forskelle mellem børn af heteroseksuelle og homoseksuelle forældre, hvilket præsenteres herunder.

2.2.1 Forældre-barn relationen

Crowl et al. (2008, p. 396) fandt, at homoseksuelle forældre rapporterede at have et signifikant bedre forhold til deres børn end heteroseksuelle forældre. Børnenes opfattelse af relationen til deres forældre afhang dog ikke signifikant af forældrenes seksuelle orientering. En af grundene kan ifølge Biblarz og Stacey (2010, p. 17) være medforælderens køn og ikke forælderens seksuelle orienterings påvirkning, som det oprindeligt var meningen at undersøge. De mener, at kvinder oftere er mere

involveret i barnet end mænd typisk er, og at det derfor ikke er den seksuelle orientering, der er afgørende, men snarere kønnet på forældrene (ibid.). Crowl et al. (2008, p. 400) peger også på de negative sociale og kulturelle vilkår børnene af homoseksuelle forældre vokser op under. De mener, at homoseksuelle forældre sandsynligvis stræber efter en tættere relation til deres børn for at fungere som en buffer mod fordomme og stigmatisering. Patterson (1995, p. 115) har i et interviewstudie af 37 lesbiske par undersøgt, lesbiske mødres fordeling af arbejde både i og uden for hjemmet og undersøgte dette i forhold til, om barnet var veltilpasset. Hun fandt, at medmoderen oftere arbejder længere tid uden for hjemmet. Hun fandt desuden at de forældre, der fordelte forældrearbejdet mere ligeligt imellem sig havde en bedre relation til hinanden og at barnet var mere veltilpasset (ibid., p. 120).

Et sidste resultat, der skal rapporteres her, er et studie af Golombok, Tasker og Murray (1997, p. 784), der undersøgte forældre-barn relationen og den socio-emotionelle udvikling hos børn opvokset uden en far, herunder tilknytningen mellem barn og mor sammenlignet med børn af heteroseksuelle par. De anvendte en tilpasning af *Separation Anxiety Test*, der viser barnets indre repræsentation af tilknytningsrelationen til forældrene (ibid., p. 786). Hvad enten der var tale om børn opvokset med en heteroseksuel enlig moder eller et lesbisk par viste de en større grad af sikker tilknytning end børn opvokset med tilstedeværende fædre. De peger på, at dette resultat stemmer overens med Ainsworths (1969) teori om, at en sikker tilknytningsrelation er et resultat af interaktioner mellem moder og barn, der er karakteriseret af en moden respons og sensitivitet til barnets psykologiske behov. De peger desuden på det faktum, at de ødipale konflikter er mere tydelige i familier med en tilstedeværende fader, der forøger barnets separationsangst (Golombok et al., 1997, p. 788).

2.2.2 Opsamling

Som det ses i ovenstående tyder al forskning altså på, at det er muligt at skabe en familie med psykisk sunde og velfungerende børn, der samtidigt har homoseksuelle forældre. Variationer i forhold til heteroseksuelle familier blev dog fundet på områder som forældre-barn relationen, tilknytning og separation.

En af Anderssens et al. (2002, p. 349) konklusioner er, at der på grund af de utvetydige og helt klare resultater i de mange studier, ikke længere i lige så høj grad er brug for sådanne test og sammenligninger. I stedet peger de på behovet for mere dybdegående og procesorienterede undersøgelser, en konklusion Steckel (1987, p. 82) allerede kom frem til i 1987 og man kan derfor undre sig over, at der ikke fra et psykologisk standpunkt har været interesse for undersøgelser af denne art. Netop de ubevidste og intrapsyriske processer, herunder fantasier, har jeg i min analyse af de eksisterende empiriske studier kun fundet undersøgt i en meget lav grad eller slet ikke. Der har til gengæld været flere studier, som henviser til psykoanalytiske teorier, herunder ødipuskomplekset.

Metoderne i de netop præsenterede studier, varierer i stor grad, men består ofte af spørgeskemaer, interviews eller forskellige psykologiske test (Anderssen et al., 2002, p. 337; Crowl et al., 2008, p. 401; Fedewa et al., 2015, pp. 12-18), desuden er formålet med studierne, ofte at sammenligne homoseksuelle og heteroseksuelle forældre, for at undersøge, om de homoseksuelle forældre er ”gode nok” og om deres børns psykologiske velvære er lige så god som børn af heteroseksuelle. En ny bølge af forskning, der ikke udelukkende fokuserer på en sammenligning mellem homoseksuel og heteroseksuel, hvad der er normen eller ikke, præsenteres i det næste. Disse studier har fokus på de unikke udfordringer homoseksuelle familier står overfor og hvordan familierne skabes på deres egne betingelser (Johnson, 2012, p. 46).

2.3 Homoseksuelle familier

Følgende afsnit behandler de særlige omstændigheder homoseksuelle står overfor når de vælger at stifte familie.

2.3.1 Udfordringer og valg

Når homoseksuelle par beslutter at blive forældre, ligger der ofte flere overvejelser og valg bag, end det er tilfældet for heteroseksuelle par. Nogle af disse overvejelser og valg, der er unikke for homoseksuelle par beskrives i det følgende. Vaughan (2007, p. 143) har på baggrund af sit kliniske arbejde med lesbiske kvinder beskrevet, hvordan samfundet påvirker homoseksuelle par i disse valg også i forhold til om de vil have børn eller ikke. Hun mener ikke, at disse bekymringer kun er et

udtryk hos politiske, sociale og religiøse konservative strømninger, men mener, at det til en vis grad findes i alle individer. Bos et al. (2004, p. 292) beskriver også denne påvirkning gennem et studie af 100 lesbiske familier, hvor de har undersøgt stressfaktorer, der påvirker lesbiske par. De mener, at der er en generel holdning og forståelse i samfundet om, at børn af homoseksuelle har større risiko for at udvikle flere problemer end børn af heteroseksuelle. Dette har betydning for lesbiske kvinder, der længe før de begynder at forstå deres homoseksuelle følelser, kan have internaliseret samfundets antihomoseksuelle holdninger, hvilket kaldes internaliseret homofobi (Bos et al., 2004, p. 293). Ifølge Vaughan (2007, p. 143) kan denne internalisering komme til udtryk hos lesbiske par, som en bekymring for, om de vil være uegnet som forældre alene på grund af deres seksuelle orientering. Ifølge Vaughan (2007) tvinger forældreskabet homoseksuelle par til at være fuldstændigt åbne om deres seksuelle orientering og det tvinger dem til at gøre op med deres indre homofobi. Homoseksuelle par kan også på grund af samfundets negative holdning ifølge Bos (2013, p. 31) føle sig utilstrækkelige. Denne utilstrækkelighed beskriver Vaughan (2007, p. 145) ligeledes, hun skriver således at lesbiske kvinder ofte er meget bevidste om det faktum, at deres barn ville vokse op uden en mandelig rollefigur, hvilket de selv mente, ville have en negativ indvirkning på deres barns psykologiske velvære. Disse kvinder udtrykte derfor ønsker og planer om, at deres barn skulle have en mandlig rollefigur i deres liv.

2.3.2 En forældre eller to forældre

Der er lavet en lang række studier, der har undersøgt fraværet af fædre i familien og dets betydning for barnets udvikling. Golombok et al. (1983, p. 554) undersøgte familier uden fædre ved at sammenligne familier med to mødre og familier med enlige mødre, resultaterne herfra er allerede præsenteret i afsnit 2.1. Deres definition af enlige mødre var, at de skulle være heteroseksuelle og ifølge Goldberg (2010, p. 84f) er der slet ikke foretaget forskning, der behandler barnets udvikling eller forældreskabet for enlige homoseksuelle. Hun mener dog, at der er en særlig forskel mellem homoseksuelle par og enlige homoseksuelle forældre, der ikke fremtræder hos heteroseksuelle. Hun beskriver således praktiske forhold, der er gældende for både homo- og heteroseksuelle enlige forældre såsom søvnmangel, følelsesmæssig og fysisk udmattelse. Hun påpeger dog en stor forskel mellem enlige homoseksuelle

og heteroseksuelle forældre, nemlig deres seksuelle orientering. Enlige forældres seksuelle orientering vil i højere grad være anonym, end hvis de var to forældre og dermed kan den enlige homoseksuelle forældre lettere undgå den sociale stigmata som homoseksuelle par ofte møder. Udover manglende forskning med enlige homoseksuelle forældre er der også yderst få mandlige homoseksuelle par med i studierne (Anderssen et al, 2002, p. 335). Dette kan skyldes rekrutteringen til studierne, men også at der findes færre homoseksuelle fædre.

Homoseksuelle kvinder har modsat homoseksuelle mænd lettere adgang til at få børn gennem inseminering eller IVF, men med dette opstår yderligere en række valg.

2.3.3 Valg af donor

Det lesbiske par skal tage stilling til, hvem der skal bære barnet og om de skal anvende en ukendt eller kendt donor. Vaughan (2007, p. 146) mener, at beslutningsprocessen om valg af donor kan være forbundet med en stor sorg hos lesbiske kvinder, da valget af donor betyder et ubevidst fravalg af partneren.

Statistisk set er der flest, som vælger en anonym donor, hvilket Vaughan (ibid.) mener skyldes, at kvinder ofte ser det som det mest sikre juridiske og psykologisk mindst komplicerede valg. De juridiske trusler og psykologiske udfordringer, der skyldes en kendt donor synes permanent ude af verdenen. Efter valget om ukendt eller kendt donor, skal parret vælge, hvilken donor de ønsker at anvende. Skal donoren være den ”perfekte” mand eller skal de gå efter træk hos donoren, der minder om partneren, hvis ægcelle ikke bliver brugt. Det er her klart, at donoren kommer til live i beslutningsprocessen og, at det er en stor udfordring for mange lesbiske par (ibid., p. 146). I forbindelse med denne proces beskriver hun, at forældrene fantaserer og reflekterer over, hvordan deres barn vil danne mentale repræsentationer af donoren og hvordan halvdelen af barnets biologi stammer fra denne.

Ved valget af en kendt donor opstår der andre udfordringer, men også fordele. Som det er beskrevet før gennem Bos (2013, p. 31), kan lesbiske have bekymringer om den manglende faderfigur i barnets opvækst, hvilket man med valget af en kendt donor kan mindske. Diskussioner om donorens involvering i barnets liv bliver mere tydelige ved valget af en kendt donor og vil fortsætte gennem hele barnets opvækst.

Overvejelser om barnets tilgang til dets genetiske oprindelse kan ligeledes have betydning (Goldberg, 2010, p. 61). Gartrells (2005, p. 523) longitudinale studie viste, at børns udvikling ikke er påvirket af, om de er undfanget ved hjælp af en kendt eller ukendt donor. Et studie med mødres selvrapportering har dog fundet, at børn med kendte donorer udviser flere sociale problemer. Dette mener de kan skyldes, at tilstedeværelsen af en tredje part kan være svært for medmoderen, hvilket påvirker hende som forældre og dermed barnet (Goldberg, 2010, p. 152f). Silverman (2006, p. 63) mener, at misundelse og konkurrence særligt forekommer i lesbiske par, da piger opdrages til at skulle være omsorgsgiver og de kan derfor have et bevidst eller ubevidst ønske om at blive den primære moder for barnet. Det kan dog også være en fordel for det homoseksuelle par, der i højere grad kan definere dets egne roller og Goldberg (2010, p. 75) mener, at fraværet af de definerede rolleforventninger, kan give mulighed for mere alsidige roller.

Ifølge Friedman (2007, p. 122) kan der også opstå konkurrence mellem det homoseksuelle mandlige par i beslutningsprocessen om, hvem der skal være den biologiske far, hvis de gør brug af en surrogatmoder. I Danmark er reglerne skærpet omkring anvendelsen af surrogatmødre og homoseksuelle mænd, der begge ønsker at være juridiske forældre har derfor kun valget at adoptere, hvorved konkurrencen om det biologiske forhold ikke opstår. Ved adoption opstår en lang række udfordringer, som også er karakteristiske for ufrugtbare heteroseksuelle par, der har valgt at adoptere. Nogle af disse udfordringer er særligt for homoseksuelle forældre, således beskriver Siskind (2006, p. 4), at det for amerikanske homoseksuelle ikke er muligt at adoptere spædbørn fra USA. Derfor bliver de nødt til at søge international adoption, der involvere en længere og mere kompleks proces. Ved international adoption er barnet sandsynligvis ikke nyfødt, men have særlige behov og forældrene vil vide meget lidt om barnets livshistorie. International adoption resulterer også ofte i en etnisk forskellighed mellem barn og forældre, hvilket kan give komplekse psykologiske udfordringer (Siskind, 2006, p. 4). Af pladsmæssige årsager behandles de psykologiske problemstillinger ikke yderligere.

2.3.4 Opsummering

Ovenstående afsnit har givet en indsigt i hvilke unikke fordele og udfordringer homoseksuelle par kan have. Der var flere fællesstræk for både homoseksuelle mænd

og kvinder, hvor særligt valget af den biologiske forældre og sorg over ikke begge at kunne være biologiske forældre fyldte. Det homoseksuelle par, skal altså åbne deres relation op for at skabe en familie, hvilket kan have betydning for deres familiehistorie og parrelation. Som det før er beskrevet har nogle af studierne anvendt sig af psykoanalytiske forklaringsmodeller og for at kunne få en dybere forståelse for barnets mulige fantasier om dets forældre, præsenteres herunder en teori, der har beskrevet netop dette område.

2.4 Kleiniansk teori

Melanie Klein (1952, p. 198) mente, at barnets udvikling af ego-strukturer og objektrelationer består af komplekse bevidste og ubevidste processer, der opererer til en vis grad samtidigt. De ubevidste processer og fantasier er vanskelige at udtrykke i et voksent sprog og man kan kun antage, at de er der på grund af de spor den efterlader i personens bevidste tænkning, drømme, leg og adfærd (Klein, 1945, p. 66). Teorien bag spædbarnets udvikling, som hun mente blev drevet frem af den infantile angst og medfødte aggression, byggede hun derfor på kliniske observationer og analyser af børn og voksne, hvor de ubevidste processer er tydeligere (Klein, 1952, p. 200). Spædbarnets objektrelationer skabes helt fra starten af barnets liv og består først af en eksklusiv relation til moderen. Moderen eller brystet er den første primære objektrelation og tilføjes de fundamentale elementer, kærlighed, had, fantasier, angst og forsvar. Dette sker ved en proces af projektion af libido og aggression over i moderens bryst og af introjektion af moderens bryst. Denne første objektrelation er en prototype på senere relationer mellem to personer og det er først efter et par måneder, at barnet får fantasier om faderen og faderens penis, hvilket skaber starten til de ødipale situationer (Klein, 1952, p. 49), hvilket beskrives i et senere afsnit. Barnets udvikling af objektrelationerne sker gennem den paranoid-skizoide og depressive position, der er begreber for blivende strukturer, der interagerer med hinanden og dominerer i varierende grad igennem et individs liv (Klein, 1946, p. 14). De to positioner præsenteres i det næste og danner grundlaget for beskrivelsen af ødipuskomplekset.

2.4.1 Den paranoid-skizoide position

Spædbarnets første måneder er præget af stærke emotioner og destruktive impulser, hvilket påvirker barnets objekter og har indflydelse på dets udvikling af forsvarsmekanismer (Klein, 1952, p. 200). En central hypotese i teorien er, at spædbarnets første oplevelser med amning og moderens tilstedeværelse, indleder en objektrelation til hende, i første omgang som delobjekt. Den paranoid-skizoide position er desuden karakteriseret ved, at spædbarnet ikke skelner mellem den indre og ydre verden, som består af delobjekter (Klein, 1946, p. 4). Da barnet ikke skelner mellem ydre og indre objekter, overvældes det let af destruktive impulser, hvorfor det udvikler forsvarsmekanismer. Et sådan forsvar består i, at barnet via splitting forsøger at skille sig af med og projicerer de uønskede følelser og fantasier over i dets objekt, moderens bryst (ibid., p. 5). Det er dog ikke udelukkende destruktive impulser, der er til stede i spædbarnets sind, men også impulser af kærlighed og et modstykke til det onde bryst, nemlig det gode og tilfredsstillende bryst (Klein, 1952, p. 201f). Således kan introjektionen af hvad spædbarnet opfatter som et idealiseret bryst ligeledes beskrives som en forsvarsmekanisme. Introjektionen og internaliseringen af det gode bryst i spædbarnets ego danner grundstenen for en senere integration af dets indre og ydre objekter. Da spædbarnet ikke skelner mellem indre og ydre objekter vil projektioner og de fraspaltede objekter føles som en del af dets selv og de destruktive fantasier det oplever at påføre det onde ydre objekt, ramme altså dets selv på eksakt samme måde. Dette sker ifølge Klein (1952, pp. 207-209), da objektet til en vis grad bliver en repræsentation af egoet, hvilket hun kaldte for projektiv identifikation. Forsvarsmekanismerne, splitting, omnipotens, idealisering, fornægtelse og kontrol af indre og ydre objekter gennem projektiv identifikation, dominerer denne position og vanskeliggør integrationen, men er essentielle for hele udviklingen af egoet, da de letter spædbarnets angst.

En begyndende integration og udvikling af egoet sker, når kærlighed til objektet dominerer over de destruktive impulser, hvilket oftere og oftere sker på grund af de voksende intellektuelle, kognitive og emotionelle evner hos det 4-8 måneder gamle spædbarn (ibid., pp. 210f).

2.4.2 Den depressive position

Det er ikke kun en voksende integration, men også en øget bevidsthed og barnets seksuelle organisering, der udvikles. Således er det ikke længere kun påvirket af orale impulser, men også anale og genitale impulser. Disse nye kilder til kærlighed og had, farver spædbarnets emotionelle liv, frembringer nye angstsituationer og fantasier og dermed også forsvarsmekanismer (Klein, 1952, p. 211). Udviklingen er reflekteret i relationen til moderen, som et helt objekt, men til en vis grad også faderen og andre personer.

Processerne af integration resulterer i, at konflikten mellem had og kærlighed bliver mere tydelig og ikke længere opleves mod to forskellige delobjekter, men mod et helt objekt. Den gode og onde moder kan ikke holdes separat og selvom de destruktive impulser formindskes, ses de stadig som en fare mod det elskede objekt. Integrationen og oplevelsen af det hele objekt kæder Klein (1952, p. 212f) desuden sammen med en dybere psykisk realitet, da barnets forståelse af den ydre verden øges og forældrene opfattes mere virkelighedsnært. Når spædbarnet føler, at dets destruktive impulser og fantasier er rettet mod hele objektet, vil følelser af skyld og angst for tabet af objektet, fører til et ønske om reparation og genoplivelse af det skadede elskede objekt. Udviklingen påvirker også barnets evne til at håndtere frustration og skelne mellem frustration fra ydre kilder og indre fantasier. Had og aggression bliver ligeledes mere realistisk koblet til faktiske ydre hændelser (1952, p. 215). Ydre hændelser kan resultere i, at forfølgelses- og depressiv angst kan genaktiveres, for eksempel når barnet får tænder eller vænnes fra brystet. Gode oplevelser i forbindelse med de nære relationer kan på den anden side hjælpe barnet til at overkomme sine depressive følelser og fantasier om tab. De kan være et bevis på, at de indre såvel som ydre objekter ikke er skadeliggjort eller hævngherrige personer. Den depressive position har en afgørende rolle i barnets tidlige udvikling og omkring femårsalderen, vil forfølgelsesangsten og den depressive angst være modificeret (Klein, 1952, p. 221). De to positioner har ifølge Klein (1945, p. 11) indvirkning på ødipuskomplekset og særligt den depressive position hænger tæt sammen med ødipuskomplekset, hvilket beskrives i det næste.

2.5 Ødipuskomplekset

Kleins (1945, p. 11) forståelse af ødipuskomplekset udviklede sig, som tidligere nævnt over en årerække og adskilte sig mere og mere fra Freuds oprindelige opfattelse af komplekset. Hun mente, at både drenge og pigers seksuelle og emotionelle udvikling fra tidlig spædbarnsalder inkluderer genitale fornemmelser og ødipale situationer. Hun mente, at begge køn har en medfødt ubevidst viden om eksistensen af de mandlige og kvindelige kønsorganer, en form for repræsentation af forældrenes samleje, samt fantasier om, at moderens krop indeholder babyer. En særlig angstfyldt fantasi, der opstår når barnet er frustreret, er forestillingen om forældrenes nydelse af hinanden, som barnet ikke er en del af. Heraf opstår misundelse og had og forældrene bliver opfattet som et forenet og sammenhængende objekt, der er sammensat af forældrenes kroppe i et sadistisk samleje. Styrken af den forenede forældrefigur har indflydelse på barnets evne til at differentiere mellem forældrene og relationen til den enkelte forældre, hvilket afhænger af barnets misundelse og ødipale jalousi (Klein, 1957, p. 197). Forældrenes samleje kaldes også for *primalscenen* og henviser til barnets faktiske eller forestillede overværelse af forældres samleje (Klein, 1955b, p. 160). Hvis barnet har internaliseret et godt indre objekt vil det være i stand til at fantasere om et godt og skabende samleje i modsætning til et skræmmende og destruktivt. Klein mente at spædbørn fra starten har en nysgerrighed omkring deres moderes indre, som enten føles som farlig eller venlig alt efter barnets sindsstemning. Seksuelle fantasier er et vigtigt aspekt i barnets udvikling og bidrager til barnets identifikation med den elskede seksuelle forældre.

2.5.1 Ødipuskomplekset og den depressive position

Fordi barnet bliver bevidst om dets egne genitale følelser og har en begyndende bevidsthed om forældrenes seksuelle relation, bliver yderligere frustrationer, misundelse og jalousi rettet mod den enkelte forælder eller begge. Dette skaber en gentagende oplevelse af vrede, der kun kan gennemarbejdes med støtte fra det gode indre objekt. Uden det gode indre objekt vil den emotionelle udvikling blive hæmmet og barnet vil ikke være i stand til at etablere den depressive position (Klein, 1957, p. 197).

Både frustration og tilfredsstillelse opstår som en reaktion på indre og ydre faktiske oplevelser. Daglige oplevelser med forældrene og den ubevidste relation til dem udvikler kontinuerligt de indre objekter. Barnet oplever en angst for at miste sin moder, det primære kærlighedsobjekt og vender sig derfor mod faderen for at finde en substitut og for at få tilfredsstillt sine behov (Klein, 1952, p. 220). De ambivalente følelser som barnet har rettet mod moderens bryst i den paranoid-skizoide position fører det videre i dets relation til faderens penis (Klein, 1945, p. 66). Der opstår derfor en uundgåelig skuffelse over den nye relation, hvilket igen forstærker tilbagetrækningen til det første objekt. Hvert objekt bliver derfor til tider et godt eller dårligt objekt.

De tidlige stadier af direkte og omvendt ødipuskompleks bringer en lettelse af angst for barnet og hjælper barnet til at udholde den senere depressive angst. Her betegner den direkte ødipuskompleks barnets forelskelse i den modsatkønnet forældre og det omvendte ødipuskompleks hentyder til barnets forelskelse i sammekøn forælderen. På samme tid, kommer der dog nye konflikter og angstsituationer, da ødipusønskerne mod forældrene medfører misundelse, rivalisering og jalousi. Fantasierne og de stærke emotioner opleves nu mod to personer, der begge er elskede og hadet (Klein, 1957, p. 196).

Der sker altså en introjektion af både det gode og dårlige bryst og mor, men også en introjektion af den gode og onde penis og fader. Relationen til de indre figurer interagerer på mange måder med barnets ambivalente forhold til begge forældre som ydre objekter (Klein, 1958, p. 238). I det næste beskrives de to køns ødipale udvikling.

2.5.2 Drengens ødipale udvikling

I starten af drengens liv, identificerer han sig med moderens ønskede og idealiserede krop og har medfødte feminine ønsker om at modtage tilfredsstillelse fra faderens gode og skabende penis, men også om at kunne få børn (Klein, 1945, p. 69f). Troen på sin faders penis som et godt og skabende organ er en forudsætning for drengens senere kapacitet til at udvikle det positive ødipuskompleks. Klein (1945) understreger vigtigheden af drengens tro på faderens gode organ, for kun da kan han tillade sig selv at opleve sine genitale ønsker rettet mod sin moder. Så snart drengen oplever de genitale følelser, opstår der en kastrationsangst. Drengen får fantasier om

at kastrere faderen og på grund af gengældelsesangst oplever drengen samme kastrationsangst rettet mod sin egen penis, se afsnit 2.4.1. Drengen indeholder altså selv den onde del af sin faders penis og mister derved troen på sit køns reparationsfunktion og skabende organ, hvilket fører til at den seksuelle forbindelse til moderen bliver ond og destruktiv (ibid., p. 71).

Drengen oplever ligeledes en depressiv angst og følelser af sorg og tab opstår som en reaktion på drengens fantasier om at kastrere og dræbe faderen (Klein, 1945, pp. 79-80). Disse destruktive fantasier modvirkes af det gode internaliserede objekt af moderen og brystet. Når disse kærlighedsimpulser dominerer er billedet vendt og drengens penis giver nydelser og børn til sin mor og har evnen til reparation. Dette giver en øget og styrket tro på barnet selv og drengen kan igen identificere sig med sin far. Faderens gode aspekter er ligeledes en uundværlig kilde til styrke, et ideal for hvem drengen kan søge beskyttelse og vejledning hos og for hvem han føler sig tilskyndet til at beskytte, hvilket igen kommer til udtryk som et depressivt ønske om reparation. Det ses altså, at både den modsatrettede og positive ødipuskompleks udvikles i en tæt interaktion, hvilket ligeledes er tilfældet for pigens udvikling. Fælles for begge køn er deres identifikation med både moderen og faderen, hvilket hviler på en overbevisning om en medfødt bisexualitet, der kommer til udtryk som drengens feminine ønsker om at kunne få børn og hos pigen som et ønske om at besidde en penis (Klein, 1945, p. 74).

2.5.3 Pogens ødipale udvikling

Når den genitale følelse i spædbarnspigen får styrke har hun en modtagende adfærd, et ønske om at modtage en penis. På samme tid har hun en bevidst viden om, at hendes krop indeholder et potentiale til at få børn, som hun føler er hendes mest værdifulde besiddelse (Klein, 1945, p. 72f). Faderens penis ser hun som et beundringsværdigt objekt, der kan give børn og relationen til penis er for pigen en kilde til glæde. I hendes rivalisering med moderen opstår der en usikkerhed og tvivl om hendes faktiske potentiale til at kunne få børn.

Det er gennem den genitale fases forrang, at den positive ødipale situation når dets klimaks. Over tid og med hjælp fra både indre og ydre gode objekter, vil de destruktive tidlige fantasier og konkretheden af disse gradvist mindskes. Barnet vil lære at tolerere adskillelse, give slip på besiddelsen af moderen og blive i stand til at

udholde at blive ekskluderet af forældrenes seksuelle relation. Barnets kærlighed for det gode objekt og depressive ønsker om reparation hjælper således til en gennemarbejdning af de ødipale konflikter (Klein, 1957, p. 197).

2.5.4 Opsamling

I ovenstående er det altså beskrevet, hvordan Klein anvender de to positioner, den paranoid-skizoide og depressive position, til at beskrive barnets ødipale udvikling. Desuden er det vist, hvordan barnets identifikation med moderen og faderen hjælper til at barnet kan udholde af de ambivalente ødipale og depressive følelser. I det næste præsenteres nyere fortolkninger af ødipuskomplekset.

2.6 *Triangulering*

Som det er beskrevet i det ovenstående skaber erkendelsen af det ødipale par en følelse af tab og misundelse, en depressiv angst hos barnet. Den ødipale rivalisering i både den direkte og den omvendte form, udgør en måde for barnet at udholde, bearbejde og integrere den depressive positions ambivalente og smertefulde følelser. Britton (1989, p. 86) mener, at denne ambivalens stopper ved den fulde erkendelse af forældrenes seksuelle relation, deres forskellige anatomi og barnets egen natur. Dette involverer en realisering af, at den samme forældre, der er objekt for ødipalt begær er den samme som den hadede rival i den negative form og gennem denne realisering bliver barnets psykiske verden forenet. Det skaber hvad han kalder for et triangulært rum, et rum afgrænset af de tre personer i den ødipale situation. Ved at se barnet placeret i et punkt af den ødipale trekant og herefter forbindelsen mellem forældre og barn, formes to sider af trekanten. Den vigtige tredje side, er den linje, som forbinder de to forældre med hinanden og ved at erkende dette kan barnet observere forældrene i deres relation, som ekskluderer barnet selv. Begrebet seksualitet skal ikke udelukkende forstås i fysisk form, men også som en eksklusiv følelsesmæssig relation, der kan skabe noget tredje, for eksempel i form af babyer eller kreative tanker. Her har Hanna Segal (1989, p. 8) tilføjet en betydning til forældrenes seksuelle relation. Hun mente, at forældrenes samleje og primalscenen ikke kun er et udtryk for deres gensidige tilfredsstillelse, som barnet ikke er en del af, men at det også indeholder det faktum, at forældrenes samleje fører til skabelsen af en ny baby. Selvom samlejet ikke altid skaber en baby i virkeligheden, mente hun, at det altid er

resultatet i barnets fantasi. Houzel (2008, pp. 133-134) mener, at eksistensen af triangulering allerede er tilstede fra begyndelsen af spædbarnets liv, hvilket altså står i modsætning til Kleins (1952) beskrivelse. Han mener, at der helt fra starten af moder-barn relationen findes et rum, der udgøres af relationen mellem forældrene, hvilket indebærer primalscenen, der i sig selv indeholder et rum for nye babyer. Han understreger også vigtigheden af biseksualiteten hos den primære psykiske container, et begreb udviklet af Wilfred Bion (1962).

Bion (1962, p. 182) udvidede begrebet om projektiv identifikation fra en forsvarsmekanisme til en aktiv interpersonel proces, en relation mellem mor og barn, container og contained. Moderen eller containeren, har til opgave at rumme, bære og bearbejde barnets projicerede materiale og give det tilbage til i en modificeret form, der således bliver contained. Houzel (2008, p. 134) mener, at biseksualiteten hos containeren er vigtig for barnets psykiske udvikling, da moderen, når hun udøver containment, behøver støtte fra sine indre objekter, både de moderlige og faderlige. Moderens indre objekter og deres relation til hinanden, definerer et begyndende rum, hvilket støtter spædbarnets ødipale rum og dets udvikling. Symbolsk skaber dette en mental struktur, hvori kapaciteten til at tilpasse sig virkeligheden udspringer fra. Dette implicerer at give slip på den omnipotente kontrol af forældrene, hvilket ifølge Boswell (2001, p. 89) er et essentielt element i at kunne integrere den depressive positions ambivalente følelser. Britton (1989, p. 87) understreger, at hvis barnet kan tolerere forældrenes eksklusive forbindelse, så vil det give barnet en prototype for objektrelationer af en tredje art. Barnet får en tredje position og et mentalt rum, hvor barnet kan observere objektrelationer og selv blive observeret. Barnet udvikler altså en kapacitet til at se sig selv i interaktion med andre og kan reflektere over sig selv.

Ødipussituationen, triangulering og den depressive position er i det ovenstående blevet præsenteret og det er vist, hvordan nyere teoretikere har videreudviklet teorien. I det næste fremstilles fortolkninger, der anvender teorien til en forståelse af homoseksuelle familier.

2.7 Den psykoanalytiske teori og homoseksuelle familier

Som det ses i ovenstående beskriver psykoanalytiske teorier de faktiske forældre i barnets daglige liv. Beskrivelsen af barnets forældre refererer ligeledes til dets indre

og individuelle forældrekonstruktioner. Desuden kan begreberne ses som abstrakte, universelle og mytologiske forældrerepræsentationer, hvilket gør det svært, når man skal læse dem med et øje for at indføre en forståelse af ikke-traditionelle familier (Heineman, 2004, p. 104). Dette ses tydeligt i følgende citat, hvor Boswell (2001, p. 92) opsummerer, at psykoanalytisk teori foreslår, at forældrenes seksuelle akt, primalscenen, er prototypen for al kreativitet og skabelse, *"involving as it does the coming together of two people who in their complementary functions, female and male, are able to give life to a third"* (Boswell, 2001, p. 92). Det står her, at forældrenes komplementære egenskaber er kvindelige og mandelige egenskaber, så hvordan kan fantasier om primalscenen forstås når parret består af to forældre af samme køn.

Corbett (2001, pp. 616-618) mener ligeledes, at der er en udfordring i anvendelsen af den psykoanalytiske teori om primalscenen i kliniske sammenhænge, hvor forældrene ikke er heteroseksuelle. Han mener således, at primalscenen og teorien herom indeholder en implicit forståelse af, at samlejet er af heteroseksuel karakter, der resulterer i graviditet, hvilket ligeledes ses i ovenstående citat fra Boswell (2001). Selvom primalscenen bliver beskrevet både i en symbolsk og fysisk seksuel forstand, fremstilles den ofte gennem et heteroseksuelt samleje, hvilket udelukker de nye teknologier som IVF. Corbett (2001) mener, at fantasier om homoseksuelle primalscener sagtens kan finde sted, men at disse fantasier ofte er underkendt, formindsket eller slet ikke beskrevet i litteraturen. Det er i forbindelse med dette, at kliniske udfordringer kan opstå. Han pointerer derfor, at hvis psykologer ikke er opmærksomme på de komplekse og varierende måder man kan forstå fantasier om primalscener på, bliver man hindret i at se, hvordan disse fantasier er til stede i familien og hvordan de skaber børns forståelse af skabelsen af et barn.

Heinemans (2004) har ligeledes teoretiske overvejelser, der adskiller sig fra den traditionelle psykoanalytiske forståelse af triangulering og ødipuskomplekset, hvilket præsenteres herunder.

2.7.1 Triangulering i homoseksuelle familier

Heineman (2004, p. 105) har undersøgt barnets psykoseksuelle udvikling og særligt ødipuskomplekset, i familier med mødre. Hun anvender begrebet forældrekompleks i

stedet for ødipuskomplekset, for at mindske de associationer og følelser, der er forbundet med begrebet ødipuskomplekset. Hun undersøger særligt overgangen fra den dyadiske til den triadiske relation, samt denne overgangs indflydelse på forældrekomplekset. Psykoseksuelle udviklingsteorier går ud fra, at forældrene består af mor og far, men hun mener, at man skal være åben overfor muligheden, at et barns følelser, ideer og adfærd opererer relativt uafhængigt af forældrenes seksuelle orientering og biologiske køn (ibid., p. 103f). Hun foreslår, at hvis triangulering, afhænger af to primære processer, nemlig barnets accept af uforanderlighed af generationerne og barnets forståelse af, at det er ekskluderet fra den voksens verdens seksualitet, så vil forældrenes køn eller seksuelle orientering sandsynligvis være af mindre betydning.

Den begyndende triangulering er traditionelt beskrevet som faderen, der træder ind i den primære relation mellem mor og barn. Den triadiske relation kræver altså, at den før eksklusive relation bliver åbnet op for at danne et psykisk rum for en tredje. Ifølge Heineman (2004, p. 105), behøver barnets behov for at bringe en tredje person ind ikke at pege på et behov for en far, men snare et behov *en tredje* og en person, der er anerledes. I familier med to mødre, er det altså vigtigt at skelne mellem den biologiske mor og medmoderen således, at barnet får muligheden for at skabe en tredje i trianguleringen. Forskning har vist, at homoseksuelle par fordeler forælderrollen mere ligeligt imellem sig end heteroseksuelle par, jævnfør afsnit 2.2.1. Heineman (2004, p. 107) mener dog, at selvom der ikke er en radikal rollefordeling i homoseksuelle par, vil de på et bevidst eller ubevidst plan tillade, at den ene forældre kan ses som *den anden* og fungere som det tredje punkt i barnets triangulering. Herved undgås, at de to mødre bliver set som én forenet forældrefigur og barnet kan bevæge sig mod en anerkendelse af først konkurrencen med og senere accepteringen af en tredje, der fanger moderens seksuelle opmærksomhed.

Hun mener, at triangulering er en svær proces og ikke kun for barnet, men også forældreparret, der bliver udvidet fra to til tre, når de beslutter at bringe et barn ind i forholdet (ibid., p. 105). Ligesom for barnet kan denne proces udvide den mentale verden og berige parret med et dyadisk forhold til barnet samt deres fælles erfaringer med forælderrollen. Hvis barnet uanset årsagen, kræver for lidt eller for meget psykisk energi i forhold til forældreparret, kan der dog opstå to parallelle forhold i stedet for en egentlig triangulering og derved skade forældreparrets relation.

2.7.2 Børns fantasier

Ifølge Heineman (2004, p. 110) har vi lært meget omkring idealisering af en fraværende forælder fra arbejdet med en mistet forælder på grund af dødsfald og skilsmisse. Gennem afsnit 2.5 er det desuden blevet tydeligt, hvordan fantasien hos et barn, der kæmper med dets forskellige længsler efter den mistede idealiserede forælder i spædbarnsalderen har stor betydning. Et barns fantasi om en idealiseret forælder hjælper det både med at cope med tabet af en virkelig og imaginær forælder og overkomme skuffelsen i den mangelfulde forælder. På samme måde som donoren spiller en stor rolle, både bevidst og ubevidst for forældreparret, har donoren også en stor rolle i barnets bevidste og ubevidste. Ehrensaft (2000, p. 377) beskriver i denne forbindelse, hvordan hun mener, at børn ubevidst kan have en viden om, hvordan de er skabt. Barnet vil før eller siden blive bevidst om, at dets forældre ikke har været i stand til selv at skabe det. I lesbiske familier kan det ikke skjules for barnet, at de har fået hjælp til at skabe det, hvilket er ikke tilfældet for ufrugtbare heteroseksuelle familier, der får hjælp via insemination. Derimod kan vigtigheden og betydningen af donoren understrykkes i lesbiske familier, hvilket kan ses som et forsvar mod fantasier om parrets ufrugtbarhed. Hun mener således, at det er særligt vigtigt at tale med barnet om både tilstedeværelsen og fraværet af dets donor-far (Ehrensaft, 2000, p. 383f).

2.7.3 Opsamling

Ovenstående har vist, hvordan den psykoanalytiske teori kan anvendes som forklaringsmodel også for ikke-traditionelle familier, både hvad angår processer som triangulering, primalscenen og ødipuskomplekset. Næste afsnit behandler specialets metodiske afsæt.

3. Metode

Indledningsvis behandles psykologien som videnskab, herunder de kvalitative metoder. Herefter præsenteres specialets generelle metode, nemlig casestudiet og herunder behandles den analyserende metode, Template Analyses. Undervejs beskrives flere specifikke overvejelser og udfordringer, der gør sig gældende i dette speciale.

3.1 *Psykologien som videnskab*

Psykologien som videnskab er en bred og relativ kompleks videnskab, der placerer sig i et spændingsfelt mellem traditionelle natur-, kultur- og socialvidenskaber. Som empirisk videnskab har psykologien fra midten af 1800tallet forsøgt at kombinere en naturvidenskabelig stræben efter objektivitet, med en kvalitative undersøgelse af oplevelsesmæssige fænomener (Karpatschof, 2006, p. 40). De forskellige metoder som psykologien som forskningsfelt bevæger sig indenfor kan overordnet opdeles i kvalitative og kvantitative metoder, hvoraf hovedvægten i dette speciale er på de kvalitative metoder.

Indenfor den kvalitative forskning fokuserer man på at beskrive eller tolke menneskers oplevelser, erfaringer og sociale liv og dette med udgangspunkt i hvilken mening det har for det enkelte menneske (Langdridge, 2007, p. 2). Man interesserer sig for hvordan mennesker tænker, føler og handler og man stræber efter at beskrive, forstå og tolke disse bevidste og ubevidste processer. Man forsøger at forstå menneskers sociale liv ud fra dets egen forståelse, snarere end ud fra en stræben efter at præsentere objektive fakta (Tanggaard & Brinkmann, 2010, p. 17). Den kvantitative forskning er derimod rettet mod en statistiks forekomst af, hvor ofte eller hvor meget et givent fænomen optræder (Langdridge, 2007, p. 2).

Karpatschof (2010, 428) mener, at de kvalitative metoders største styrke er at informere, interesserer og inspirere, mens svagheder i sammenligning med de kvantitative metoder kan være et usystematisk udvalg af informanter, en subjektiv observation og en ringe mulighed for at generaliserer i traditionel forstand. De kvalitative metoder anvendes ofte i studier, hvor man ønsker at undersøge og finde en konkret viden om et emne eller fænomen og hvor man ønsker at undersøge fænomenets kontekst, helhedskarakter og særegne egenskaber. De kvalitative metoder egner sig mindre godt i de tilfælde, hvor man ønsker at undersøge fænomener, som er generelle, kontekstløse og har isolerede egenskaber.

Dette speciale ønsker at undersøge individets intrapsyriske og interpersonelle relationer og hvordan disse kan komme til udtryk både bevidst og ubevidst, hvorfor den kvalitative metode valgt. Der findes forskellige metoder at arbejde med indenfor den kvalitative forskning, som for eksempel observation, dybdegående interview og casestudiet. Disse metoder præsenteres i afsnit 3.5. Herunder følger et afsnit om begreber, der har stor betydning for den videnskabelige forskning.

3.1.1 Reliabilitet, validitet og generaliserbarhed

I videnskabelig forskning er det vigtigt at undersøge om studiet er reliabelt og validt (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 270f). Begrebet reliabilitet beskriver, hvor troværdig og konsekvente resultater, der kan siges at være opnået i et forskningsstudie. Dette betyder, at hvis resultaterne kan reproducere ved andre tilfælde eller af andre forskere, så anses resultaterne at være reliable. En vigtig faktor i at opnå reliabilitet i et forskningsprojekt er at have en høj grad af transparens, at være tydelig med hvad man gør og hvorfor man gør sådan, hvilket gælder hele processen af studiet.

Begrebet validitet beskriver, hvorvidt en metode faktisk undersøger det, den har til formål at undersøge (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 272). Om metoden i dette speciale faktisk afspejler det jeg er interesseret i at undersøge og om det anvendte materiale kan præsenteres uden at blive forvrænget af min subjektive holdning, så kan studies siges at være validt (Langdridge, 2007, p. 155). Spørgsmålet om studiets validitet er noget som bør findes nærværende gennem alle projektets faser og her er transparensen igen vigtig. Jeg har forholdt mig til, om der findes en rimelig kobling mellem teori og forskningsspørgsmål, om den valgte metode er den bedst anvendelige for studiet af det valgte emne og om det endelige produkt giver et retvist billede af studiets resultater (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 274f).

Udover at forholde sig til sin proces og sine resultaters reliabilitet og validitet, bør man også forholde sig til spørgsmålet om generalisering. En almindelig indvending mod kvalitative studier og især casestudiet er, at det netop er svært at generaliserer ud fra disse, da studierne har et ofte meget lille deltagerantal. Denne indvending har stor relevans i kvantitativ forskning, men Yin (2009, p. 38) mener at der bør være forskel på statistisk generalisering og analytisk generalisering. Ved en statistisk generalisering, kan man lave logiske slutninger om en vis population ud fra et givent datasæt. Den analytiske generalisering har dog større relevans i spørgsmålet om casestudier og her anvender man en tidligere udviklet teori som mål for sine empiriske resultater. Casestudiet kan altså anvendes til at sandsynliggøre teorien (Yin, 2009, p. 16). Er en statistisk generalisering nødvendig, behøver videnskabelig viden at være universel eller kan en analytisk generalisering godtages, dette diskuteres i afsnit 5.3.2.

3.2 Casestudiet som metode

Indenfor psykologien, ikke mindst psykodynamisk psykologi har det været almindeligt at anvende casestudier som empirisk materiale for forskning (Gammelgaard, 2010, p. 357). Ifølge Yin (2009, p. 16) er et casestudie en empirisk undersøgelse af fænomener, som udspiller sig i virkelighedens rammer, hvor grænser mellem fænomenet og virkeligheden ikke er helt klar. Han mener, at casestudier er en metode for arbejdet med forskningsspørgsmål, der belyser *hvordan* og *hvorfor* et socialt fænomen fungerer på en bestemt måde, hvor forskeren ikke har kontrol over hændelsesforløbet. Der findes flere typer af casestudier og man skelner i forskningen mellem multiple case- og single casestudier. Studier af en person betegnes som et single casestudie, mens studier af flere single cases, der udføres under forskellige forudsætninger, men som studere samme fænomen går under navnet multiple casestudie (Yin, 2009, p. 53).

I dette speciale anvendes et multiple casestudie, hvor forskelligt materiale indgår. Specialets empiri består altså af casemateriale, der er fundet gennem søgeprocessen, der beskrives i afsnit 3.4. Den første case omhandler et psykoanalytisk terapiforløb med en syvårig dreng og hans to lesbiske mødre. Case 2 beskriver et observationsforløb af en enlig homoseksuel far og sit barn. Disse cases bliver suppleret med vignetter, der indeholder materiale fra interviews med homoseksuelle forældre og en enkelt vignette indeholder en moders beskrivelse taget fra et internetchatforum. Der er altså tale om en række single cases, der består af forskelligt materiale, som på hver sin måde kan belyse specialets problemstilling. Materialets karakter og kontekst beskrives i afsnit 3.5.

3.3 Generel og specifik analysemetode

Yin (2009, p. 130) beskriver flere forskellige generelle strategier, som kan anvendes til analyse af casemateriale. Har man udvalgt casemateriale ud fra et teoretisk standpunkt, er det også ud fra et teoretisk perspektiv, man bør analysere casen. Det teoretiske afsæt er altså hjælpsom i arbejdet med at indsamle casematerialet, da den kan hjælpe til en fokusering på de data, som er relevante i et vis studie. Underordnet den generelle metode er en specifik analyseteknik, som beskriver, hvordan man analyserer sit casemateriale (ibid., p. 136). Analyseteknikken, der er valgt i dette

speciale er Template Analysis. Inden denne teknik beskrives nærmere redegøres kort for den fænomenologiske baggrund som den hviler på (Langdridge, 2007, p. 56)

3.3.1 Fænomenologi

Fænomenologien er en filosofisk skole, der blev grundlagt som en modreaktion på 1900tallets naturvidenskabelige idealer (Langdridge, 2007, p. 4). Grundtanken i fænomenologien er, at man ikke kan se verden objektiv, men den farves af subjektive kvaliteter. Man kan derfor aldrig få et almengyldigt og sandt billede af, hvordan verdens ser ud (Langdridge, 2007, p. 4). Vores perception og vores oplevelser af verden, samt hvordan vi tilskriver den samme mening, ser forskelligt ud for forskellige mennesker. Desuden ser verden også forskelligt ud for det samme menneske i forskellige kontekster (ibid., p. 11). Alt handler om, hvordan vi oplever og opfatter fænomener i vores livsverden og for at kunne beskrive fænomener, sådan som de er, må man tage udgangspunkt i den virkelige verden og altså ikke forklare den ved hjælp af forskellige eksperimenter (Jacobsen, Tanggaard & Brinkmann, 2010, p. 187). Samtidigt er man ikke bare interesseret af at se det rent subjektive i menneskers oplevelse, men man søger også at finde essensen bag dem (Langdridge, 2007, p. 20), for på den måde at kunne sige noget alment om menneskers erfaringer om verden. I det næste beskrives den fænomenologiske analyseteknik, Template Analysis.

3.3.2 Template Analysis

Template Analysis, herefter TA er en tematisk analysemetode, der bygger på, at man på baggrund af sin aktuelle teori skaber en skabelon, en template, som man arbejder ud fra i analysen af sit datamateriale (Langdridge, 2007, p. 125). I anvendelsen af TA har forskeren på forhånd udvalgt temaer, som datamaterialet kodes ud fra. TA adskiller sig fra den mere udbredte fænomenologiske analysemetode, Interpretative Phenomenological Analysis, herefter IPA. IPA er en induktiv metode, hvor forskeren først finder sine temaer efter en gennemlæsning af datamaterialet.

En skabelon med temaer konstrueres altså før forskeren begynder at læse datamaterialet igennem, men kan samtidigt tilpasses og udvikles efterhånden som forskeren arbejder med materialet (Brooks, McCluskey, Turley & King, 2015, p. 203f). TA er valgt som analysemetode til dette speciale, da jeg ønsker at arbejde med

de temaer, der er fremkommet gennem arbejdet med teorien, afsnit 2. Da begyndelsen på specialeprocessen var en udforskning af eksisterende litteratur om homoseksuelle familier, oplevede jeg det som en udfordring at holde fokus på materiale, der kunne være relevant for specialets problemformulering. De valgte temaer hjalp således med at holde fokus på det relevante materiale, der dukkede op i gennemlæsningen og senere hjalp det til en fokusering i analysen af det valgte datamateriale.

En kritik af TA kan være, at den ofte anvendes på tværs af flere cases, hvilket kan resultere i en mindre holistisk forståelse af den enkelte case. Dette er dog ifølge Brooks et al. (2015, p. 218) tilfældet ved alle former for tematisk analyse, hvilket man bør være opmærksom på. TA kodes oftest hierarkisk, hvor bredere temaer omfatter mere snævre temaer. I specialet er det overordnede tema ikke-traditionelle familier, mens undertemaerne er barnet, forældrene og forældre-barn relationen. Under hvert af disse temaer, findes der igen flere temaer, og sådan er hierarkiet altså opbygget. Samtlige temaer ses herunder i skema 1.

Ikke-traditionelle familier

1. Barn/børnene

1.1 Ødipale situationer

1.1.1 Triangulering

1.1.2 Primalscenen

1.2 Donor

1.2.1 Barnets fantasier

1.2.2 Barnets forståelse

1.3 Objektrelationer

1.3.1 Forældre

1.3.2 Donor

2. Forældre/Forælder

2.1 Donor

2.1.1 Forældrenes fantasier om donoren

2.1.2 Forældrenes forståelse af donorens betydning for dem og barnet

2.2 Forældreskab

2.2.1 Triangulering og deres parforhold

2.2.2 Fantasier om deres forældreskab

2.3 Objektrelationer

3. Forældre-barn relationen

3.1 Biologiske forælder-barn relation

3.2 Medforælder-barn relation

Skema 1

3.4 Valg af litteratur og casemateriale

Da emnet ikke tidligere har været en del af uddannelsen og da jeg ikke før har stødt på litteratur omhandlende homoseksuelle familier, begyndte jeg en eksplorativ undersøgelse af feltet og litteraturen herom. Litteratursøgningen blev foretaget på de elektroniske søgemaskiner psycNET og Peb-Web, men også mere almentilgængelig litteratur blev søgt via andre søgemaskiner (Google). Litteratursøgningen foregik af flere omgang, først med det formål at finde litteratur, der indeholdt empirisk og teoretisk materiale om homoseksuelle familier. Dette for at skabe et overblik over emnet og den allerede eksisterende litteratur. Til litteratursøgningen blev følgende emneord i forskellige kombinationer anvendt; *homosexuality, parents, same-sex, children, lesbians, gays, non-traditional families, psychotherapy og psychoanalytic psychotherapy* brugt.

I søgningen efter artikler, der anvender klinisk casemateriale med homoseksuelle familier, blev samme kombinationer af ord brugt, her med en tilføjelse af *clinical case study* og *clinical material, qualitative study, case study*. Kriterierne for søgningen skulle desuden leve op til afgrænsningen foretaget i afsnit 1. Denne systematiske tilgang til søgning efter litteratur og materiale skulle sikre, at al relevant og tilgængeligt materiale blev fundet. Det viste sig hurtigt, at der er produceret en stor mængde empirisk litteratur, der anvender kvantitative data og studier. Derimod viste søgningen meget få studier med kvalitative studier og endnu færre studie, der har anvendt klinisk casemateriale. Derfor valgte jeg at tage kontakt til Ken Corbett, der har forfattet et casestudie, for at høre om han eventuelt skulle have kendskab til andet materiale. Desværre var dette uden held. Jeg anvendte mig også af ResearchGate, der er et internetsite for forskere, der kan stille spørgsmål og søge hjælp blandt andre forskere. Mit spørgsmål her lød, ”*Can anyone recommend case studies or other qualitative studies regarding homosexual parents and their children? I’m especially interested in the children’s phantasies and psychosexual development.*”. Jeg fik her et svar og en henvisning til en bog af Abbie Goldberg

(2010), som kan ses som et opslagsværk for (kvantitativ) forskning lavet omkring homoseksuelle og deres børn. Desuden fik jeg et andet svar, der gav et link til American Psychological Association (APA, 2015,1).

3.4.1 Minoriteters anonymitet

I første omgang af litteratursøgningen efter casemateriale og kliniske beskrivelser blev der således kun fundet én casebeskrivelse. Derfor besluttede jeg, at udvide søgningen og det lykkedes at finde frem til et observationsstudie. Hoveddelen af analysen bygger derfor på disse to fremstillinger, mens forskelligt kvalitativt interviewmateriale supplerer analysen. Det har ikke været muligt at skaffe adgang til hele casematerialet og det er derfor den enkelte forfatters selektive udvalg af oplysninger om casen samt forfatterens tolkninger af denne, som analysen bygger på. Det har en indvirkning på transparensen og troværdigheden i dette speciale, hvor flere cases ville kunne have øget validiteten af analysens resultater, hvilket diskuteres i afsnit 5.3. For at kunne skelne mine tolkninger af materialet fra forfatterens egen forståelse af studiet, præsenteres forfatterens forståelse efter beskrivelsen af casen. På den måde kan jeg og andre adskille min analyse af materialet fra forfatterens og specialets opnår en større reliabilitet og validitet.

Der kan være flere årsager til, at der ikke findes flere casestudier eller kliniske beskrivelser af klientforløb med homoseksuelle familier. De opstillede kriterier kan have været for snævre, især kriteriet om den planlagte homoseksuelle familie, der ikke omfatter familier startet i heteroseksuelle forhold. På trods af, at der er en stor stigning i planlagte homoseksuelle familier, udgør de stadig en minoritet (Bos et al., 2004, 292). Dette medfører, at det kan være svært at udgive artikler med klinisk materiale og samtidigt sikre klientens fulde anonymitet, hvilket kan forklare det lille antal.

3.4.2 Empiriens kulturelle kontekst

De fleste empiriske artikler anvendt i denne afhandling stammer fra USA eller England og i den forbindelse kan man overveje om sådanne studier kan overføres direkte til Danmark. Anderssen et al. (2002, p. 349) mener, at dette kan lade sig gøre og at man kan generalisere studierne resultater til Skandinavien, da familiestrukturer, økonomiske systemer, relationer og konceptualiseringen af

køns kategorier grundlæggende er det samme, modsat andre ikke-vestlige kulturer. På trods af dette er det vigtigt at forholde sig til eventuelle forskelle, hvis studierne bliver brugt som afsæt til videre forskning i Danmark eller terapeutiske overvejelser.

3.5 Empiriens metodiske kontekst

I det næste beskrives karakteren af og konteksten for den enkelte case. Herefter beskrives nogle af casemetodens svagheder og styrker. Herunder beskrives karakteren af casemateriale, der er opnået på baggrund af et klinisk terapiforløb.

3.5.1 Klinisk casemateriale

Klinisk casemetode indebærer, at indsamlingen af materialet sker i en behandlingsmæssig sammenhæng, hvor relationen mellem terapeut og klient allerede er etableret (Karpatschof, 2010, p. 423). I det næste beskrives fundamentet for psykoanalytisk terapi og særligt terapi med børn og støttende forældresamtaler, da case 1 tager udgangspunkt i denne terapiform. Psykoanalytisk terapi med børn kan siges at fokusere på to plan af den menneskelige tilværelse. Dels på det relationelle og bevidste plan, for eksempel gennem beskrivelser af interaktionen mellem forælder og barn eller i den terapeutiske setting, relationen mellem terapeut og klient. Det andet plan er individets indre og ubevidste verden samt overførings-modoverføringsforholdet og individets indre og ubevidste verden (Grünbaum, 1999, p. 246). Gennem terapien hjælpes barnet til at kunne symbolisere sine indre tilstande og fantasier, for på den måde at kunne integrere det i psyken. Klein (1955a) så legen som en form for kommunikation og et middel til forståelse af de ubevidste objektrelationer og associerede fantasier. Terapeutens tolkning virker som en oversættelse af barnets bevidste og ubevidste kommunikation. Alt efter arten af de psykiske vanskeligheder hos barnet, kan forældrene være i den position, at de er medvirkende til eller lige som barnet hjælpeløse overfor situationen. Derfor er en grundig undersøgelse af familiens forhold og om barnet får tilstrækkeligt med omsorg, særligt vigtig (Mortensen, 2010, p. 225). Barnet er afhængig af forældrene på flere måder, er et tæt samarbejde og god relation er derfor nødvendig for at få den rette støtte til terapien (Mortensen, 2001, pp. 57-59). Dette arbejde danner således konteksten for det psykoanalytiske casestudie og materialet som anvendes i case 1. Herunder følger en beskrivelse af observationsstudier, som bliver anvendt i case 2.

3.5.2 Observationsstudier

Spædbarnsobservation kan være et led i uddannelsen af for eksempel børnepsykoterapeuter og er det således også for Moskowitz (2010), der er forfatter til casematerialet i case 2. Karakteristisk for spædbarnsobservation er en holistisk tilgang og en åbnehed overfor indre og ydre aspekter af spædbarnets oplevelse og familien (Rustin, 2002, p. 16). Metoden bliver ikke længere kun brugt i forbindelse med uddannelse, men anvendes som forskningsmetode, der kan bruges til at studere dannelsen af barnets psyke og individuation, metoden giver altså indsigt i mor-barn relationen- og barnets udvikling over tid (Rustin, 2006, p. 8). Som spædbarnsobservatør observerer man udviklingen af spædbarnet i dets naturlige omgivelser, typisk i hjemmet. Observationerne sker ugentlig og varer ca. en time det første et-to år af barnets liv. Observatøren anvender ikke teknisk udstyr, som for eksempel båndoptager, men skriver efter hver session et detaljeret procesreferat. Desuden undgår man at dømme eller tolke under observationerne og undgår ligeledes at komme med for tidlige forsøg på at finde forklaringer baseret på teoretiske forståelser. Observatøren blander sig mindst muligt, men har opmærksomhed på alle verbale og nonverbale interaktioner samt opmærksomhed på kontekst for den givne interaktion. På trods af, at observatørens rolle er at forholde sig passiv i forhold til de observerede, kan der opstå udfordringer i observationerne, hvor observatøren kan føle et indre eller ydre pres for at træde ud af rollen som observatør (Adamo & Rustin, 2013, p. 13). Observationerne tilstræber en objektiv skildring af barnets udvikling og samspillet mellem barn og forældre, men observationerne vil altid være præget af en vis subjektivitet. Herunder følger en præsentation af interviewstudiet.

3.5.3 Interviewstudie

Friedmans (2007, p. 112) studie bygger på en række interviews med homoseksuelle fædre og hendes beskrivelser er en del af det supplerende datamateriale.. Friedman bad dem om at fortælle deres historie, som homoseksuelle mænd, som partnere og som forældre. Hun var interesseret i deres unikke følelsesmæssige udfordringer og glæder de havde mødt. Hun nævner det ikke eksplicit, men man må på denne baggrund gå ud fra, at der altså er tale om semistrukturerede kvalitative interviews. Et sådan interview er ifølge Kvale og Brinkmann (2009, p. 19) defineret ved et formål om at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på

at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener. Ved anvendelse af casemateriale, der består af kvalitative forskningsinterview skal man være opmærksom på særligt tre faktorer. Det kvalitative forskningsinterview er på flere måder præget af et asymmetrisk magtforhold, det består af en udspørgning fra forskerens side, der kan være en mere eller mindre skjult dagsorden og forskeren har monopol på at fortolke interviewpersonens udsagn (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 51). Interviews bliver ofte optaget ved hjælp af en båndoptager og kan herefter transskriberes (ibid., p. 200). I det næste beskrives en række svagheder og styrker ved anvendelse af det multiple casestudie.

3.5.4 Casestudies svagheder og styrker

Klinisk casemetode indebærer at indsamlingen af materiale sker i en behandlingsmæssig sammenhæng, hvor relationen mellem terapeut og klient allerede er etableret (Karpatschhof, 2010, p. 423). Terapeuten skifter herefter rolle til forsker og henter altså sit empiriske materiale fra sit eget klientarbejde, hvilket kan være problematisk. Kritikere mod kliniske casestudier mener, at det kan være svært at forholde sig objektivt til materialet og tolke processer, som er sket i terapien, da forskeren selv er en del af det. Fælles for klinisk casemateriale, observationer og interviews er, at tale, handling og nonverbal kommunikation bliver oversat til transskription eller procesnoter. Procesnoter er personligt konstruerede data og er skrevet ud fra terapeutens eller observatørens egen hukommelse. Dermed er der en selektiv og subjektiv opmærksomhed på nogle informationer frem for andre.

Procesnoterne fra det psykoanalytiske casestudie er yderligere påvirket af overførings-modoverføringsforholdet (Grünbaum, 2013, p. 15). Transskriptionerne er derimod optaget på baggrund af en lydfil og her er man altså sikker på, at alt tale kommer med. Validiteten af transskriberingen og procesnoterne er vigtig og er sværere at fastslå end reliabiliteten (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 207), da det ikke kan lade sig gøre at finde en sand og objektiv oversætning mellem tale- og skriftsprog. Det er i stedet vigtigt at være opmærksom på hvilken type af transskription og hvilke retningslinjer procesnoterne bliver skrevet efter. Man må stille sig det spørgsmål hvilken type og hvilke retningslinjer, der skal anvendes for netop det fænomen, man selv undersøger og om den kan formidle meningen i det mundtlige samtale på et korrekt sæt (Langdridge, 2007, p. 155).

Flyvbjerg (2010, p. 481) mener, at kritikken mod casestudier generelt, ikke er helt berettiget. Han argumenter for anvendelsen af casestudier som en videnskabelig metode og mener, at denne metode i høj grad egner sig, når målet er at tilegne sig viden, der er afhængig af konteksten. Han mener videre, at der findes en fordel i at placerer sig selv som forsker i den kontekst man ønsker at undersøge for bedre at opnå forståelse for og viden om det undersøgte. Man kan overføre dette til den terapeutiske relation, ved at forstå den terapeutiske relation som et billede på, hvordan klientens relationer fungerer udenfor terapien. Et casestudie kan også være med til at belyse en anvendt teori og man kan anvende den nye viden i lignende situationer Yin (2009, p. 16). Et af casestudies største styrker er således ifølge Yin (2009, p. 38), den analytiske generalisering, se afsnit 3.3.

Specialets empiri består altså af artikler, der har indsamlet empiri og som præsenterer dette som små vignetter, beskrivelser af hele terapeutiske forløb eller tekniske refleksioner. Artiklens forfatter har allerede foretaget en udvælgelse og bearbejdning af materialet før det bliver præsenteret i artiklerne. Desuden er præsentation af materialet ofte sammenvævet med terapeutens og forfatterens egne overvejelser og analyser. Materialet bliver præsenteret med et bestemt teoretisk formål eller et mål om at beskrive et givent fænomen. I analysen af casematerialet, er det derfor vigtigt, at være opmærksom på ovenstående og herunder, hvornår forfatteren forsøger at gengive handling eller tale objektivt og hvornår dette underlægges en teoretisk tolkning af forfatteren. Ved at være opmærksom på hvilket formål materialet er præsenteret med og hvilke overvejelser forfatteren har haft, kan analysens resultater sikres en højere validitet.

Jeg har haft mange overvejelser om, hvilket materiale jeg skulle tage med i analysen samt i hvor stort et omfang jeg skulle gengive materialet her i specialet. Jeg har valgt at tage en stor del af forfatterens gengivelser med i analyseafsnittet, samt forfatterens egen tolkning af materialet. Således består de tre analyseafsnit af en stor del beskrivelse af casematerialet. Dette skaber en transparens, der gør det muligt for udenforstående at danne deres egne tolkninger og derved øger det specialets reliabilitet.

Næste afsnit omhandler yderligere overvejelser jeg har haft i forbindelse med specialet.

3.6 Hvad er normalt?

Litteraturen om homoseksuelle forældre og deres børn fremstiller ofte en sammenligning mellem homoseksuelle og heteroseksuelle familier, hvor den heteroseksuelle familie bliver set som normen, som en standard den homoseksuelle familie skal leve op til. Disse studier er vigtige og har især været vigtige for homoseksuelle forældre, der har kæmpet om forældrerettigheder efter skilsmisser. Studierne har betydet kulturelle og sociale ændringer, der har ført til holdningsændringer og ultimativt lovændringer, se afsnit 2.1.

Fokus i de videnskabelige artikler har dog gjort det svært at adskille sig fra denne sammenligning af og tankegang om, hvad der er normalt eller ikke normalt, hvilket kan have flere årsager. Dels tror jeg det har baggrund i, at homoseksualitet først relativt nyligt blev fjernet som en patologisk lidelse (WHO, 1992, p. 172), mens det for homoseksuelle som forældre og anerkendelse af deres ret til ægteskab har været endnu længere tid. Desuden er næsten al udviklingspsykologisk teoridannelse udviklet med baggrund i heteroseksuelle familier, og derfor mangler tankegangen om, hvordan børn med homoseksuelle forældre kan have en sund udvikling. For eksempel bliver familier med homoseksuelle forældre kun beskrevet ganske kort i grundbogen af Berk (2009, p. 585), der bliver brugt på mange universiteter i udviklingspsykologi. Det står her, at *”Homoseksuelle mænd og kvinder er lige så engageret i og virksomme som forældre, som heteroseksuelle forældre. Deres børn er veltilpassede og størstedelen udvikler en heteroseksuel orientering”*. Her bliver det altså pointeret, at størstedelen af børnene udvikler en heteroseksuel orientering, hvilket får en til at undre om deres beskrivelse havde været mindre positiv, hvis flere børn af homoseksuelle selv ville udvikle en homoseksuel orientering. Psykologien som videnskab har undersøgt både det normalfungerende og afvigende individ. Begrebet om det normale har ifølge Diamantouli og Porsager (2008, p. 145), udviklet sig fra at være noget der *er*, til også at omhandle noget der *bør* være.

Jeg tror det er vigtigt, at forskeren undersøge, hvilken forforståelse hun har for det givne emne. Her fandt jeg, at jeg havde svært ved at se bort fra en normativ tankegang, der især kom til at præge starten af specialeprocessen. Jeg kæmpede derfor med at se bort fra denne tankegang, for at kunne undersøge og diskutere homoseksuelle familier i deres egen ret. Denne kamp tog jeg op, da jeg mener, det er

vigtigt at kunne undersøge, hvilke udfordringer netop disse familiekonstellationer står overfor og dette uden sammenligning mellem hvad, der er normalt og ikke.

I de ovenstående afsnit er specialets metodiske grundlag præsenteret, hvilket bliver diskuteret yderligere i afsnit 5.

4. Analyse

Med afsæt i præsentationen af både traditionel og nyere psykoanalytisk teori og med anvendelse af Template Analysis som styringsredskab, præsenteres analysen af det valgte casemateriale.

I det tidligere præsenterede skema 1 ses oversigten over hierarkiet for de forskellige temaer, der har styret analysen af datamaterialet. Temaerne kan dog ikke opdeles så skarpt, som de er vist, men der forekommer en vis sammenblanding i den endelige analyse. Samtlige citater i følgende tekst findes i bilaget på originalsproget.

4.1 *En klinisk case*

I nedenstående følger en casebeskrivelse baseret på Corbetts (2001, pp. 599-624) beskrivelser. Jeg anvender *terapeuten* i casebeskrivelsen, for at understrege hans position af netop terapeut, mens Corbetts navn i den efterfølgende præsentation af hans analyser bliver brugt her, netop for at understrege hans position som tekstforfatter og forsker.

4.1.1 Casebeskrivelse

Andy er syv år gammel og har to mødre, Ellen og R.J. De bor i en mindre by uden for storbyen New York, USA. Andy har modtaget individuel psykoterapi to gange ugentlig og forældrene deltog regelmæssigt i støttende forældresamtaler to gange i måneden, med samme terapeut. Både Andys og forældrenes forløb varede to år. Ellen og R.J. søgte en henvisning gennem Andys privatskole. I den forbindelse gav skolepsykologen en udtalelse, hvor hun beskrev, at hun ikke oplevede, at Andy havde problemer i skolen, men at han var en sund dreng, der kæmpede med op- og nedture i en ikke-traditionel familie. Andy var rent fagligt over middel, han havde gode relationer i skolen, mange venner og var en populær dreng. Skolepsykologen

påpegede, at Andys svingede mellem at være mere eller mindre åben overfor at tale om sin familiekonstellation.

Ellen og R.J's omtalte deres relation som kærlig og i høj grad tilfredsstillende. Terapeuten beskrev, at de viste en naturlig hengivenhed for hinanden og begge var imødekommende overfor, hvad den anden havde at sige. Dog viste et tema sig tidligt i forløbet, som terapeuten kaldte en "beskyttende tavshed".

Andys forældre havde anvendt en anonym donor og Ellen er Andys biologiske mor. Ellen fremtrådte feminint og lignede Andy rent fysisk, mens hun følte en forskel i forhold til Andys "drengethed". Ellen beskrev, at Andy ofte blev vred på hende, når hun fortalte om deres familie til andre, hvilket indebar, at hun identificerede sig som lesbisk. Andy pressede ofte Ellen til at forblive tavs, så de ikke stak ud. Ellen gav sommetider efter for Andys ønsker, men frygtede, at dette førte til følelser af skam. Det ses i nedenstående citat, hvordan Ellen udtrykte sine bekymringer i den første session.

"Andy er en god dreng. Jeg elsker ham af hele mit hjerte, hvilket jeg stoler på, at han ved. Sammen med de udfordringer som de giver, du ved, sådan "åh, mor". Det har ikke være svært at hjælpe ham til at forstå, at jeg er homoseksuel og hvad det betyder. Det forstår han. Jeg tror, at han også forstår – så godt som han kan i hans alder – omstændighederne for hans fødsel. Men hvordan skal jeg håndtere hans begyndende forståelse af, at jeg er hadet?" (Corbett, 2001, p. 605, Bilag 1)

Andys medmor, R.J. fremtrådte som butch. Ifølge terapeuten faldt det hende let at deltage i aktive lege, mens hun også intuitivt mødte Andys behov for trøst, beroligelse og struktur. På grund af hendes maskuline fremtræden blev hun i offentligheden ofte misforstået som en mand. R.J lignede i modsætning til Ellen ikke Andy fysisk. På grund af dette havnede Andy ofte i situationer, hvor han skulle forklare, at hans mor ikke er en mand og hvorfor de ikke ligner hinanden. Andy havde svært ved dette og oplevede stor forvirring, skam og vrede i forhold til R.J. Han så hende som en gåde og distancerede sig ofte fra hende. R.J var fysisk aktiv, hun var Andys fodboldtræner og de laver ofte typiske drengeting, som at spille fodbold, bygge model-flyvemaskiner og lege med insekter. Hun var også med til skolemøder, sådan som de fleste andre mødre og hun kunne godt lide denne modsætning mellem hendes maskuline og feminine fremtræden. R.J identificerede sig ofte med Andy og Andy udtrykte engang et ønske om at have, "en mor, der ser ud som en pige, men kan lege som en dreng".

Som minoritet i en mindre by stak de ud og oplevede ”hadeifulde øjeblikke”. R.J fortalte om en oplevelse, hvor hun mødte Ellen og Andy, der kom gående på gaden. Hun kyssede dem begge og de fortsatte hånd i hånd mod en restaurant. Som de kom gående, råbte en forbipasserende, ”Fucking freaks!”. R.J. fortalte, hvordan hun følte frygt, vrede, hjælpeløshed og sorg, imens hun så Andys glade udtryk forvandle sig til forvirring derefter frygt og til sidst vrede. R.J. og Ellen modsatte sig aktivt denne had, ved at engagere sig politisk. De deltog i debatter om forskellighed og tolerance, en forståelse de gav videre til Andy. De deltog desuden i en støttegruppe i lokalsamfundet, hvor de mødtes med andre homoseksuelle familier. De kom dog til den overbevisning, at deres tilgang til udfordringerne ikke hjalp Andy nok og de søgte derfor terapi for at få et mere reflekterende rum.

Terapeuten arbejdede med mødrene så de kunne hjælpe Andy til at finde en måde at arbejde med sin angst omkring deres forskellighed, og så han kunne udholde sin oplevelse af skam og had. R.J og Ellen udviklede en kapacitet til at udholde denne sindstilstand og til at være modtagelig overfor Andys projektive identifikationer. De arbejdede imod en forståelse af, at selvom de ønskede at beskytte deres barn fra smerte, angst og had, så var de hjælpeløse og kunne ikke stoppe sådanne følelser fra at påvirke deres barn. Yderligere fik de en forståelse af, at et liv uden smerte og tab er et forvrænget liv.

4.1.1.1 Forestillinger om donoren

I terapien viste en af Andys bekymringer sig at omhandle donoren. Andy var meget forsigtig og ukarakteristisk stille når de talte om donoren og hans modstand mod at undersøge sin nysgerrighed viste sig tydeligt. Terapeuten forsøgte engang at henvise til hans far, hvortil Andy svarede, at han ikke havde en far, men en donor. Terapeuten spurgte om han havde forestillet sig sin donor. Andy svarede igen ved at gengive de faktiske omstændigheder. Han var blevet fortalt, at han ikke kunne møde denne mand før han var 18 år, ellers kunne det være, at denne mand ville beholde ham.

R.J og Ellens eneste informationer om donoren var, at han havde en videregående uddannelse i matematik og spillede cello. Før Andys fødsel havde både R.J. og Ellen forestillinger om, at donoren lignede deres søskende. R.J. forestillede sig, at donoren var som Ellens yngste søster, der også havde en matematisk

uddannelse, mens Ellen forestillede sig, at han var som R.J.'s storebror, der spiller cello. Ellen og R.J. beskrev, hvordan de ofte snakkede om donoren og næsten blev forelskede i ham, Ellen sagde sådan her:

"Ikke ligefrem at blive forelsket, men på en måde - i det mindste meget lun på ham. Vi har kun en beskrivelse - intet billede. Men vi forestillede ham bestemt som elskværdig. Så det var mere den form for forelskelse". R.J. tilføjede, "Vi gav ham endda et sødt navn, Tim. Vi kendte selvfølgelig ikke hans rigtige navn." (Corbett, 2001, p. 609, Bilag 2).

De havde fortalt Andy om donoren, men ellers ikke opmuntret til yderligere diskussion. De var bange for, at det ville åbne op for spørgsmål og ønsker, som de ikke kunne svare på eller opfylde. I terapien arbejdede de med at anerkende realiteterne og at der er nogle spørgsmål og ønsker de ikke kunne opfylde.

4.1.1.2 Andys forløb

Andy behandlede terapeuten meget forsigtig i starten af terapiforløbet og terapeuten oplevede, at Andy var fyldt af angst for at gøre ham utilfreds. Andy var varsom når han gik rundt i terapirummet og var forsigtig med legetøjet, for ikke at ødelægge noget eller lave uorden. I løbet af terapiforløbet skete der et skifte i Andys leg, han blev mere aktiv og aggressiv og til tider måtte terapeuten sætte grænser for hans aktivitet. Temaer som kampen mellem lille og stor begyndte også at vise sig, for eksempel gennem gentagende kapløb mellem biler. Andys bil var altid størst og mest robust, mens terapeutens bil var lille og dårlig. Andy begyndte også at vise større interesse for terapeuten og i særdeleshed hans krop, hvilket viste sig ved, at han under sin leg kom tæt på terapeuten, stødte ind i ham eller hoppede op i hans skød. Andy rørte også ved terapeutens ansigt og spurgte til de skægstubbe han opdagede der. Dette blev efterfølgende en gentagelse og det skete flere gange i hver session, at Andy inspicerede terapeutens hage for at se om skægget var vokset. Andy begyndte at stille spørgsmål som, om kontoret var hans hjem, om han sov på sofaen, om han var gift, havde han børn og det spørgsmål stillede mest var, hvorfor de blev nødt til at mødes på hans kontor. Hvorfor kunne de ikke gå ud eller tage på fisketur? Terapeuten forsøgte at lave en forbindelse mellem Andys spørgsmål om fisketur og terapien, hvordan de kunne udforske deres samarbejde i terapien ligesom man ville kunne lære nye ting på en fisketur. Andy blev ved med at stille spørgsmål. Terapeuten beskrev, hvordan han synes de svar han kom med til Andy var for

intellektuelle, hvilket han så som er resultat af sit eget moderoverføringsforsvar. Terapeuten havde fantasier om de spørgsmål som Andy blev ved med at stille, særligt om at tage Andy med på fisketur. Han tog sig selv i at læse en artikel om fiskeri, hvilket han normalt ikke ville have gjort. Da han begyndte at undersøge sin fantasi bemærkede han de måder, hvorpå hans fantasier altid havde en fysisk virkelighed. Fantasier indeholdt fornemmelsen af den rokkende båd, den varme sol og det kolde mørke vand. Næppe det man oplever, når man er sammen med et barn i en båd. Han begyndte at overveje denne modsigelse og blev bevidst om, at han ubevidst forsøgte at benægte eller fortie Andys ønske om, at de forenedes som et forældrepar, heri inkluderet hans ønsker om seksuel forening mellem han og terapeuten. Terapeuten overvejede, hvordan han måske tilsluttede sig Andy i at udøve familiens forsøg på en beskyttende tavshed, når han benægtede Andys ønske. Han overvejede, hvordan fantasien på samme gang kommunikerede og indeholdt seksuelt begær. Han tænkte, at det kunne ses som en manifestation af hans nonverbale anstrengelser i at tillade og containe den erotiske overføring og modoverføring. Særligt lagde terapeuten mærke til, hvordan grænserne ubemærket blev rykket og hvordan han for eksempel tillod Andy at sidde hos ham og at terapeuten selv lagde op til mere hårdhændet leg.

Andy begyndte senere i terapiforløbet at give udtryk for fantasier om en manglende far-donor og viste vrede og skuffelse over ikke at have en sådan i den fysiske verden. De arbejdede med, at far-donorere ikke kun eksisterede i den virkelige verden, men også i fantasien. Andy havde en viden om forældrenes seksualitet og reproduktion, han kendte til de faktiske omstændigheder om fødsler og graviditet både gennem et heteroseksuelt samleje og sin egen undfangelse ved hjælp af IVF. Han forstod reproduktiv biologi og kønnets anatomiske forskelle, på et alderssvarende niveau. Han kendte til, hvad han kaldte "S-E-X", hvilket han beskrev som et mystisk og eksklusivt voksenfænomen. Han viste sin sans for dette mysterium gennem en blanding af nysgerrighed, og som noget forbudt. Han talte typisk om, at han "hellere måtte lade være" at tale om "S-E-X" fordi det gav ham kuldegysninger. Da terapeuten spurgte, om det var gode ikke dårlige kuldegysninger, svarede Andy, at det var dårlige kuldegysninger og han henviste til, at børnene i skolen sagde, at "S-E-X" var en dårlig ting. Han sagde, at "når han blev gift, ville han skubbe sin kone til den anden side af sengen". Terapeuten svarede på dette ved at spekulere højt, hvad hans kone ville tænke om det, hvortil Andy svarede, at han ikke mente, at de skulle

tale om sådan noget og fortalte i stedet en anden historie. Han fortalte, at en af hans venner, havde fået problemer fordi han havde sagt ”B-u-t-t” (numse), hvortil både terapeuten og Andy lo. Terapeuten svarede, at kroppe og numser er sjove og tilføjede, at det sjov forældre har med deres kroppe måske er forvirrende. Andy svarede grinene, at han engang havde overhørt R.J. og Ellen grine på badeværelset. Det røg ud af ham, at R.J. sandsynligvis havde pruttet i badekaret. Både terapeuten og Andy grinte samme af denne historie.

I konklusionen på artiklen, beskriver terapeuten en situation med Andy, som opstår mod slutningen af en session. De havde talt om hvorfor Andy ikke ville tale om sine fantasier omkring donoren. Andy fortalte en historie om, hvordan han var ved at lære at cykle på sin nye cykel. Han fortalte om en scene med sin mor, R.J. på en jordvej tæt ved hans hjem, en scene fuld af nærvæd uheld og nærvæd kontrol.

I det følgende præsenteres Corbetts (2001) analyse og herefter følger min analyse af Corbett (2001).

4.1.2 Corbetts forståelse

Corbetts (2001, p. 602) formål med artiklen var at undersøge tre konstruktioner, som han mener gennemsyrrer psykoanalysens historie. De tre konstruktioner er, normativ logik, familie reverie og primalscenen. Han mener disse konstruktioner skal gentænkes i lyset af ikke-traditionelle kernefamilier.

I analysen af casen fokuserer han på forældrenes manglende italesættelse og fortællelse af donoren, hvilket han kæder sammen med Andys forvirring og vrede rettet mod donoren. Han analyserer Andys leg, der går fra først at være meget forsigtig til senere at være mere alderssvarende og aktiv. Han mener, at forældrenes tavshed omkring donoren hverken gav dem selv eller Andy et helt indre objekt af donoren. Yderligere mener han, at da donoren kun var et indre objekt og ikke en del af deres fysiske verden, kunne Andy ikke bruge ham i hans ydre verden. Han kunne således ikke bruge donoren, måske endda ødelægge ham, sit indre objekt, imens han observerede overlevelsen af donoren i den ydre verden. Corbett mener, at italesættelsen hjalp Andy til at kunne udleve sine fantasier om, hvordan det er at blive voksen, hvilket han mener afspejles i hans leg. Corbett bruger sine modoverføringsfølelser til at analysere Andys ønske om en fysisk tilstedeværende donor-far eller mandligt køn, hvilket ikke kan lade sig gøre. Hans italesættelse af sine

egne fysiske følelser og erotiske modoverføringsfølelser gør ham bevidst om Andys ønsker og fantasier. Han har svært ved at indse disse fantasier, men bliver gennem dem bevidst om ikke at fortie donorens betydning, sådan som Andy selv og forældrene gør.

Corbett mener, at terapeuten hjalp Andy til at kunne tænke om, hvordan fædre ikke kun er i den ydre verden, men også eksistere i sindet, hvilket han mener stimulerede en øget refleksiv evne hos Andy. Corbett understreger betydningen af, at forældrene blev hjulpet til at anerkende donorens betydning. Han mener, at donorfaderen kun eksisterede i deres fantasi, som et indre objekt og at drengen derfor ikke kunne bruge dette objekt i sin udvikling. Da forældrene efterhånden kunne inkorporere donoren i deres fællesbevidste historie som familie, hjalp det også drengen til at kunne udtrykke sine fantasier om donoren. Dette mener Corbett også kom til udtryk i drengens historier og fortællinger. Andy udviste i slutningen af terapiforløbet en evne til, at skifte mellem sit eget fantaserede heteroseksuelle ægteskab og sine forældres homoseksuelle ægteskab. Corbett mener, at Andy omtalte forældrenes relation, hverken som ekskluderede eller afvisende overfor ham. Han mener, at Andys historie omkring R.J. og cykelturen, viste et ubevidst ønske og budskab til terapeuten. Andy ønskede ubevidst at fortælle terapeuten, at han havde nogen til at hjælpe sig i sin opgave med at separere sig fra sine forældre og at den hjælp kom fra hans medmoder.

4.2 Analyse af en klinisk case

Herunder følger analysen af casen præsenteret i ovenstående afsnit. Analysen består af fire afsnit, der til sammen omfatter temaerne præsenteret i skema 1.

4.2.1 Andys ødipale situationer

Andy har det svært når hans biologiske mor, Ellen præsenterer deres familie for andre, især når hun nævner, at de er lesbiske og Andy forsøger ofte at presse Ellen til at udelade denne detalje. Desuden har han et ambivalent forhold til R.J., som fremtræder maskulint og ikke ligner Andy, men som han alligevel identificerer sig med.

Når Ellen præsenterer deres familie, der består af to mødre i modsætning til en mor og far, gør det Andy opmærksom på, at hans forældre ikke har ønsket en mand i

deres familie. Dette kan forklare hans modstand mod Ellens præsentation. Man kan forestille sig, at Andy må spekulere over, om han var ønsket eller om forældrene hellere ville have haft en pige, der ligner dem. Altså på næsten samme måde som Freud (1959) begreb en familieromance. Man kan også forestille sig, at forældrenes grundlæggende ønske faktisk var at få en pige, dette er dog langt mere tabubelagt og kan være svært at snakke om. Det ser heller ikke ud til, at det er noget terapeuten eller forskeren har udforsket.

På et helt fundamentalt niveau kan man forestille sig, at Andys fantasier om et seksuelt samvær med moderen kan blive forstyrret af, at hun ikke ønsker en mand. Hun ønsker ikke en penis og derved bliver hans maskulinitet utilstrækkelig. Dette kan også have indflydelse på hans fantasier om primalscenen. Selvom forældrenes seksuelle relation ikke resulterer i virkelige babyer, er dette sandsynligvis tilfældet i Andys fantasier, hvilket Segal (1989) har beskrevet, se afsnit 2.4. Hans penis, der er en stor del af drengens seksuelle identitet, har ikke været en værdifuld part i at lave babyer i hans familie. Hvad han i fantasien har ødelagt i moderen på grund af de ødipale destruktive fantasier kan han derfor ikke gøre godt igen. Han kan ikke tilfredsstille moderen og har ikke evnen til reparation. I stedet forsøger han at forhindre Ellen i at fortælle om hendes partner, måske som en slags omnipotent kontrol. Man kan forestille sig, at han i sin fantasi tager pladsen fra R.J. som Ellens mand. Dette kan også være en grund til hans ambivalens i forhold til at snakke om sin familiekonstellation i skolen. En anden grund kan være et hvert barns ønske om at være almindelig, passe ind og ligne de fleste andre børn.

Andys maskuline identificering får han til dels gennem R.J., men på trods af hendes maskuline fremtræden virker det ikke til at være nok for Andy. Han føler sig distanceret fra hende og føler sig forvirret over, at hun ikke er en mand og måske ubevidst, at hun ikke har en penis som ham. Dette kommer blandt andet til udtryk i ønsket om at have en mor, som ser ud som en pige og leger som en dreng. Dette kan give sig udslag i hans gennemarbejdning af ødipuskomplekset, der ifølge afsnit 2.5 ender med, at barnet på grund af kærlighed for den ene forælder slutter rivaliseringen og identificerer sig med sammekøns forælderen. Andy har ikke en forælder af samme køn, hvilket virker til at give ham problemer. Selvom de to mødre er forskellige på et fysisk plan, kan det være svært for Andy at skabe en tredje og dermed triangulering på et psykisk plan. Hvis Andy i fantasien ser de to mødre som én figur, altså en forenet forældrefigur, så er der ikke en forælder ledig til at hjælpe ham, når han i

fantasien har destruktive fantasier om forældrene. Man kan også forestille sig, at han har idealiseret sin donor, hvilket kan hjælpe ham til at overkomme følelser af forvirring og sorg af ikke at kende donoren i det virkelige liv. Den devaluerede forælder kan i dette tilfælde være hans maskuline mor R.J, som han har et ambivalent forhold til.

Terapeuten beskrev Andys start på terapiforløbet som meget forsigtig, han fremstod tilbageholdende og var bange for at ødelægge legetøjet. Man kan tolke denne hæmning som et ubevidst udtryk for hans depressive angst for at ødelægge det elskede indre objekt. Han kan altså være bange for sin aggression mod det indre gode objekt, som han i fantasien ikke har evnen til at reparere, hvorfor han hæmmer og forsøger at kontrollere sig selv. Terapeuten beskrev yderligere, hvordan Andy i starten af terapien ikke ville tale om sin donor og afviste, at han havde en far.

4.2.2 Andys forståelse af og fantasi om donoren

Forældrene havde svært ved at snakke om donoren med Andy og undgik det helt, hvilket gjorde, at Andy kun havde sin egen fantasi og få informationer at danne sin indre repræsentation af donoren ud fra. På trods af, at Andy vidste, hvordan han var kommet til verden var det ikke noget de ellers snakkede om. Ehrensaft (2000) beskriver, at dette kan føre til, at et barn ikke kan danne et helt donor-objekt. Dette kan være en medvirkende faktor til Andys forsigtighed i terapien og man kan overveje hvad terapeutens mandlige køn har af indflydelse i denne sammenhæng. Donoren var et indre objekt for Andy, men forblev på et fantasiniveau, da hans forældre ikke italesatte donorens betydning som andet end sæd og en nødvendighed for hans tilblivelse. Derved fik han ikke muligheden for at teste sine fantasier, hans mulige aggressioner og destruktive impulser imod donoren blev ikke afvist af virkeligheden og han måtte måske derfor være ekstra forsigtig og tilbageholdende i terapien.

Efterhånden som de fik talt om donoren i terapien, sideløbende med at terapeuten opfordrede mødrene til at tale om donoren i hjemmet, skete der dog en ændring i Andys leg, der blev mere alderstypisk. Hans leg blev mere aktiv og temaer som for eksempel kampe mellem lille og stor viste sig. Andy kan i den mandlige terapeut have fundet en prototype for en donor-far og kunne herved udleve sine ødipale impulser og fantasier. Terapeuten blev både stand in for donoren, men også

hans mødre, hvilket gjorde det lettere for Andy at komme af med sin aggression, seksualitet og erotiske følelser, der uden for terapirummet ville være uacceptable. Det ses for eksempel i terapeutens modoverføringsfølelser, at han fik fantasier af fysisk og seksuel karakter.

Han byttede forældre-barn rollerne om, sådan at han øvede sig i at være den voksne og fik en tro på sine egne genitale evner. Senere viste det sig også, at Andy blev opmærksom på terapeutens skæg, hvilket han udviste stor beundring overfor. Han fandt altså en person med en penis både i symbolsk og virkelig forstand og Andy voksede for hver session af denne relation. Andys spørgsmål til terapeuten om, hvor han boede og om de kunne tage på fisketur kan have været et udtryk for, at Andy ubevidst havde svært ved at klare sig uden terapeuten udenfor terapirummet. Måske var Andys indre og ydre verden ikke helt integreret, hvilket gjorde, at han havde brug for fysiske bevis på at terapeuten eller donoren ikke bliver ødelagt af fantasierne.

Ifølge terapeuten var Andy vred og skuffet over ikke at kende sin donor, hvilket han dog ikke dokumenterede med et eksempel. Terapeuten beskrev dog, at Andy vidste, at han ikke kunne komme til at kende sin donor. Hans forældre havde fortalt, at donoren måske ville beholde ham, hvilket kan have skabt fantasier hos Andy. Hvis Andy snakkede eller stillede spørgsmål om donoren ville en af hans mødre måske blive erstattet. En måde for Andy at overkomme dette på kunne være hans mange spørgsmål til terapeuten og hans ritual om at røre ved terapeutens skæg. Herved kunne Andy via projektiv identifikation virkeliggøre donoren gennem terapeuten. Gentagelsen kan have beroliget Andy i, at selvom han snakker om donoren, så forsvinder terapeuten ikke. Han får altså gennem terapeuten en mulighed for at etablere og integrere et helt donorobjekt i sin indre verden. Gennem terapien får Andy gennemarbejdet sine ødipale fantasier og kommer derved til en accept af ikke at kende donoren.

Det ser også ud til, at hans ødipale fantasier om mødre fik en anden karakter end tidligere, hvilket hans udtalelser om S-E-X bevidner. Hans nysgerrighed, som i starten blev holdt tilbage, kunne han nu begynde at give slip på. Hans leg blev mere fri og han kunne bevæge sig mellem fantasi og den ydre virkelighed. Gennem Andys beskrivelse af sine mødre på badeværelset, der lader til at være fyldt med humor, viste han, at han havde accepteret deres relation, men også at han kunne se sig selv i forhold til dem. Han kunne give slip på sin omnipotente

kontrol og lade sine forældre have et seksuelt forhold, der ikke inkluderede ham. Man kan sige, at han lærte at udholde de smertefulde og ambivalente følelser, der følger med den depressive position, jævnfør afsnit 2.4. Desuden gav dette ham et tredje punkt i trianguleringen, hvilket medførte en evne til refleksion. Herved fik han en tro på sine egne evner og han kunne reflektere over sit eget forestillede heteroseksuelle ægteskab og forældrenes seksuelle relation.

4.2.2.1 Opsummering

Ovenstående analyse af terapien med en dreng med homoseksuelle forældre viste flere almene udfordringer for børn, der er beskrevet i litteraturen. For eksempel Andys identifikation med terapeuten og kampen mellem lille og stor er velbeskrevet i litteraturen om psykoanalytisk terapi med børn. Hvad der viste sig, at tyde på noget særligt for børn er homoseksuelle er deres udfordring med donor-objekter, der i visse tilfælde forbliver et indre objekt. Et andet resultat viste sig at være omkring forældrenes seksuelle orientering, i dette tilfælde en dreng, der i fantasien ikke kan tilfredsstille sin moder og kan føle sig uønsket.

4.2.3 Mødrenes forståelse af og fantasier om donor

I casebeskrivelsen ses det, at mødrene før fødslen omtalte donoren som en kærlig mand, de næsten var forelsket i. De gav ham et navn og associerede ham med deres søskende, de fantaserede om på hvilken måde de lignede ham. Det er som om han næsten blev for virkelig for dem og at de efter fødslen blev nødt til at fortrænge ham.

Der skete således en stor ændring i måden de forholdte sig til donoren før og efter fødslen, hvilket må have påvirket deres fantasier, og forestilling om fantasier hos den anden. De var bange for at tale om donoren og de spørgsmål og ønsker det ville skabe hos Andy, som de ikke kunne svare på eller opfylde. Det kan være et udtryk for den sorg og følelse af utilstrækkelighed som homoseksuelle par kan føle og som er beskrevet i teoriafsnittet, afsnit 2.3.1. R.J. kan have følt en utilstrækkelighed i forhold til ikke at kunne give Ellen et barn, altså en slags penismisundelse og de kan sammen have følt en utilstrækkelighed som par i ikke at kunne skabe et barn sammen.

De havde en handlende tilgang til deres udfordringer, hvilket for eksempel viser sig ved deres politiske engagement. Dette kan have hjulpet til en fortrængning

af donorens betydning og realiteten af, at de som et par ikke har været i stand til at skabe et barn. Deres enighed om at fortrænge donoren kan også ses som et forsvar mod fantasier om, at donoren ville komme imellem dem som par og gøre deres familieband svagere. Deres bekymringer efterlod dem ude af stand til at tænke og fantasere omkring donoren, hvilket står i kontrast til donorfantasien før fødslen, hvor de næsten var forelsket i donoren og havde givet ham et navn. Dette kan man også se udtrykt i deres fantasi om, at donoren ville stjæle eller beholde Andy, hvis han opsøgte ham. De havde skabt en venlig donor i fantasien og man kan tænke sig, at de var bange for, at Andy måske ville foretrække donoren frem for dem. Måske har donoren og Andy krævet for meget psykisk energi i forhold til hvad parret kunne rumme, hvilket har påvirket deres triangulering og ubevidste forestillinger. Dette kan have skadet både deres egen relation som par, men også hæmmet Andys udvikling, jævnfør afsnit 2.7.1.

4.2.4 Forældrenes forståelse og fantasier om deres forældreskab

Forældrene arbejdede med at turde at åbne op for diskussionen omkring donoren og kom frem til en accept af, at der er nogle ønsker og spørgsmål de ikke kunne opfylde. Der er ikke nogen senere beretning om deres fantasier omkring donoren, men det virker til, at de fik etableret en evne til at være mere åben overfor Andys projektioner og ubevidste fantasier, altså en relation af container-contained. Deres åbenhed gjorde, at de også fik en mulighed for at integrere deres egne fantasier og indre verden og lige som Andy kunne de skabe et helt billede af donoren. Det lader til at R.J. og Ellens angst for at tale om donoren og de vanskeligheder, der kan opstå heraf, endte med at være årsagen til, at der opstod problemer. At mødrene fik etableret og anerkendt deres fantasier og forestillinger om donoren, kan have haft større betydning for Andy end hvad, der bliver beskrevet i casen. Andy har ifølge Corbett (2001) en forståelse af, at der skal en sædcelle og en ægcelle til for at skabe et barn. Jeg tror både dette henviser til en kognitiv og følelsesmæssig forståelse for Andy, men værdien af det maskuline bidrag til skabelsen af ham har været fortiet af mødrene. Da mødrene lærte at anerkende dette blev det muligt for Andy at finde et donor-objekt i deres sind som han kunne bruge i sin forarbejdning og forståelse af sin tilblivelse. Ved at genskabe deres fantasier om donoren som de havde før fødslen og

derefter inddrage Andy i disse, kunne de skabe deres egen familiehistorie. Deres familie bestod altså af to virkelige forældre, R. J. og Ellen, deres søn Andy og en donor, som de nu havde plads til at fantasere om, men som aldrig blev virkelig. Herved kan man forestille sig at fantasier om, at donoren ville beholde Andy for sig selv fik en mindre betydning og styrke.

En anden pointe er, at mødrene højst sandsynligt er opvokset i heteroseksuelle familier og herved indgår en faderfigur i deres objektrelationer se afsnit 2.4, hvilket forældrene kan føre videre til Andy. Selvom Andy i starten af terapiforløbet viste et ambivalent forhold til R.J. og selvom hun sikkert stadig forvirrer ham, så viser den sidste historie om R.J. og Andy, at han accepterede hende som en primær omsorgsgiver, der kunne lære ham nye ting som for eksempel at cykle. Kærligheden og troen på det gode objekt har altså hjulpet ham igennem de ødipale situationer og han så ikke længere sig selv som rival til R.J. og Ellens relation.

En sidste kommentar til denne case, er i forhold til navngivningen. Man må gå ud fra, at Corbett har anonymiseret casen ved at sløre personfølsomme oplysninger som for eksempel klienternes navne. I den forbindelse er det værd at bemærke, at han har givet mødrene særlige feminine og maskuline betegnelser. Om den biologiske moder bruger han det tydeligt feminine navn Ellen, mens han om den maskuline medmoder anvender initialerne R.J., der har en mere kønsneutral eller maskulin association. Det kan selvfølgelig være en refleksion af, hvad de hedder i virkeligheden, men det kan også være en mere eller mindre bevidst tilskrivning fra forfatterens side, der hentyder til en heteroseksuel rollefordeling.

4.2.5 Opsummering

Analysen af forældrearbejdet har blandt andet vist de homoseksuelle forældres sårbarhed og fantasier omkring donoren, hvilket var et tema de havde svært ved at snakke og reflektere omkring. Analysen har således vist, hvordan klinisk casemateriale kan give en dybere forståelse af homoseksuelle familier og deres fantasier om donorer. Analysen har ligeledes vist, at ødipale situationer også genskabes i ikke-traditionelle familier.

4.3 Et observationsstudie

I nedenstående følger en casebeskrivelse baseret på Moskowitzs (2010, pp. 309-324) artikel. Jeg anvender begrebet *observatør* i casebeskrivelsen, for at understrege hendes position som observatør, mens *jeg* bliver brugt i vignetterne og Moskowitzs navn bliver anvendt i den efterfølgende præsentation af hendes analyser. Dette er valgt for at understrege Moskowitzs forskellige positioner.

4.3.1 Casebeskrivelse

David var en 38årig enlig homoseksuel mand, der levede i New York. Observatøren fulgte David et par måneder før datteren Lauras fødsel og fulgte dem til og med et par måneder efter fødslen af Davids andet barn, Luke. Observatøren og David mødtes flere gange før Lauras fødsel og herefter ugentlig i et år. Derefter mødtes de mere uregelmæssigt, svingene fra en gang i ugen til en gang i måneden.

Davids barn, Laura blev undfanget ved hjælp af IVF og ved anvendelse af Davids sæd, et ægcelle fra en donor, mens en anden kvinde, Cindy fik implanteret embryoet og fødte Laura. Luke blev undfanget på samme måde, med brug af samme ægdonor, men han blev båret og født af en anden kvinde, Cheryl. Cheryl var gift og havde tre børn. Laura var 22 måneder gammel da Luke blev født. De er altså genetiske søskende, men båret og født af to forskellige kvinder. Både ægdonor og surrogatmoder blev fundet ved hjælp af et surrogatbureau, der også hjalp med juridiske, medicinske og økonomiske aftaler samt møder mellem surrogatmødrene og David. David havde kontakt med en anden surrogatmoder før Cindy, men kontakten blev afbrudt, da hun virkede upålidelig. Valget faldt derefter på Cindy, som bureauet mente passede godt med David. Det undrede David, at de skulle kunne passe godt sammen, da hans ide om surrogatmødre var, at de var uden uddannelse, overvægtige og kun var på udkig efter at tjene penge.

Cindy var en homoseksuel kvinde og fraskilt mor, der havde delt forældremyndighed over sine to børn fra et tidligere heteroseksuelt ægteskab. Davids relation til Cindy under graviditeten var ifølge observatøren præget af konkurrence og forskellige holdninger. David følte ikke, at han havde kontrol eller indflydelse på graviditeten og de havde været uenige om en medicinsk behandling. På trods af dette havde David en meget praktiskorienteret og logisk tilgang og udtalte, at han ikke syntes det var svært. Efter fødslen skulle Cindy underskrive dokumenter, der fraskrev

hendes ret som forælder og Davids juridiske status som far ville derfor først endeligt falde på plads efter Cindy havde født. Desuden havde Cindy ifølge loven ret til at ændre hendes mening omkring dette frem til underskrivelsen. Efter fødslen var Cindy med Laura de første to dage og herefter besøgte hun David og Laura hver dag den første tid, hvor hun afleverede brystmælk. Observatøren beskriver, at Cindy havde det svært efter fødslen og fik antidepressiv medicin. David var bekymret for Cindy, men mente samtidigt til, at antidepressiv medicin ofte bliver givet til surrogatmødre efter fødslen. Han mente ligeledes, at Cindys behov for at komme med modermælk, var så hendes livmoder kunne trække sig sammen. David bevarede kontakten til Cindy, men hun var ikke en del af hverdagen og Laura kendte hende ikke. Ægdonoren som David havde valgt, var studerende, havde hans fysiske karaktertræk og en god sangstemme. Hans mening om ægdonorer var, at de almindeligvis behøvede penge, men også donerede af altruistiske årsager. David nævnte ikke ægdonoren igen efter fødslen.

Davids far blev glad for nyheden om, at han skulle have et barnebarn. Davids mor var død af sygdom seks år tidligere og David snakkede meget lidt om hende. Senere fortalte David, at moderen havde været meget syg under hans opvækst og derfor sov meget. Han fortalte, at han havde fundet en bog om sin bror, men ikke af ham og mente, at hans mor havde været for træt til at lave en om ham. Han mente også, at han aldrig var blevet ammet eller havde fået flaske, men blev senere bevidst om at dette nok ikke var sandt. Davids mor befandt sig ikke godt i moderrollen og var ofte meget nervøs for børnene. David ville gerne være som faderen, der var mere tilpas og god med børn. På trods af dette mente David, at han havde haft en tættere tilknytning til moderen end faderen, men ifølge hans beskrivelser var det faderen, som havde været den primære omsorgsperson.

I hjemmet ansatte David en barnepige, der skulle passe Laura, når han var på arbejde. Han ansatte Wilma, en 45 årig kvinde, der ifølge observatøren var dedikeret og gav plads til at David kunne være den primære omsorgsgiver. På et tidspunkt kort efter Lukes fødsel, havde Laura spurgt Wilma om hendes bryster, hvortil Wilma havde svaret, at Laura engang selv vil få bryster.

Laura fulgte en aldersmæssigt normal udvikling. Hendes sprog og evne til at kategorisere, symbolisere og lege udviklede sig især hurtigt. Observatøren beskrev, at da Laura var omkring 15 måneder anvendte hun ordet mor, hvilket hun brugte om hendes venners mor, i historier med mødre, men også om personer, der ikke var

mødre, såsom David. David var bekymret for om Laura ville føle sig forladt af ham, når den nye baby kom. Han var også bange for, at denne følelse ville vække et savn af en mor-figur og at Laura måske ville føle sig forladt af Cindy. Han var bange for om Laura kunne skelne mellem en mor, der bliver gravid for en andens skyld og en mor, der selv får et barn.

I det næste følger fire vignetter. Vignetterne findes på originalsproget i bilag 3-6.

Vignette 1. I nedenstående citat var Cindy gravid i syvende måned og David havde været på besøg hos hende.

"Cindy havde fortalt David, at hun fik fornærmende bemærkninger fra folk fordi hun bar en andens barn og ikke selv skulle have barnet. David fortalte dette uden pause eller refleksion. Han kommenterede primært på, at mennesker kan være så utroligt uhøflige. David omtalte Cindy som imødekommende og åben over for, at han skulle mærke, hvordan babyen sparkede. Mens de havde været i hendes bil, havde hun lagt sig ned på bagsædet, så han kunne røre ved hendes mave. Børnene var også i bilen og legede på forsædet. Ifølge David forstod børnene ikke, at der foregik noget usædvanligt, men de vidste at Cindy gjorde noget vidunderligt for ham. David mente, at børnene forstod, at han skulle være far til barnet og at han ville tage det med hjem. David talte om dette på en glad og optimistisk måde og var især begejstret for at få lov til at føle barnet bevæge sig." (Moskowitz, 2010, p. 314, Bilag 3).

Vignette 2. Vignetten herunder er fra et besøg få uger før Luke blev født, hvor Laura var 21 måneder gammel.

"David tog Laura op og hun puttede sig ind til hans skulder og strakte sig derefter efter en bog. David spurgte om hun ville høre en historie og fortalte, at han havde købt en bog om storesøstre. Han spurgte Laura om hun ville høre den og hun sprang ned efter den. David talte om sin usikkerhed om at snakke om den nye baby og surrogatmoderen med Laura. Han tænkte at det måske ville hjælpe at tale om, at hun skulle være storesøster. Selvom bogen har en mor, kaldte han hende for "en dame" og han spekulerede over hvad jeg tænkte om det. Før jeg kunne nå at svare, var Laura kommet tilbage og satte sig op til David. Han nåede ikke at begynde med at læse før hun satte sig og legede tæt ved os. Jeg sagde, at det var godt de kunne snakke og læse om nye babyer. David synes ordet "moder" er stærkt ladet og han vil gerne undgå det helt. Jeg sagde, at det måske ville gøre det til en endnu større ting, hvis han helt undlod at nævne ordet mor. Laura kom med to bøger til David, en hed "Vi er en familie" og en anden "Moder Gås". David blev overrasket, da jeg lo. Jeg forklarede, at

Laura kom med bøger om præcis det vi sad og snakkede om. Jeg blev forundret, da David benægtede og sagde, "nej, de her bøger er bare hendes favoritbøger for tiden". Jeg sagde, at jeg troede, at Laura tænkte på familier og mødre og prøvede på at forstå hvad der skulle ske. David fortalte mig så, at Lauras bedste ven Seth's mor var gravid i syvende måned og at Seth havde peget på hendes mave og sagt, at der var en baby derinde. Jeg sagde, "så, Laura må også vide det". David sagde, "Nej, det er Seth, som ved det". Jeg spurgte om Laura havde hørt Seth sige det og David sagde ja. Først nu indså han, at Laura også måtte vide, at der er en baby inde i Seths moders krop.

Ved næste besøg fortalte David, at Laura slet ikke ville have noget med bogen "Storesøster" at gøre, men at hun var meget interesseret i billeder af babyer og bogen om en baby pingvin, der havde to fædre. Jeg spurgte hvad han troede, at hun vidste og han svarede, ingenting. På samme tidspunkt og til Davids overraskelse sagde Laura, "baby". Jeg sagde, jeg tror hun har en ide om, at der skal komme en baby og at hun gerne vil vide mere om det. David blev ved med at insistere, at hun ikke vidste noget. Det var svært for mig at lade være med at sige noget direkte til Laura, men det virkede meget vigtigt, at overlade det til David. Han fortalte herefter Laura stille og roligt, at hun ville få en lillebror og at hans navn ville være Luke. Laura sagde, "Luke" og de gentog dette et par gange. Herefter tog hun en baby Elmo dukke, kørte lidt med ham i barnevognen og vuggede og kyssede ham i sine arme. Jeg spurgte, "er Elmo din baby"? Hun puttede Elmo ind i sin mund og prøvede om hun kunne få dukken til at være helt inde i munden. Hun gik omkring i rummet i flere minutter og tog dukken ind og ud af munden. David grinede og sagde, at Laura spiste Elmo. Laura sagde, "nej", men fortsatte med at vise ham, at Elmo var i hendes mund. Jeg sagde, "Elmo er inde i din mund og nu er han ude". Henvendt til David sagde jeg, "lige som en baby bliver født". (Moskowitz, 2010, p. 320-321, Bilag 4).

Vignette 3. Nedenstående citat er fra observatørens første besøg efter Luke var født, Laura var her 22 måneder gammel.

Under det første besøg efter Lukes fødsel, var Laura meget begejstret for at se mig og sagde mit navn. David og Laura havde mødt Cheryl efter, at hun havde født og Laura sagde mor flere gange efter dette besøg. Hun kaldte også David for mor. I en anden observation efter Lukes fødsel kom hun med Elmo dukken, der sad fast i en legetøjspipe. Hun gav den til David og gav udtryk for, at han skulle tage dukken ud, hvilket han gjorde. David sagde derefter, at han blev nødt til at skifte Lukes ble. Laura begyndte herefter en kompleks leg, der involverede en mor dukke med tvillingebabyer. Legen involverede også en stor pose med bleer, hvor der var et billede af en kvinde med en baby på. Imens Laura legede blev hun ret oprevet, der var ikke noget, som virkede rigtigt og der var ingen til at hjælpe. Senere i legen,

hvor hun stadig var oprevet, puttede hun en babydukke ind i et køkkenskab, lukkede lågen, ventede, åbnede den og kravlede selv ind og ud af skabet. (Moskowitz, 2010, p. 321-322, Bilag 5).

Vignette 4. I nedenstående citat var Laura 2 år og syv måneder.

"David fortalte mig, at Laura havde sagt, 'Jeg vil have min mor' og havde lagt tryk på ordet 'min'. David havde ikke forventet dette. Han spurgte hende om hun ville have ham til at fortælle historien om, hvordan hun blev født og hun sagde ja. Han fortalte hende, at han ønskede at få hende rigtig rigtig meget og at for, at man kan få en baby, behøver man sæd, en ægcelle, en dames krop til at bære barnet i maven og en, der vil elske og tage sig af babyen, når den bliver født. Der var to søde damer, der havde hjulpet ham. En gav et ægcelle og en anden kvinde bar Laura i maven. Han fortalte Laura, at det gjorde far så glad, at han kunne få hende. Da han var færdig, sagde hun, 'igen' og han fortalte historien igen flere gange. Han fortalte også, at hun havde mødt damen, som havde båret hende i maven og at damen var Cindy. Næste dag spurgte Laura om hun måtte møde Cindy og David sagde, at de kunne besøge hende snart. David sagde til mig, at han ikke håbede, at Laura ville blive alt for optaget af Cindy som en mor. Han var bekymret for at Laura ville føle, at Cindy ikke ønskede hende. David sagde, at efter deres snak havde Laura leget med en legetøjskat og hun havde spurgt David, 'hvor er killingens mor?'. David havde sagt, at killingen måske havde en far og Laura havde gentaget, 'killingens mor gemmer sig'. Jeg sagde, at det var dejligt de kunne snakke om Lauras fødselshistorie og at Laura kunne lege om den, men jeg undrede mig over, hvorfor killingen ikke kunne have en mor. David indså, at Lauras ønske om, at killingen skulle have en mor havde gjort ham bekymret og han havde blokeret hendes leg. (Moskowitz, 2010, p 322-323, Bilag 6).

4.3.2 Moskowitz forståelse

Moskowitz (2010) fulgte som en del af sin uddannelse David og Laura, se metode afsnit 3.5.2. Hun beskriver David som en rationel og handlingsorienteret mand, hvilket hun mener blandt andet påvirkede hans syn på donorerne og forholdet til datteren. Hun beskriver også, at han havde svært ved at vænne sig til rollen som fader og mente, at dette kunne skyldes flere ting, blandt andet hans forhold til sin mor, men også sociale og kulturelle normer kan have påvirket hans syn på sig selv som far. Hun mener dog, at Davids identifikation med faderen hjalp ham i sin egen rolle som enlig far.

Han forsøgte at spejle Lauras familie, og så længe som muligt modvirke den overvældende dominans i kulturen af børn, der primært bliver passet af mødre. Moskowitz mener, dette også kunne ses som en forsvarsmekanisme mod kulturelle normer og, at han kæmpede, både over for sig selv og overfor andre, for at bevise og positionere sig selv som en god nok far. Dette gjorde han ved at minimere den kvindelige rolle andre steder, for eksempel når han læste historier og snakkede med Laura. Han overså Lauras behov og fortrængte hendes forsøg på at få noget at vide om mødre og babyer. Moskowitz mente, at hans udfordringer kunne skyldes, at han havde svært ved at tænke reflektivt om sin mor, hvilket Moskowitz mente var på grund af hans uløste konflikter i forhold til moderens sygdom og vanskeligheder ved at være mor. David fortalte yderligere, at han var ked af ikke at have en partner og han følte skyld over, at Laura ikke havde to forældre.

På trods af Davids udfordringer ved at være enlig far, beskriver Moskowitz, at Laura og David havde udviklet et tæt og stærkt bånd. David blev mere sikker i sin faderrolle og Laura udviklede sig inden for normalen. Indtil Laura var 15 måneder mente Moskowitz ikke, at hun kunne se, at Laura manglede en moderfigur eller savnede en mor. Laura kendte til mødre og kunne også anvende ordet moder, men i hjemmet blev ordet hverken anvendt af David eller Laura. Det var først senere, at Laura begyndte at vise gennem hendes leg, at hun var forvirret over kvinders roller, hvem der fødte babyer, hvem mødre og barnepiger var, hvor hun selv og Luke kom fra. Moskowitz beskriver også hvordan Laura viste, at hun havde en klar forestilling om, at hun havde sin egen mor, men at hun var usikker på, hvem og hvordan en sådan mor var. Moskowitz beskriver, hvordan hun forsøgte at rumme David og hans angst og forvirring over forældrerollen, således at David selv kunne containe Laura og hendes forvirring og spørgsmål omkring mødre.

4.4 Analyse af et observationsstudie

Herunder følger analysen af netop præsenterede case. Analysen består af fire dele, der til sammen belyser temaerne præsenteret i skema 1.

4.4.1 Luras ødipale situationer

Moskowitz beskrev sin bekymring for, om Laura skulle komme til at savne en moder, men hun kunne ikke observere, at Laura savnede eller manglede en moderfigur de første mange måneder. Hun var dog bekymret for, at David ikke omtalte moderfigurer og helt undgik ordet mor. Moskowitz beskrev, hvordan Laura begyndte at bruge ordet og fik en forståelse af hvad ordet betød, men at hun også brugte ordet i forbindelse med David. Laura kæmpede således med at forstå, hvad ordet mor betød generelt, men også hvad ordet havde for betydning i sit liv og i sit livs begyndelse. Man kan forestille sig, at Luras ødipale fantasier må være påvirket af, at hun længe ikke fik at vide, hvem hendes surrogatmoder var. Hendes fantasier om, hvor hun kommer fra, hvem der har båret hende og hvem der gav brystmælk til hende de første dage af hendes liv, må således være forblevet primitive. Hun havde kun få virkelige hændelser, som hun kan bygge sit indre surrogatobjekt på.

David var single og havde ifølge materialet ingen partner, hvilket kan have påvirket Luras ødipale situationer og fantasier om primalscenen. Laura havde kun én tilgængelig forælder som hun kunne identificere sig med i de ødipale situationer. Man kan derfor forestille sig, at det skabte et tomrum for Laura. Trianguleringen må også være påvirket af, at hun kun havde én forælder, man kan dog forestille sig, at hendes udvikling af noget tredje i hendes sind kan være bygget på både fantasier om hendes barnepige, surrogatmoderen eller måske observatøren. Om Laura havde en bevidst erkendelse af Davids seksualitet og om han havde andre seksuelle relationer gennem de tre år Moskowitz fulgte ham, er ikke beskrevet. Det fremgår dog af materialet, at Laura havde en forståelse af, at hun var anderledes end David og havde et andet biologisk køn. Hun lærte ordet mor og havde venner med mødre. Dette kan have fået hende til at spørge sin barnepige, Wilma om hendes bryster. Man kan forestille sig, at Laura ledte efter en kvindelig figur, som hun kunne identificere sig med og på den måde danne sig forestillinger om, hvordan hun selv ville blive som voksen. Hun kunne ligeledes have ledt efter noget tredje, noget der var anderledes end David. Luras åbenlyse glæde ved at se Moskowitz efter Lukes fødsel kan også være et tegn på, at hun ledte efter noget andet. Laura sagde for første gang Moskowitz navn, hvilket kan være et tegn på, at hun ønskede at anvende hende som noget tredje, noget udefra og noget hun kunne observere og lade sig observeres af.

De ødipale fantasier trådte særligt frem efter Lukes fødsel, hvor Laura både udtrykte gennem ord og gennem leg, at hun undersøgte sin egen identitet som pige og kvinde. Moskowitz fokuserede ikke på, at ændringen i Luras leg og udtryk også kunne være et udtryk for søskendejalousi. De ødipale fantasier, der er beskrevet i afsnit 2.5, handler om at berøve moderens indre for babyer for at bibeholde den eksklusive relation mellem forældre og barn. Laura må have mærket Davids forberedelser i forbindelse med den nye baby og hans diskussioner med surrogatmoderen, Cheryl, hvilket sandsynligvis skabte jalousi og en følelse af forvirring hos hende. Luras manglende interesse i bogen ”Storesøster”, kan også være et udtryk for hendes jalousi. I stedet var hun interesseret i at få læst bøger om mødre og familier. Hun havde måske selv fantasier om at skulle bære sin faders barn og var jaloux både på den kommende lillebror og Cheryl. Dette kan man også tolke af legen med Elmodukken, der kan forestille hendes baby, hvilket ses i slutningen af vignette 2. Denne sekvens kan vise, at hun både kæmpede med at forstå, hvordan babyer bliver til og bliver født. På trods af, at David ikke har fortalt hende om surrogatmødre og babyer og på trods af, at David ikke havde en kæreste og at hun derfor sandsynligvis ikke havde oplevet primalscenen, havde hun et rigt fantasiliv om disse emner. Hun tog Elmo ind i munden og viste formentlig, at hun godt vidste, at hun engang kan få børn. Måske viste det også et ubevidst ødipalt ønske om at få sin faders børn. Selvom Moskowitz ofte syntes det var tydeligt, at Laura havde en voksende forståelse af mødre og børn, nægtede David stadig, at Laura vidste noget om dette. Luras udforskning af familiekonstellationer, mødre og fædre blev derfor hæmmet, hvilket ses i vignette 3. Hendes leg, der involverede en mordukke og to tvillingebabyer gjorde hende tydeligt oprevet og Moskowitz beskrev, at der ikke var noget som blev helt rigtigt og at der ikke var nogen til at hjælpe. Laura fik altså ikke hjælp af David til at integrere sin forståelse af mødre og hendes primitive fantasier forblev umodne og dekonstruerede.

Den nye baby var en dreng og Laura fik altså en lillebror, der havde samme biologiske køn som David. Dette kan have forstærket Luras jalousi, men også forstærket et ønske om at finde en kvinde hun kunne identificere sig med ligesom Luke ville kunne identificere sig med David og omvendt. Hvorvidt Davids homoseksualitet havde en påvirkning på Luras ødipale fantasier kan være svært at sige noget om. David var som tidligere beskrevet single og havde ifølge materialet altså ikke en seksuel relation. Luras ødipale fantasier om at få børn med sin far kan

dog være påvirket af en ubevidst forståelse af faderen seksuelle orientering. Hun kunne måske føle, at David ikke satte pris på kvinders seksualitet og man kan forestille sig, at jalousien rettet mod Luke ville blive forstærket af dette. Davids negative holdning og fornægtelse af kvindernes betydning i børnenes liv kan i denne relation også have påvirket Luras ødipale fantasier.

4.4.2 Luras fantasier om donoren

David havde svært ved at snakke med Laura om surrogatmødre og da den nye baby skulle komme var hans løsning at fortælle, at hun skulle være storesøster. I den sidste og fjerde vignette, hvor Laura var 2 år og 7 måneder, spurgte hun efter ”min mor”. Efter fødslen af Luke havde Laura mødt Lukes surrogatmoder, Cheryl. Luras krav viste, at hun havde en klar forestilling om, at hun havde sin egen surrogatmoder, som var forskellig fra Lukes surrogat, Cheryl. David havde stadig ikke fortalt hende om hendes surrogatmoder og undgik ordet moder. David valgte dog efter Luras tydelige krav at forklare, hvordan hun var blevet skabt og født. Dagen efter havde Laura spurgt om hun måtte møde Cindy og efter deres snak havde Laura leget med en tøjdyrskattekillen, der ikke kunne finde sin mor. David havde sagt, at killingen måske havde en far, hvortil Laura svarede, at killingsens mor gemte sig. Man kan forstå dette på flere måder. Man kan tænke, at Laura ledte efter en moderfigur, men hendes forståelse af en moderfigur kan igen forstås på flere måder, hvilket analyseres i det næste.

Indtil dette tidspunkt havde Laura kun fået meget få informationer om sin egen surrogatmoder og hendes indre objekt var sandsynligvis ikke integreret med virkeligheden, men præget af den paranoid-skizoide position. Hendes ønske om at se Cindy, kunne altså være et ubevidst ønske om at virkeliggøre sine fantasier og forestillinger. Altså et ønske om integration, sådan som det er kendetegnet for den depressive position. Kravet kan også være et udtryk for at møde en kvindelig figur, som hun kunne identificere sig med, for eksempel sådan som hun spurgte Wilma om hendes modne kvindekrop. Det kan også være hendes voksende forståelse af, at det kræver en kvindes krop for at lave et barn og at hun ved, at Cindy havde båret hende. Laura havde måske nogle ubevidste minder om de første dage, hvor hun blev passet af sin surrogatmoder og hun kan have følt et ubevidst tab af personen, der har båret og født hende. David kan have givet sin ubevidste forståelse og negative

forestillinger om mødre videre til Laura, hvilket kan have bidraget til Luras forvirring om mødre og kvindekroppe. Da David formår at snakke med Laura om hvordan hun er blevet skabt og da hun får lov til at møde Cindy, kan man forestille sig at Laura kan begynde at integrere sine indre og ydre surrogatobjekt. Luras spørgsmål og udtryk om at ville have sin moder, kan yderligere ses i relation med Lukes fødsel. Laura brugte ordet mor om voksne personer og ikke kun om kvinder, der har børn. Man kan derfor forstå Luras krav som et krav om en voksen person, der har samme køn. Luke havde fået sin moder gennem David, mens det muligvis blev tydeligt for Laura, at hun ikke har en voksen virkelig omsorgsfigur med samme køn.

4.4.3 Opsummering

Analysen af datamaterialet fremkommet ved spædbarnsobservation har givet et indblik i barnets allerførste dannelse af fantasier og en kamp om at forstå sig selv, sin forælder og surrogatmoder. Fantasierne og barnets udvikling er sandsynligvis påvirket af forælders benægtelse af surrogatmoderen og kvinders betydning generelt. Den ødipale jalousi kan desuden være blevet forstærket af forælders homoseksuelle orientering.

4.4.4 Davids fantasier om donoren

Davids fantasier og forståelse af donoren og surrogatmoderen var påvirket af flere forhold. Davids forståelse af kvinder, som donerer ægceller eller er surrogatmødre var i udgangspunktet negativt. Efter fødslen af Laura omtalte David slet ikke kvinden, der havde doneret en ægcelle og dermed havde leveret halvdelen af Luras DNA. Det ses også i vignette 1, at David fortrængte Cindy og hendes børns følelser omkring babyen. Han beskrev kun, hvor forstående Cindy var overfor ham og hvordan Cindys børn forstod, at det var ham som var faderen og ham, der skulle have barnet med hjem. Efter fødslen mente han, at Cindys behov for at komme med modermælk var et rent fysisk behov, så hendes livmoder lettere kunne trække sig sammen. Han minimerede altså før fødslen kvindernes betydning i barnets tilblivelse og Cindys tilknytning til barnet under og efter graviditeten. Måske beskyttede dette ham fra fantasier om, at han skulle tage et barn fra Cindy, som i forvejen delte sine

egne børn med sin eksmand. I fantasien udlevede han muligvis et barns ødipale fantasier om at berøve moderens indre for hendes babyer.

Beskrivelsen af, at Cindy lå på bagsædet, mens David mærkede babyen og børnene, der legede på forsædet, virkede næsten intim. Davids ubevidste fantasi og forestilling om dette må stå i stærk kontrast til den måde, barnet rent faktisk blev dannet på, altså gennem klinisk inseminering på et hospital. Det kan være et udtryk for et ubevidst ønske om, at være to forældre, der skaber et barn sammen og måske en sorg over at dette ikke kunne lade sig gøre, hvilket han holder på afstand gennem en rationalisering. Det kan også være en feminin misundelse over ikke selv at kunne bære barnet og en misundelse på det specielle forhold som Cindy allerede havde til barnet før fødslen. Ved at fortrænge Cindys følelser og rolle i barnets første ni måneder, kunne David måske lettere etablere sin egen rolle som far. En anden forklaring på Davids nedtoning af kvindernes betydning kan være, at han ikke selv havde en tilstedeværende mor i sin barndom og derfor ikke så sit eget barns behov. Det kan også være en følelse af misundelse, der har ført til, at andre børn inklusivt sit eget ikke skulle have en mor, når han ikke selv havde haft en. Altså kan det ses som en beskyttelse mod Davids egen længsel efter en nær relation til sin mor.

4.4.5 Davids forståelse af sit forældreskab

Ifølge Moskowitz kæmpede David i starten af Lauras liv med at finde sig til rette i rollen som hendes primære omsorgsgiver og tilknytningsfigur. Man kan forestille sig, at denne usikkerhed stammede fra Davids egne forældre og internaliseret forestilling om forældrefigurer, der var præget af to meget forskellige forældre. En morfigur, der virkede fraværende og svag, men som David alligevel bevidst anerkendte som den primære tilknytningsfigur. Dette kan sige noget om, at David havde en forestilling om, at det er mødre, som har den primære forælderrolle også selvom det viste sig at være faderen i hans familie. Disse bekymringer ses også i afsnit 2.3, der beskriver hvordan homoseksuelle mænd kan kæmpe med de kulturelle normers forventning om, at det er kvinder, som har den primære forælderrolle. Dette kan også være en af grundene til, at han undertrykte Lauras behov for at vide, hvordan hun var blevet skabt og født. Måske følte han ikke, at han selv havde haft en tilstedeværende morfigur og han kan derfor have haft fantasier om, at Laura heller ikke behøvede en sådan.

David var bekymret for om Laura ville føle sig forladt af ham, når den nye baby kom. Desuden var han bekymret for, at Laura ville blive for optaget af Cindy som mor. Han var bekymret for, at Laura ville føle, at Cindy ikke havde ønsket hende, hvilket står beskrevet i vignette 4. Man kan på baggrund af dette forestille sig andre grunde til, at David havde svært ved at fortælle Laura om surrogatmødre og nye babyer. Hans bekymringer kan være et udtryk for sine egne fantasier om sin egen moder. Han kan være bange for, om han ville blive som sin mor, der ikke havde overskud til to børn. Måske var han bange for, at han skulle være skyld i, at Laura skulle føle sig forladt af ham. Han kunne selv have haft fantasier om ikke at være ønsket af sin mor, som opstod, da han ikke forstod hendes sygdom. Han kunne også have fået fantasier om, at Laura på sigt ville forlade ham til fordel for Cindy.

Udover, at David talte meget lidt om sin moder, står der heller ikke meget om hans broder i materialet. Der stod, at moderen havde lavet en babybog om broderen, men ikke om David. David fortalte selv, at han havde tænkt at hun ikke havde energi til også at lave en bog til ham. Han kan have tænkt, at han ikke var god nok eller måske ikke fortjente opmærksomheden, når han ikke fik en bog som sin bror. Observatøren beskrev heller ikke broderens reaktion på Davids faderskab, og man må gå ud fra, at han altså ikke var en stor del af Davids liv. Man kan forestille sig, at der har været en søskendejalousi imellem de to brødre, som ikke er blevet anerkendt og som muligvis påvirkede Davids håndtering af sine egne børn. Måske havde han svært ved at fortælle Laura om sin kommende lillebror netop på grund af en angst for, at dette søskendemønster skulle gentage sig.

4.4.6 Opsummering

Ovenstående analyse har givet en forståelse af fantasier og forestillinger, der kan opstå hos homoseksuelle mænd, der bliver forældre. Årsagen til faderens forestillinger om surrogatmoderen, donoren og mødre generelt, skal dog sandsynligvis ikke kun findes i hans homoseksualitet. Således synes hans uløste sorg i forhold til sin egen moder ligeledes at have påvirket forestillingerne og fantasierne. Analysen af spædbarnsobservationerne har desuden givet en indsigt i et barn og forælders indre repræsentationer af donorer og forældre.

4.5 Supplerende materiale

I det følgende præsenteres vignetter fra Heineman (2004) og Friedman (2007), hvorefter forfatterens tolkning beskrives og til sidst analyseres materialet. Først følger materiale fra Heineman (2004).

Vignette 5. Denne vignette viser en moders beskrivelse af hendes 5 og 6årige børns leg, skrevet på et internet chatrum for lesbisk mødre.

"Så jeg tror ikke, at deres leg afspejler deres egen familie hele tiden, men mere en social oplevelse. Du ved, de laver ikke dukkehuse med to mødre eller to mødre og én far. (Selv om vi har været fristet til at fjerne "faderfiguren", og erstatte ham med en anden kvinde, men nogle gange tager de landmanden fra gården og laver en familie med to fædre [sukker]). Det eneste tidspunkt det bliver forvirrende, er, når de leger "Mor og mor", hvilket også sker. Så når en af dem siger "mor" svarer tre mennesker, og de siger "Ikke dig! Jeg mente [lege-mor]". " (Heineman, 2004, p. 104, Bilag 7)

Ifølge Heineman (2004, p. 104) viser denne vignette, at børns leg ikke er begrænset af de faktiske forældre. Hverken forældrenes eller børnenes biologiske køn påvirker børnenes fantasier og udforskning af familier. Børn af lesbiske undersøger altså også familier, der inkluderer fædre.

Vignette 6. Citatene er fra et interview med en medmoder, der udtalte sig om sin fireårig dreng.

"Vi (forældreparret) har altid sagt og det mener vi stadig, at vi vil være forældre lige meget og for det meste er vi det også. Det har dog også vist sig tidligt, at den biologiske faktor gør en forskel, specielt hvad angår amning. Han vil stadig have hende (biologiske mor) og går til hende, hvis han for eksempel slår sig. Jeg tror, at der er en fysisk sikkerhed som han får fra hendes krop. Det er efterhånden blevet mindre som han er blevet ældre, men der er stadig en forskel". (Heineman, 2004, p. 109, Bilag 8)

I lesbiske familier, hvor det er tydeligt hvem barnets primære forældre er, vil barnet kunne bruge den anden forældre i trianguleringen og de ødipale situationer. Barnet kan bruge den anden forældre, som ikke er dets primære omsorgsgiver, i de ødipale situationer (Heineman, 2004, p. 107).

Som det er beskrevet i afsnit 2.3, har Friedman (2007) interviewet homoseksuelle mænd, der alle har valgt at blive forældre med en etableret partner enten via adoption eller ved hjælp af en surrogatmoder. Uddrag fra dette interview følger herunder.

Vignette 7. I følgende citat udtalte Glen og Nate sig om deres forældreskab, Adam er deres adoptiv søn.

Glen fortalte at han altid havde tænkt, at der var "noget specielt eller magisk omkring at få sine egne (biologiske) børn". Glen og Nate valgte dog at adoptere, da "vi havde begge en rednings fantasi". Da Friedman spurgte Glen om han stadig tænker over hans tidligere fantasi om "det magiske ved at have sine egne børn", sagde han, "Nej. Eller jo det har jeg. Jeg har lige vist Adam et billede af hans mor og jeg tænkte, nøj, hvor de ser identiske ud. Du ved, der er ikke nogen tvivl om at jeg har en stærkt bånd med Adam, men det er forskelligt." (Friedman, 2007, p. 116-117, Bilag 9).

Vignette 8. Craig og Gary anvendte en surrogatmoder og anvendte skiftevis deres sæd indtil det lykkedes at blive gravid. De har nu en femårig datter Ellie, uden at vide hvem af de to, der er biologiske fader.

"Craig udtalte, "Jeg fandt ud af, at jeg ikke kunne svare på spørgsmålet om hvordan man som homoseksuel mand bliver succesfuldt ældre. Han begyndte at føle at, "for at kunne vokse som menneske, behøvede jeg at åbne op for et nyt rum", men kunne først ikke finde ud af hvad dette behov dækkede over. Craig arbejder på deltid og identificerer sig som Ellies primære omsorgsperson og Ellie sagde for nyligt under en leg, at hun ønskede at gifte sig med Craig og hun ønskede at Gary ville finde en anden seng at sove i om natten. Garys laverer rang i hierarkiet er til tider hårdt for ham, men som datteren bliver ældre har de lagt mærke til at hendes opmærksomhed og tilknytning skifter mellem dem. Ellie er også begyndt at stille spørgsmål om, hvordan hun er lavet og Craig har forklaret trinene i deres IVF. Hun svarede, "Far, jeg håber det er okay for dig, men jeg tænker, at jeg vil gifte mig med en dreng, når jeg er voksen". Hun forklarede, at hun godt kan lide voksne drenge og at hun ikke ønsker at skulle have hjælp til at få børn." (Friedman, 2007, p. 119-120, Bilag 10).

Friedman (2007, p. 122) analyserer ikke hver enkelt vignette for sig, men kommer frem til en generel rød tråd, som hun mener parrene følger i deres liv. Således mener hun, at de først identificerede deres seksuelle orientering, sprang ud og accepterede

det, fandt en passende partner, besluttede af ville være forældre, valgte hvordan de ville være forældre og endelig lærte at opdrage børn sammen. Hun mener, at hvert af disse trin er en udviklingsmæssig milepæl, der kræver energi og overvindelse af fordomme og forventninger fra dem selv og fra samfundet. Desuden fandt hun, at parrene ofte oplevede en stor sorg i ikke at kunne få børn som et par. Hun konstaterede ligeledes, at Craig og Grant havde observeret det klassiske, eller i hvert fald en moderne version af ødipal triangulering. Hun skriver, at det ikke er entydigt, hvordan dette påvirker deres barns udvikling, men at det er fascinerende, at et gammelt paradigme åbenbart er ret omstillingsdygtigt. I det næste følger en analyse af det præsenterede materiale.

4.6 Analyse af supplerende materiale

Analysen er delt i tre, hvor første del indeholder en analyse af barnets udforskning af forældrefigurer, herefter følger en analyse af en medmoders rolle og til sidst homoseksuelle mænds forestillinger om deres forældreskab.

4.6.1 Barnets udforskning af forældrefigurer

I vignetten 5 er det tydeligt, at fædre og mødre kan optræde i børns indre verden, uanset om de er opvokset med en far og en mor eller to mødre. Børnenes leg med dukker viser deres fantasier og forestillinger om familier og i vignetten ses det, at selvom børnene på 5 og 6 år er opvokset med to mødre, så udforsker de familiemønstre, der ikke ligner deres egen. Børns leg, forestillinger og indre verden er altså ikke begrænset af de virkelige forældre og deres biologiske køn står ikke i vejen for børnenes fantasier og udforskning af familier, der inkluderer både mødre og fædre. Citatet er skrevet af en mor, der har observeret sine børn og citatet kan derfor også belyse moderens egne forestillinger og opfattelse af sine børn. Måske viser det hendes egen forvirring omkring mødre og fædre og en usikkerhed om sine egne børns udvikling og forståelse af deres familiekonstellation. I citatet beskriver moderen selv sin egen lyst til at fjerne faderen og erstatte ham med en moder i barnets leg. Dette kan vise en ubevidst bekymring for, om barnets leg viser en søgen efter en faderfigur, en faderfigur, der ikke er i barnets liv. Børnenes leg med fædrefigurer kan også ses som en ubevidst erkendelse af behovet for en anerledes tredje, sådan som det sker i processen mod triangulering. Uanset om der findes et

triangulært rum fra starten af barnets liv eller om denne proces først sker senere, jævnfør afsnit 2.6, så er det tredje traditionelt set repræsenteret ved en faderfigur. Børnenes liv udenfor familien er fyldt med fædre og mødre og de 5-6årige børn har sandsynligvis en øget forståelse af dette. Deres udforskning af disse roller behøver derfor ikke nødvendigvis være en søgen efter en faderrolle i deres eget liv, men en søgen efter noget anderledes end deres relation til sine mødre, et tredje punkt i trianguleringen.

4.6.2 Medmoderens rolle

Vignette 6, indeholder et citat fra en medmoder, der også viser trianguleringen og de ødipale situationer, der kan opstå i familier med to mødre. Medmoderen mener, at barnets søgen efter og tættere tilknytning til den biologiske moder stammer fra den fysiske kontakt og det fysiske behov, som drengen tidligere har fået tilfredsstillet gennem amning. Udover at få dækket det fysiske behov har drengen også fået sit psykologiske behov dækket og netop på grund af denne første tætte kontakt har barnet udviklet en anden relation til den biologiske moder. Barnet har fået noget fra den biologiske moder, som medmoderen ikke har været i stand til at give og måske derfor har hun et behov for at minimere det til noget fysisk. Med henvisning til afsnit 2.4 kan man også påpege, at barnets relation til den biologiske moder sandsynligvis er barnets første primære objekt. Det er svært at sige noget om deres relation ud fra den korte beskrivelse, men barnet har sandsynligvis internaliseret et objekt, der giver ham trøst og beskyttelse, når han bliver ked af det. Det ses altså, at på trods af, at forældrene tilstræber at være lige meget involveret i forældreskabet, så opstår der en forskel imellem dem. Drengen skelner mellem de to mødre og medmoderen må tage rollen som den anden, hvilket giver drengen mulighed for triangulering, jævnfør afsnit 2.6.

4.6.3 Homoseksuelle fædres forestillinger

Vignette 7 viser en homoseksuel mands ønske om, at kunne få børn, der er hans biologiske børn. Et ønske som højst kan gå i opfyldelse for den ene af forældrene i et hvert homoseksuel par og som ifølge afsnit 2.3, kan føre til stor sorg. Parret i denne vignette valgte adoption og man kan se af citatet, at Glen prøvede at fortrænge sit ønske om egne biologiske børn og derfor svarede han først nej til Friedmans

spørgsmål, se vignette 7. Han fortalte derefter om sin sorg ved ikke at have samme bånd til sit barn, som dets biologiske mor har. Vignetten viste også en fantasi om at kunne få noget godt ud af deres ufrugtbarhed, nemlig at de var i stand til at redde et barn gennem adoption. Dette kan være en fantasi og forestilling, som lindrer deres smerte over ikke at kunne få et barn som par.

Vignette 8 viser et par, der ønskede at være biologisk relateret til deres barn. Deres løsning var at skiftevis anvende deres sæd. Parret ved således ikke hvem, der er den biologiske far til barnet. Dette er et eksempel på, at homoseksuelle kan starte familier på mange forskellige måder, der ikke begynder med et samleje. Selvom primalscenen ikke har været starten til deres barns liv, ses det også i citatet, at deres barn har fantasier om en sådan. Ellie har ødipale fantasier om Craig og ønsker, at Gary skal finde en anden seng eller en anden partner. Efter at Ellie har fået fortalt, hvordan hun er blevet til, siger hun, at hun ikke ønsker hjælp til at få børn. Dette er en ladet udtalelse og kan have flere betydninger. Det kan betyde, at hun ved, at hun kan bære et barn og at hun måske ønsker at få det med sin far, se afsnit 2.5.4. Hun har altså heteroseksuelle fantasier om at få en mand som partner og hun er bevidst om, at hendes krop indeholder et potentiale til at få børn. Hendes ønske om at få børn uden hjælp må ramme ned i homoseksuelle pars ønsker og store sorg, nemlig at de ikke er i stand til at få børn uden hjælp. Det står ikke beskrevet, om Ellie siger noget om donoren eller surrogatmoderen, men hun omtaler surrogatmoderens rolle som *hjælp*. Ellie har ikke lyst til at få hjælp eller at skulle behøve at invitere en anden ind i hendes forestillede voksne heteroseksuelle relation.

Det er beskrevet i vignetten, hvordan Ellies opmærksomhed svinger frem og tilbage mellem forældrene, hvilket kan være et udtryk for den depressive positions ambivalente følelser og en del i trianguleringen, se afsnit 2.6. Med forståelsen af, at den samme forældre, der er objekt for hendes ødipale begær er den samme som den hadede rival bliver barnets psykiske verden forenet. På samme måde som Houzel (2008) beskrev, hvordan moderens indre objekter, definerer et begyndende rum, hvilket støtter spædbarnets ødipale rum og dets udvikling, kan man også tænke sig, at Craigs indre objekter hjælper Ellie til denne udvikling. Det er i denne vignette desuden tydeligt, at det ikke kun er barnet, der oplever en triangulering mellem forældrene og det selv. Således beskrev Craig, at han før han var blevet forældre følte et behov for at kunne vokse og ”åbne op for et nyt rum”. Et sådan rum kan man forstå som et mentalt rum, hvor både han selv, men også parret kan vokse og beriges.

Ved at beslutte sig for at adoptere et barn, åbner de deres dyadiske relation op og denne proces udvider deres mentale verden, hvor de kan være fælles om deres erfaringer med forældrerollen. I citatet står der, at Gary oftere blev fravalgt og man kan sætte spørgsmålstegn ved, i forhold til Ellie eller Craig han har en lavere rang. I forbindelse med dette henvises til afsnit 2.7, hvor der står, at hvis barnet kræver for meget psykisk energi i forhold til hvad parret kan håndtere, så kan der opstå to parallelle forhold i stedet for en triangulering.

4.6.4 Opsummering

Analysen af det supplerende materiale har bidraget til en indsigt i børns udforskning af familiekonstellationer, der ikke nødvendigvis afspejler deres egen. Barnet udforsker familiekonstellationer, der ikke ligner dets egen. Da denne vignette var en moders egen beskrivelse viste den hendes forståelse og måske forvirring omkring sine børns udvikling, en sårbarhed og tvivl om hendes tilstrækkelighed. På trods af, at homoseksuelle par er forældre på et mere ligeligt plan, så anvender barnet forældrene på forskellige måder i dets udvikling. De ødipale situationer og triangulering synes altså også at vise sig i dette materiale. Analysen har desuden vist en unik udfordring for homoseksuelle forældre, hvilket er en sorg over ikke at være biologisk knyttet til barnet.

De ovenstående afsnit har herved analyseret homoseksuelle familiers udfordringer, fantasier og forestillinger, hvilket diskuteres i de følgende afsnit.

5. Konkluderende diskussion

I det næste følger diskussion af specialets delkonklusioner. Først diskuteres de empiriske studier og analysens resultater, hvorefter der følger en mere fokuseret diskussion af ødipuskomplekset. Sidste diskussionsafsnit omhandler specialets metodiske afsæt samt forhold, jeg gennem specialeprocessen er blevet opmærksom på.

5.1 *Teorien og analysens resultater*

Herunder følger tre diskuterende afsnit, første omhandler forældre-barn relationen, andet afsnit behandler ødipuskomplekset og sidste afsnit omhandler, hvordan og om forældres seksuelle orientering påvirker barnets udvikling.

5.1.1 Er forældre-barn relationen bedre i homoseksuelle familier?

Studierne, der blev præsenteret i afsnit 2.1 og 2.2 viste, hvordan forskere siden 1970'erne har undersøgt og sammenlignet homoseksuelle familier med heteroseksuelle familier. Der blev ikke fundet signifikante forskelle, men derimod nogle mindre forskelle som kvaliteten af forældre-barn relationen, tilknytning og separation. Crowl et al. (2008) fandt således, at homoseksuelle forældre rapporterede at have et signifikant bedre forhold til deres børn end heteroseksuelle forældre. Dette er et interessant resultat set i lyset af den psykoanalytiske teoris antagelse om ødipale konflikter, der opstår på grund af barnets samme-køn rivalisering, jævnfør afsnit 2.5. Dette kan tænkes også at hænge sammen med barnets separation, som Steckler (1987) undersøgte. Hun fandt således, at børn af homoseksuelle mødre viste en mindre aggressiv separationsproces. Dette kan ud fra et psykoanalytisk perspektiv skyldes, at barnet, der vokser op uden en samme-køns forældre ikke oplever samme rivalisering, som et barn, der vokser op med et heteroseksuelt forældrepar. Set ud fra et psykoanalytisk og heteroseksuelt perspektiv, så har børn af homoseksuelle, der vokser op uden en samme-køns forælder altså mindre grund til rivalisering. Et eksempel herpå kan være Ellie, beskrevet i vignette 8, der var den eneste kvinde i familien. Hun kunne give sin far en baby uden hjælp udefra, som hun selv udtrykte det og behøvede altså ikke at rivalisere med en anden moder-figur.

Deltagerne i de præsenterede studier er ofte kvinder og kun meget få mænd er repræsenteret i statistikken, hvilket kan have haft indflydelse på den bedre forældre-barn relation. Som det tidligere er beskrevet fandt Biblarz og Stacey (2010), at kvinder oftere er mere involveret i barnet end mænd typisk er, hvilket de anvender som forklaring for disse resultater. Jeg tror dog, at dette er en forenkling og et udtryk for et stereotyp syn på mødre og fædre, der må tilpasses til ikke-traditionelle familier. Jeg tror i stedet man må fokusere på heteroseksuelle og homoseksuelle pars

fordeling af forældreopgaver, sådan som studier af Patterson (2001) har gjort. Det er altså ikke forældrenes køn, men deres rolle i barnets liv og kvaliteten af deres interaktioner med barnet og hinanden, som har betydning. Det er forældrerens modne respons og evne til containment, der har indflydelse på forældre-barn relationen og denne evne er måske i større grad til stede hos begge forældre, da de fordeler forælderrollen mere ligeligt. Hvis begge forældre tilbringer mere tid med barnet, vil deres relation og evne til at tilpasse sig barnets psykologiske behov ligeledes blive bedre.

5.1.2 Er de ødipale situationer tilstede i homoseksuelle familier?

At separationsangsten er større i familier med en fader, hænger ifølge Golombok et al. (1997) sammen med, at de ødipale konflikter er mere tydelige i disse familier sammenlignet med familier med en eller to mødre. Dette bygger altså på en forståelse af, at de ødipale konflikter udspringer af en rivalisering med forælderen af samme køn og at denne rivalisering bliver større, når forældreparret består af en mand og en kvinde. Barnet, der vokser op uden en samme-køns forældre vil altså ifølge denne slutning ikke opleve ødipale konflikter. Dette er videre et resultat af en ræsonnement om, at en moden identitet, er en heteroseksuel identitet. Man må dog tage højde for, at barnet på grund af den medfødte biseksualitet, skiftevist identificerer sig med den ene og den anden forældre og dermed engagere sig i skiftevis homoseksuelle og heteroseksuelle fantasier, hvis forældreparret er heteroseksuelt. Som det er beskrevet i afsnit 2.5 er det barnets identifikation med skiftevis den ene og den anden forældre, der skaber de ødipale konflikter, men som også hjælper det til at udstå følelserne, der opstår i den depressive position. Man kan herudover argumentere for, at forældres biseksualitet og både faderlige og moderlige indre objekter kan hjælpe barnet igennem de ødipale konflikter. På den måde vil forældrerens biologiske køn have mindre betydning. På trods af, at psykoanalytisk teori netop er kendetegnet ved en fokus på både intrapsyiske og interpsykiske relationer, er det som om, at studierne hænger fast i den fysiske fremtoning af forælderen. Goldberg (2010) mener ligeledes, at den kendte donor volder flere vanskeligheder for medmoderen, da der er en tredje part involveret, jævnfør afsnit 2.6.3. Selvom den kendte donor kan have en større mulighed for rent fysisk at være til stede i barnets og familiens liv, har analysens

resultater vist, at den ukendte donors tilstedeværelse i familiens fantasiliv er ligeså invaderende og svært håndterlig for familien. Det er således først ved en erkendelse af donoren, uanset om denne er kendt eller ukendt, at barnet og forældrene kan skabe deres egen fælles familiehistorie. Det er først ved anerkendelsen af donorens betydning, at barnet kan anvende donorobjektet til at skabe og integrere sin indre verden, hvilket sker gennem triangulering og den depressive position. Heineman (2004) argumenterer yderligere for, at det ikke er forældrenes køn eller seksuelle orientering, men derimod forældrenes forskellighed, der har betydning. Hun mener, det er vigtigt, at forældrene kan lade sig behandle forskelligt af barnet. Herved undgås den skræmmende fantasi om en forenet forældrefigur og barnet kan skiftevis elske den ene forældre og hade den anden.

5.1.3 (Hvordan) påvirker forældres seksuelle orientering?

Heineman (2004) mener desuden, at man kan se bort fra forældrenes seksuelle orientering i ødipuskomplekset, se afsnit 2.7.1. Hun mener, at trianguleringen og forståelsen af ødipuskomplekset primært afhænger af to processer, nemlig barnets accept af generationernes uforanderlighed og barnets forståelse af, at det er ekskluderet fra den voksnes verdens seksualitet. Dermed mener hun, at forældrenes køn og seksuelle orientering har en mindre betydning for disse processer. Analysens resultater har dog, at selvom forældres køn ikke synes at have betydning og selvom det ikke synes vigtigt, at forældreparret består af en mand og kvinde, så har deres seksuelle orientering måske en betydning. Et af analysens resultater er således, at børn, der vokser op i en familie med to modsat-kønnet forældre kan opleve udfordringer ved netop dette. Case 1 og analysen af denne, viste således at Andys seksualitet og hans maskulinitet ikke havde værdi i forhold til sine to mødre. Hans forældres seksuelle relation værdsætter ikke hans mandlige genitalier og skabelsen af ham indebar ikke et heteroseksuelt samleje eller en penis. Det samme var tilfældet med den enlige homoseksuelle mand, David og hans datter Laura. David fortrængte helt de to kvinders rolle i Lauras tilblivelse og analysens resultater viste, hvordan Laura kæmpede med at finde sin rolle som kvinde. I begge tilfælde fortrængte forældrene donorens og i Davids tilfælde også surrogatmoderens betydning og dermed også både det mandlige og kvindelige bidrag til skabelsen af deres børn. Dette kan have betydning for, hvordan barnet klarer de ambivalente følelser, der er

forbundet med de ødipale situationer og den depressive position. Hvis barnets seksualitet ikke bliver værdsat af forældrene, mister barnet en vigtig forestillet evne til reparation. Drengens penis vil ikke kunne give nydelse og børn til moderen, sådan som det var tilfældet for Andy og pigen vil ikke være i stand til at hjælpe sin far, sådan som Ellie gav udtryk for. I analysen af de forskellige cases viste det sig, at børnene på hver deres måde også identificerede sig med andre voksne end deres forældre, hvilket utvivlsomt også er tilfældet i familier med heteroseksuelle forældre. Børn vokser op i en verden fuld af mænd og kvinder og vil altså ud over deres forældres indre objekter, kunne finde andre voksne at identificerer sig med. Sådan anvendte Andy sin terapeut og Laura sin observatør og barnepige til at udtrykke seksuelle fantasier og til at identificerer sig med. Børns seksualitet, seksuelle fantasier og forståelse af forældres seksuelle relation kan være svære at have med at gøre og håndtere. Dette viser Corbetts (2001) beskrivelse også og det tog ham lang tid at indse indholdet af overførings- og modoverføringsfølelserne i forbindelse med Andys terapi. Disse indeholdt seksuelle fantasier, fantasier som er langt nemmere at tolerere, når det handler om terapi med voksne klienter, men som vækker incesttabuet, når klienten er et barn. Disse fantasier gav dog en stor indsigt for Corbett (2001) i terapiforløbet med Andy og ligesom det er vigtigt at anerkende fantasier om donorer, er det vigtigt at anerkende fantasier med seksuelt indhold.

Et andet resultat, der her kan diskuteres er Andys forvirring og problemer med medmoderen R.J. Hun fremstår maskulint og bliver af fremmede opfattet som en mand. Hun udtrykte selv sin oplevelse af sit køn med en ironisk tilfredsstillelse og kunne lide at påpege, at hun både var Andys fodboldtræner, som andre fædre og deltog i skolemøder, som andre mødre. R.J's beskrivelser stemmer overens med teorifremstillingen i afsnit 2.3.1, hvor der står, at der er et fravær af kønsspecifikke og definerede rolleforventninger til homoseksuelle par. Andy har svært ved og er forvirret over R.J's fremtoning som både maskulin og feminin. Andy ønsker, at han havde en mor, der ser ud som en pige, men leger som en dreng. I stedet har han en mor, der ser ud som en dreng og leger som en dreng. Hvor denne forvirring stammer fra kan være svært at sige entydigt, men den kan stamme fra samfundets forventning til stereotype kønsroller, hvilke R.J ikke lever op til. Det kan være en internaliseret homofobi, som Andy har internaliseret fra samfundet på trods af forældrenes ihærdige forsøg på det modsatte. Ellens udsagn om, "hvordan begynder jeg at forklare, at jeg er hadet", er flertydig og det bliver ikke beskrevet eller præciseret,

hvem det er, som hader Ellen. Måske er det Andy, der hader, at hun er homoseksuel, måske er det hende selv eller måske er det, samfundet de bor i, som hun oplever hadefulde kommentarer fra. Homoseksuelle skal ifølge Friedman (2007) igennem en helt anden proces end heteroseksuelle, i deres vej til forældreskabet. Homoseksuelle skal fra de identificerer deres seksuelle orientering til de er forældre igennem en proces og en række valg, der kræver energi og overvindelse af fordomme og forventninger fra dem selv og samfundet. Et grundvilkår for homoseksuelle er således, at de ikke som et par kan skabe et barn, implikationerne for dette diskuteres i nedenstående afsnit.

5.1.3.1 Er ødipuskomplekset mere komplekst?

Det er en biologisk realitet, at det homoseksuelle par i sig selv er ufrugtbare og behøver hjælp fra en donor eller adoption. Homoseksuelle kvinder kan vælge at blive insemineret med kendt eller ukendt donorsæd og statistisk set vælger de fleste par at anvende en ukendt donor. Homoseksuelle mænd kan i Danmark kun vælge adoption, hvis begge fædre ønsker at have forældremyndigheden, mens fædre i USA kan gøre brug af surrogatmødre, sådan som det var tilfældet i case 2. Dette skaber altså en familie bestående af to forældre og børn, men også en eller flere donorer og man kan diskutere, hvilken indflydelse dette har på familiehistorien, deres fantasier om familien og barnets ødipale situationer. Ofte er det beskrevet, hvordan det giver de homoseksuelle en stor sorg, at de ikke som par er i stand til at give hinanden et barn.

Analysens resultater har ligeledes vist, at forældrene har haft svært ved at anerkende donorens betydning og værdi. R.J. og Ellens fantasier om deres donor var før fødslen af Andy meget levende og de beskrev, at de næsten blev forelskede i deres fantasi. Dette hjalp dem måske igennem deres sorg. David benægtede kvindernes betydning og mente, at surrogatmoderens behov for amning udelukkende var et fysisk behov. Man kan diskutere om deres fortrængning er et udtryk for fortrængning af det modsatte køn eller donoren. Er det deres homoseksualitet eller blot måden barnet er kommet til verden på, der har betydning? Man kan forestille sig, at ufrugtbare heteroseksuelle ligeledes har vanskeligheder og måske endda større vanskeligheder, da de biologisk set "burde" være i stand til at skabe et barn sammen. Barnet af det homoseksuelle par bliver før eller senere bevidst om og vil udtrykke sin forvirring over, hvordan det er kommet til verden, mens heteroseksuelle par lettere

kan skjule og fortrænge denne bevidsthed. Som det er beskrevet før skabte donoren også udfordringer for børnene og især det faktum, at forældrene fortrængte donorens betydning viste sig at påvirke børnene. I forhold til den psykoanalytiske beskrivelse af ødipuskomplekset må disse børns ødipuskompleks ligeledes være påvirket. De ambivalente følelser og ødipale fantasier er måske også rettet mod donoren. I stedet for kun to forældrefigurer skal barnet ifølge analysens resultater også forholde sig til en indre og ydre donorfigur, hvilket gør de ødipale situationer mere komplekse. Anvendelsen af en donor eller adoption skaber altså mere komplekse ødipale situationer som forældrene må være forberedte på og som psykologer må gøre sig overvejelser om for at kunne hjælpe disse familier.

I det næste følger en diskussion af casematerialets og specialets metoder.

5.2 Videnskabelige metoder

Som det tidligere er beskrevet, er der sket en stor udvikling i den politiske, sociale og kulturelle opfattelse af homoseksualitet, hvorfor de tidligste studier ofte har et andet fokus end de senere. De tidligste studier fra 1970'erne havde som formål at bidrage til viden i forbindelse med skilsmissesager og forældrerettigheder, men også i dag har de stor betydning kulturelt og socialt set og fører stadig til lov- og holdningsændringer, se afsnit 3.6. Studierne præsenteret i afsnit 2.2, anvendte kvantitative metoder, hvor de testede og sammenlignede afgrænsede variabler for at finde en sammenhæng mellem forældres homoseksualitet og deres børns udvikling. Det statistiske materiale konkluderer altså, at der ikke findes signifikante forskelle mellem børn af homoseksuelle og heteroseksuelle par og man kan undre sig over, hvorfor der fortsat laves studier, der undersøger dette område. Her tror jeg igen man må pege på et politisk og kulturelt perspektiv, da der fortsat findes mange vestelige lande, der ikke anerkender homoseksuel ægteskab eller forældreskab, hvorfor disse studier stadig synes vigtige. Man kan herudover diskutere om den kvantitative metode er den mest optimale, når man ønsker at undersøge børns udvikling og når man ønsker at bruge denne viden i et klinisk eller udviklingsteoretisk perspektiv. I en klinisk og psykoanalytisk forståelsesramme er den førømtalte tilgang en stærk reduktion af de komplekse processer og de indre og ydre relationer, der ligger bag et barns udvikling. De empiriske studier giver et øjebliksbillede og en forståelse af nogle af de ydre omstændigheder, men kommer til kort i undersøgelsen af følelser og

fantasier, der ligeledes er en stor del af barnets udvikling. Det anvendte case- og observationsstudie og til dels de dybdegående interviews har derimod givet en indsigt i, hvordan den ubevidste og bevidste relationen mellem homoseksuelle forældre og deres børn kan beskrives. Disse metoder har dog også svagheder, hvilket diskuteres i det følgende.

5.2.1 Forfatterens forforståelse

Case 1, indeholdte en beskrivelse af et individuelt terapiforløb med drengen Andy og forældresamtaler med hans to mødre. Materialet stammer altså fra en klinisk setting og man kan diskutere, hvilken viden man kan generere fra en behandlingssituation. Corbett (2001) beskrev forløbet gennem en slags omnipotent beskrivelse. Han havde altså både fokus på barnet og forældrene i artiklen og han havde selv terapiforløbet med Andy og forældresamtalerne med R.J. og Ellen. Man kan diskutere om dette ikke svækker validiteten og reliabiliteten af de resultater han præsenterer. En svaghed med psykoanalytiske casestudier er, at terapeuten og forskeren er den samme, men dette er også ofte et vilkår, der gør at forskeren har en dybdegående indsigt i casen. Det er dog vigtigt, at disse roller bliver adskilt og respekteret. Man kan forestille sig, at denne adskillelsesproces bliver sværere, når han også skal skelne mellem børneterapien og forældresamtalerne. Hvilket materiale stammer fra hvad, vil hans modoverføringsfølelser påvirke hans beskrivelser og ville de have været anderledes, hvis han havde fokuseret på enten forældrene eller barnet, som det oftest er tilfældet man gør i klinisk praksis. Procesnoterne er påvirket af overføringsmodoverføringsforholdet, men bliver måske i højere grad påvirket end ellers, netop fordi han både tager rollen som børne- og forældreterapeut. Corbett (2001) havde til formål at beskrive samfundets normative strukturer og disses indflydelse på ikke-traditionelle familier. Dette kan have gjort, at han har udvalgt sekvenser, der underbygger dette formål og hans hensigt med artiklen. Enhver videnskabelig artikel har et formål med studierne og det valgte perspektiv, men en måde, hvorpå man kan styrke et studies troværdighed er ved at undersøge situationer eller sekvenser, der går imod formålet. Herved kan forskeren vise, at han ikke blot har anvendt materiale, der styrke hypoteserne eller det valgte perspektiv. Dette kan også være en svaghed ved dette speciale, hvor der anvendes data præsenteret i artikler og hvor det derfor ikke er muligt at tjekke Corbetts (2001) resultater og analyse ved at læse hele datamaterialet.

Det kliniske casestudie og observationsstudiet har dog den fordel, at terapeuten og forskeren har mulighed for at tjekke sine tolkninger under henholdsvis terapien og observationerne, derved har klienten og den observerede en mulighed for at afvise eller godtage forskerens forståelse. Dette er ikke tilfældet for interviewstudiet, hvor Friedmans (2007) tolkninger står uimodsagt af interviewdeltagerne.

En metode, der teoretisk set er mere objektiv, er spædbarnsobservation, hvilket specielt er gældende i starten af et forløb, hvor observatøren ikke har udviklet en relation til den observerede. I case 2, hvor Moskowitz (2010) observerede David og Laura, ses det at denne relation udviklede sig gennem årene og at hun fulgte familien i mere end to år understreger dette. Ved spædbarnsobservationer, der er beskrivende og hvor man forsøger at holde tolkninger ude af observationen har man en langt mindre aktiv rolle end det er tilfældet i et terapiforløb. Det er dog også beskrevet i metodeafsnit 3.5.2, at der kan opstå et indre og ydre pres på observatøren for at træde ud af rollen som observatør. Analysen viste, at Moskowitz (2010) blev anvendt af Laura i hendes leg og Moskowitz (2010) kom efterhånden med terapeutiske interventioner. Man kan også forestille sig, at terapeutens egne forventninger og repræsentationer af barnets oplevelser har haft en indflydelse på hendes observationer, hvilket igen vil have en indflydelse på hendes opmærksomhed og procesnoter. Desuden var observationsstudiet en del af hendes uddannelse, man må derfor gå ud fra at hun ikke havde erfaring med observationsstudier eller klinisk erfaring, hvilket også kan have påvirket hendes observation. Moskowitz (2010) ønskede at følge en ikke-traditionel familie og hun kan derfor bevidst og ubevidst have haft opmærksomhed på og tolket situationer ud fra dette syn. Således fandt jeg gennem analysen, at hun ikke havde beskrevet almenligt optrædende fænomener som søskendejalousi, men i stedet tolkede hun situationer ud fra en forståelse af ikke-traditionelle familier.

Det samme kan indvendes mod min egen forståelse og tolkning af det anvendte materiale, hvilket diskuteres i det næste.

5.2.2 Metodens forudsætninger

Gennem afsnit 1.1 har jeg beskrevet motivationen for valget af emnet og problemstillingen. Desuden har jeg gennem metodeafsnittet vist overvejelser om,

teori og litteraturvalg og hvordan begrebet normalitet har haft en stor betydning for processen. Det er vigtigt at have gjort sig tanker om sin forforståelse af et emne for på den måde at kunne skelne mellem disse og analysens resultater. Herved styrkes reliabiliteten og andre forskere uden samme forforståelse vil kunne reproducere studiet og følge slutningerne. Man kan altså aldrig reducere sin forforståelse, men man kan i stedet gøre sig den bevidst. Dette er også grundtanken i den fænomenologiske tilgang, nemlig at den enkeltes oplevelse af verden og fortolkning af denne ser forskelligt ud for forskellige mennesker. Den fænomenologiske analysemetode, der er anvendt i dette speciale, Template Analysis, tager hensyn til denne forforståelse og gør den eksplicit. Således kan forskeren have dannet hypoteser og temaer på en teoretisk baggrund, der samtidig er fleksibel og som tilpasser sig datamaterialets særlige karakter. Denne deduktive metode kan dog kritiseres for ikke at overlade det fuldstændigt til datamaterialet at bestemme hvilke temaer, der viser sig at være vigtigst. Desuden mister man også den holistiske forståelse af hver enkelt case ved at anvende samme skabelon til flere cases. En metode, der i stedet kunne være anvendt er den induktive metode, IPA. Her forholder forskeren sig helt åben til datamaterialet og undlader at tillægge materialet nogen værdi eller tolkning før senere i analyseprocessen. På denne måde ligner det den samme proces, som er tilfældet for observationsstudier og terapiforløb. Man kan dog sætte spørgsmål ved om man kan være helt åben og uden forforståelse. Da jeg i dette speciale anvendte materiale, der er produceret og analyseret af andre, synes den induktive metode at være svær. Allerede ved første gennemlæsning af materialet blev jeg således præsenteret for tolkninger og et mere eller mindre implicit formål med teksten. Jeg besluttede mig derfor for at anvende TA, hvor jeg på baggrund af teorien kunne skabe en skabelon, der kunne styre min analyse. Herved kunne jeg lettere undgå at reproducere den enkelte forfatters mening og jeg blev i stedet styret af teorien og skabelonen til at danne nye tolkninger og analyser af materialet. Den viden dette speciale producerer kan ikke føre til en statistisk eller global generalisering, men i stedet var målet, at den producerede viden skal kunne overføres til andre lignende og relevante situationer, samt give forslag til videre forskning.

Herunder følger en afrunding af specialet, der består af en opsamling af de vigtigste konklusioner samt en perspektivering.

6. Konklusion

Dette speciale blev indledt med refleksioner over det særlige ved homoseksuelle familier og jeg ønskede at undersøge, hvordan man ud fra et psykoanalytisk perspektiv kan forstå homoseksuelle familier og deres unikke udfordringer, fantasier om og forståelse af deres egen familiekonstellation. Et led i dette studie var først en undersøgelse af empiriske studier, der studerer homoseksuelle familier. Et interessant resultat som flere af de empiriske studier viste, var at forældre-barn relationen er bedre i homoseksuelle end heteroseksuelle familier. Andet led i specialet var at undersøge den traditionelle og nyere psykoanalytiske litteratur med henblik på at forstå homoseksuelle familier og barnets psykoseksuelle udvikling i denne. Teorierne viste både udfordringer i behandlingen af dette emne, men også en åbning for en begyndende anvendelse af disse teorier i studiet af homoseksuelle forældre og deres børn. Det sidste og tredje led i undersøgelsen af problemformuleringen var et multiple casestudie, hvor analysens resultater viste flere unikke fantasier og forhold for de homoseksuelle forældre og deres børn. Analysen generede desuden en viden, der synes at være almengyldig og uafhængig af forældres seksuelle orientering. Diskussionsafsnittet behandlede både de empiriske studiers påstand om en bedre forældre-barn relation i homoseksuelle familier og sammenlignede dem med den psykoanalytiske teori og analysens resultater. Her blev det argumenteret for, at disse fund sandsynligvis ikke afhænger så meget af forældrenes seksuelle orientering eller køn, men i stedet forældrerens modne respons og evne til containment. Det blev argumenteret for, at denne evne måske i større grad er til stede hos forældre, der fordeler forældrerollen ligeligt. På trods af, at homoseksualitet er mindre end idealt i et psykoanalytisk perspektiv, blev det gennem analysen klart, at de ødipale situationer er til stede i homoseksuelle familier og de psykoanalytiske teorier kan anvendes på en meningsfuld måde i arbejdet med disse familier. De ødipale situationer synes at være mere komplekse, både som et resultat af forældrenes seksuelle orientering, men også som resultat af, at der udover det ødipale par er en donorfigur mere eller mindre bevidst til stede.

Jeg har gennem specialet fået en øget opmærksomhed på områder, der sandsynligvis vil optræde i lignende situationer ikke blot for homoseksuelle familier, men også ufrugtbare heteroseksuelle par, der anvender IVF. Dette speciale har for mit vedkommende genereret en stor mængde ny viden om de særlige udfordringer,

fantasier og forestillinger børn og forældre i homoseksuelle familiekonstellationer kan have.

7. Perspektivering

Specialet har vist, hvordan forskellige metodiske tilgange har givet indsigt i homoseksuelle familiers fantasier og forestillinger. Da der blev anvendt en deduktiv tilgang samt anvendelse af materiale præsenteret og udvalgt af andre, kan man forestille sig, at dette har skabt en begrænsning i forståelsen af emnet. I det næste har jeg forestillet mig, hvordan man kan lave et forskningsdesign, der kan anvendes på samme problemstilling, men som ikke er tidsbegrænset til fire måneder.

7.1 *Et forskningsdesign*

Det psykoanalytisk casestudie synes oplagt, når der ønskes en dybere forståelse af de ubevidste processer hos homoseksuelle familier. Casematerialet kan bestå af detaljerede procesnoter fra individuel psykoanalytisk terapi med et barn samt sideløbende forældresamtaler med dets homoseksuelle forældre. For at undgå det stærke overføringspres, der ofte opstår i terapi med familier er det mest optimalt, at der arbejder to forskellige terapeuter med casen. Igennem terapien kommer barnets fantasier og ubevidste forestillinger til udtryk og terapeuten kan over flere år udforske disse. Samarbejdet med forældreterapeuten giver desuden et indblik i barnets sociale og kulturelle miljø udenfor terapien. Efter endt terapiforløb er der således genereret en stor mængde data, hvor de første 20-30 terapisessioner kan analyseres ved hjælp af en induktiv metode, for eksempel IPA. Herved undersøges de temaer, der er særligt for netop denne case og som ved hjælp af analytisk generalisering kan anvendes til at forstå andre lignende cases. De unikke temaer, der har vist sig igennem det indledende forløb kan nu anvendes til at analysere ændringer gennem terapien ved en deduktiv metode. Temaerne kan ligeledes anvendes deduktivt på andre kliniske terapiforløb. I dette casestudie vil temaerne kunne anvendes i et interviewstudie foretaget med forældrene eller lærer og pædagoger efter endt terapiforløb. Temaerne kan således omformes til interviewspørgsmål, der giver mulighed for en fokusering på netop de områder, som har vist sig at være særlige for homoseksuelle familier. Ved at anvende interviews efter et terapiforløb kan man desuden få viden om temaerne lige fra barnets fødsel til

dets daglige liv efter endt terapi, hvorved man altså får et unikt indblik i barnet og forældrenes liv samt deres indbyrdes relation.

Udover ovenstående overvejelser, tror jeg desuden, det er vigtigt at man gøre sig tanker om, hvad arbejdet med minoritetsgrupper stiller af krav for terapeuten og forskeren.

Referenceliste

- Adamo, S.M.G & Rustin, M. (2013). *Tavistock Clinic Series : Young Child Observation : A Development in the Theory and Method of Infant Observation*. Karnac Books, pp. 1-25
- Ainsworth, M. (1969) Object Relations, Dependency, and Attachment: A Theoretical Review of the Infant-Mother Relationship *Child Development* Vol. 40, No. 4. pp. 969-1025
- Anderssen, N., Amlie, C. & Ytterøy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43, pp. 335-351
- Berk, L. E. (2009) *Child Development*. (8.ed). Boston, MA: Allyn and Bacon, pp. 579-594
- Biblarz, T & Stacey, J., (2001), How does the gender of parents matter?, *Journal of Marriage and Family*, pp. 3-22
- Bion, W.R. (1962): 'A theory of thinking'. In Spillius, E.B. (ed.): *Melanie Klein Today. Developments in theory and practice. Vol.1: Mainly Theory* (pp. 178-186). London: Routledge, 1988.
- Bos, H. (2013) Lesbian-Mother Families Formed Through Donor Insemination. In A. E. Goldberg & K. R. Allen, (Eds), *LGBT-parentfamilies: Innovations in research and implications for practice.*, New York, US: Springer Science + Business Media (pp. 21-37).
- Bos, H. M. W., van Balen, F., van den Boom, D., C. & Sandfort, Th. G. M. (2004) Minority stress, experience of parenthood and child adjustment in lesbian families, *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 22:4, pp. 291-304
- Boswell, J. (2001) The Oedipus Complex. In: Bronstein, C. Ed. *Kleinian Theory. A contemporary perspective*. London, Philadelphia: Whurr Publishers, pp. 77-92
- Britton, R., (1989) The missing link: parental sexuality in the Oedipus complex. In: Britton, R., Feldman, M., and O'Shaughnessy, E., eds. (1989) *Oedipus Complex Today: Clinical Implications*. London, GBR: Karnac Books, pp. 83-102
- Britton, R. (1992). The Oedipus Situation and the Depressive Position. *New Library of Psychoanalysis*, 14: p. 34-45
- Brooks, McCluskey, Turley & King (2015) The Utility of Template Analysis in Qualitative Psychology Research, *Qualitative Research in Psychology*, 12:2, p. 202-222
- Corbett, Ken. (2001) Nontraditional Family Romance. *Psychoanalytic Quarterly*, LXX, p. 599-624
- Crowl, A., Ahn, S. & Baker, J. (2008) A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents, *Journal of GLBT Family Studies*, 4:3, p. 385-407
- Diamantouli, E. & Porsager, J. (2008) Køn og seksualitet i faderfraværets tegn. In: S. Brinkmann & P. Triantafyllou (eds) *Psykenes historier i Danmark. Om forståelsen og styringen af sjælelivet*. Frederiksberg C, Samfundslitteratur, Kap. 7, p. 143-166
- Ehrensaft, Diane (2000) Alternatives to the Stork Fatherhood Fantasies in Donor Insemination Families, *Studies in Gender and Sexuality*, 1:4, pp. 371-397
- Fedewa, Black & Ahn (2015) Children and Adolescents With Same-Gender Parents: A Meta-Analytic Approach in Assessing Outcomes, *Journal of GLBT Family*

-
- Studies*, 11:1, pp. 1-34
- Flyvbjerg, B. (2010). Fem misforståelser om casestudiet. In Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Eds), *Kvalitative metoder. En grundbog*. (Kap. 16, pp. 463-489). København Hans Reitzels Forlag 26
- Freud, S. (1959). Family romances. In J. Strachey (Ed. and Trans.), *The standard edition of the complete psychoanalytical works of Sigmund Freud* (Vol. 9, pp. 237-241). London: Hogarth Press. Original work published in 1909
- Freud, S. (1973). *Tre afhandlinger om seksualteorien* Boisen, M (Transl.) København, Hans Reitzel, pp. 11-42
- Friedman, C., (2007) First Comes Love, Then Comes Marriage, Then Comes Baby Carriage: Perspectives on Gay Parenting and Reproductive Technology, *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 6:2, pp. 111-123
- Gammelgaard, J., (2010). Psykoanalysens empiri. In Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Eds), *Kvalitative metoder. En grundbog*. (Kap. 16, pp. 355-375). København, Hans Reitzels Forlag 20 sider
- Gartrell, N., Hamilton, J., Banks, A., Mosbacher, D., Reed, N. & Sparks, C. H. (1996), The National Lesbian Family Study: 1. Interviews With Prospective Mothers, *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 66. No. 2, pp. 272-281
- Gartrell, N., Banks, A., Hamilton, J., Reed, N., Bishop, H., Rodas, C. (1999) The National Lesbian Family Study: 2. Interviews with mothers of toddlers. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol 69. No. 3, pp. 362-369
- Gartrell, N., Banks, A., Reed, N., Hamilton, J., Rodas, C., Deck, A. (2000), The National Lesbian Family Study: 3. Interviews With Mothers of Five-Year-Olds, *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 70 (4), pp. 542-548
- Gartrell, N., Deck, A., Rodas, C., Peyser, H. & Banks, A. (2005), The National Lesbian Family Study: 4. Interviews with the 10-year-old children. *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 75, No. 4, pp. 518-524
- Gartrell, N. & Bos, H. (2010), US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents, *Pediatrics* Vol. 126 No. 1, pp. 28-36
- Goldberg, A. E. (2010), Lesbian and gay parents and their children : research on the family life cycle. Washington, DC : American Psychological Association, pp. 15-88, 125-156
- Golombok, S., Spencer, A. & Rutter, M., (1983), Children in Lesbian and Single-parent Households: Psychosexual and Psychiatric Appraisal, *Journal Child Psychol. Psychiat.* Vol. 24, No. 4, pp. 551-57
- Golombok, S., Tasker, F., & Murray, C. (1997), Children Raised in Fatherless Families from Infancy: Family Relationships and the Socioemotional Development of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers, *Journal Child Psychol. Psychiat.* Vol. 38, No. 7, pp. 783-79x
- Grünbaum, L. (2013): *Anxieties and dilemmas relating to breaks in the therapeutic relationship with children whose relationships in early infancy were reported to have been emotionally unstable and traumatised - A systematic study of child psychotherapy with a young child who had suffered early abuse and neglect*. Thesis submitted as part of PhD-programme in Child Psychoanalytic Psychotherapy at the University of East London in conjunction with the Tavistock Clinic, London, UK
- Grünbaum, L. (1999). Psykoanalytisk børnetterapi –hvordan virker hvad? *Matrix*, 16
-

-
- , (p. 245-258). 13 sider
- Heineman, T. V., (2004), A Boy and Two Mothers: New Variations on an Old Theme or a New Story of Triangulation? Beginning Thoughts on the Psychosexual Development of Children in Nontraditional Families. *Psychoanalytic Psychology*, Vol 21(1), pp. 99-115
- Houzel, D., (2008): The creation of psychic space, the “nest of babies” fantasy and the emergence of the Oedipus complex. In: K. Barrows (ed.): *Autism in Childhood and Autistic Features in Adults. A Psychoanalytic perspective* (pp. 119-145). London: Karnac
- Jacobsen, B., Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2010). Fænomenologi. In S. Brinkmann & L. Tanggaard (Eds), *Kvalitative metoder. En grundbog* (Kap. 9, pp. 185-207). København: Hans Reitzels Forlag
- Johnson, S., M., (2012) Lesbian Mothers and Their Children: The Third Wave, *Journal of Lesbian Studies*, 16:1, pp. 45-53
- Karpatschof, B. (2010). Den kvalitative undersøgelsesforms særlige kvaliteter. In S. Brinkmann & L. Tanggaard (Eds), *Kvalitative metoder. En grundbog*. (Kap. 19, pp. 409-429). København: Hans Reitzels Forlag [20 s.]
- Karpatschof, B. (2006). *Udforskning i psykologien – De kvantitative metoder*. København: Akademisk Forlag. (pp. 40-52) 12 sider
- Klein, M. (1958). On the Development of Mental Functioning. In M. Masud R. Khan (eds) (1975). *Envy and Gratitude and Other Works 1946 – 1963*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. (pp. 236-246).
- Klein, M. (1957). Envy and Gratitude. In M. Masud R. Khan (eds) (1975). *Envy and Gratitude and Other Works 1946 – 1963*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. (pp. 176-236).
- Klein, M., (1955a): The psycho-analytic play technique: Its history and significance. In M. Masud R. Khan (eds) (1975). *Envy and Gratitude and Other Works 1946 - 1963* (pp. 122-140). London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Klein, M., (1955b): On Identification. In M. Masud R. Khan (eds) (1975). *Envy and Gratitude and Other Works 1946-1963*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis (pp. 141-176)
- Klein, M. (1952), Some theoretical conclusions regarding the emotional life of the infant. In P. Heimann, S. Isaacs, and M. Klein (eds) *Developments in Psychoanalysis*. London, GBR: Karnac Books, 1989, pp. 198-236
- Klein, M., (1946): Notes on some schizoid mechanisms. In M. Masud R. Khan (eds) (1975). *Envy and Gratitude and Other Works 1946 – 1963*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 1-24.
- Klein, M., (1945), The Oedipus complex in the light of early anxieties. In: Britton, R., Feldman, M., and O'Shaughnessy, E., eds. (1989) *Oedipus Complex Today: Clinical Implications*. London, GBR: Karnac Books, pp. 11-82
- Klein, M., (1940): Mourning and its relation to manic-depressive States. I: *Love, Guilt and Reparation and Other Works 1921-1945* (pp. 344-369). London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1975.
- Klein, M. (1932). The Psycho-Analysis of Children. The International Psycho-Analytical Library, 22:1-379. London: The Hogarth Press.
- Kvale, S. & Brinkman, S. (2009). *Interview. Introduktion til et håndværk*. Kbh. Hans Reitzels forlag. (p. 17-17, 199-206, 267-292)
-

-
- Langdridge, D. (2007). *Phenomenological Psychology: Theory, Research and Method*. (Kap. 2 & 7, pp. 8-23 & 107-129). Harlow: Pearson Education. 37 sider
- Mortensen, K.V., (2010). Psykoanalytisk børnetterapi. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 47, pp. 223- 233.
- Mortensen, K.V. (2001). Forældrearbejde i børnetterapi –partnerskab eller terapi? *Matrix*, 18, pp. 57-72.15 sider
- Moskowitz, Sally (2010), Representations of mother in the daughter of a single, gay father, *Infant Observation: International Journal of Infant Observation and Its Applications*, 13:3, pp. 309-324
- Patterson, C. J. (2001) Families of the Lesbian Baby Boom, *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 4:3-4, p. 91-107
- Patterson, C.J. (1995). Families of the lesbian baby boom: parents' division of labor and children's adjustment. *Developmental Psychology*, 31, 115–123
- Rustin, M. (2002) 'Looking in the Right Place: Complexity Theory, Psychoanalysis and Infant Observation', *Infant Observation* 5 (1) pp. 122 -144
- Rustin, M. (2006) 'Infant observation research: What have we learned so far?' *Infant Observation* 9 (1) pp. 35-52
- Segal, H. (1989). Introduction. In: Britton, R., Feldman, M., and O'Shaughnessy, E., eds. (1989) *Oedipus Complex Today: Clinical Implications*. London, GBR: Karnac Books, pp. 1-10
- Silverman, S. (2006). Gay and Lesbian Parents in the World of Adoption. In K. Hushion, S. Sherman and D. Siskind (eds). *Understanding adoption: Clinical work with adults, children, and parents*. New York, Jason Aronson. Pp. 61-76
- Siskind, D. (2006). The World of Adoption: An Introduction. In K. Hushion, S. Sherman and D. Siskind (eds). *Understanding adoption: Clinical work with adults, children, and parents*. New York, Jason Aronson. Pp. 3-9
- Steckel, A. (1987). Psychosocial development of children of lesbian mothers. In F. W. Bozett (Ed.), *Gay and lesbian parents* (pp. 75–85). New York: Praeger.
- Tanggaard, L & Brinkmann, S. (2010). Interviewet Samtalen som forskningsmetode. In S. Brinkmann & L. Tanggaard (Eds), *Kvalitative metoder. En grundbog*. (Kap. 1. pp. 29-54). København: Hans Reitzels Forlag. [25 s.]
- Tasker, F. (2005). Lesbian mothers, gay fathers, and their children: A review. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26(3), 224–240.
- Tasker, F., (2010). Same-Sex Parenting and Child Development: Reviewing the Contribution of Parental Gender, *Journal of Marriage and Family*, pp. 35-40
- Vaughan, S., C., (2007) Scrambled Eggs: Psychological Meanings of New Reproductive Choices for Lesbians, *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 6:2, pp. 141-155
- World Health Organization. (1992). *ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders : Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines*, Albany, NY, USA. World Health Organization
- Yin, R.K., (2009). *Case Study Research: design and methods*. (4.ed). Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington DC: SAGE Publication. (pp. 1-192) [192 s.]

Hjemmesider

- American Psychological Association. (2005). *Lesbian and gay parenting*. Washington, DC: Author. Retrieved from <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting.aspx>

Danmarks Statistik (2015a), Familier med børn.
<http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/husstande-familier-boern/familier>

Danmarks Statistik (2015b), Skilsmisser.
<http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/vielser-og-skilsmisser/skilsmisser#>

Regelsæt 2010-2012, Ethiske principper for nordiske psykologer (2015)
http://www.psykologeridanmark.dk/Psykologens%20arbejde/Lovgivning/~media/Dansk%20Psykolog%20Forening/Filer_dp/Faelles%20filer/Publikationer/Om%20foreningen/Ethiske%20principper%20for%20nordiske%20psykologer%202010%202012.ashx

Retsinformationen (2015). Adoptionsloven. Kap. 6
<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=163355&exp=1#Kap6>

SOU, Barn i homosexuella familjer (2001:10).
<http://www.regeringen.se/sb/d/135/a/608>

Pensumliste

- Adamo, S.M.G & Rustin, M. (2013). *Tavistock Clinic Series : Young Child Observation : A Development in the Theory and Method of Infant Observation*. Karnac Books,
- Ainsworth, M. (1969) Object Relations, Dependency, and Attachment: A Theoretical Review of the Infant-Mother Relationship *Child Development* Vol. 40, No. 4.
- Anderssen, N., Amlie, C. & Ytterøy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43,
- Berk, L. E. (2009) *Child Development*. (8.ed). Boston, MA: Allyn and Bacon
- Biblarz, T & Stacey, J., (2001), How does the gender of parents matter?, *Journal of Marriage and Family*,
- Bozett, W (Ed.), *Gay and lesbian parents*. New York: Praeger.
- Bos, H. M. W., van Balen, F., van den Boom, D., C. & Sandfort, Th. G. M. (2004) Minority stress, experience of parenthood and child adjustment in lesbian families, *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 22:4, pp. 291-304
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Eds), *Kvalitative metoder. En grundbog* København Hans Reitzels Forlag
- Britton, R., Feldman, M., and O'Shaughnessy, E., eds. (1989) *Oedipus Complex Today: Clinical Implications*. London, GBR: Karnac Books
- Britton, R. (1992). The Oedipus Situation and the Depressive Position. *New Library of Psychoanalysis*, 14: p. 34-45
- Bronstein, C. Ed. *Kleinian Theory. A contemporary perspective*. London, Philadelphia: Whurr Publishers
- Brooks, McCluskey, Turley & King (2015) The Utility of Template Analysis in Qualitative Psychology Research, *Qualitative Research in Psychology*, 12:2, p. 202-222
- Corbett, Ken. (2001) Nontraditional Family Romance. *Psychoanalytic Quarterly*, LXX, p. 599-624
- Crowl, A., Ahn, S. & Baker, J. (2008) A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents, *Journal of GLBT Family Studies*, 4:3, p. 385-407

-
- Diamantouli, E. & Porsager, J. (2008) Køn og seksualitet i faderfraværets tegn. In: S. Brinkmann & P. Triantafillou (eds) *Psykens historier i Danmark. Om forståelsen og styringen af sjælelivet*. Frederiksberg C, Samfundslitteratur, Kap. 7,
- Ehrensaft, Diane (2000) Alternatives to the Stork Fatherhood Fantasies in Donor Insemination Families, *Studies in Gender and Sexuality*, 1:4, pp. 371-397
- Fedewa, Black & Ahn (2015) Children and Adolescents With Same-Gender Parents: A Meta-Analytic Approach in Assessing Outcomes, *Journal of GLBT Family Studies*, 11:1,
- Freud, S. (1959). Family romances. In J. Strachey (Ed. and Trans.), *The standard edition of the complete psychoanalytical works of Sigmund Freud* (Vol. 9, pp. 237-241). London: Hogarth Press. Original work published in 1909
- Freud, S. (1973). *Tre afhandlinger om seksualteorien* Boisen, M (Transl.) København, Hans Reitzel,
- Friedman, C., (2007) First Comes Love, Then Comes Marriage, Then Comes Baby Carriage: Perspectives on Gay Parenting and Reproductive Technology, *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 6:2,
- Gartrell, N., Hamilton, J., Banks, A., Mosbacher, D., Reed, N. & Sparks, C. H. (1996), The National Lesbian Family Study: 1. Interviews With Prospective Mothers, *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 66. No. 2,
- Gartrell, N., Banks, A., Hamilton, J., Reed, N., Bishop, H., Rodas, C. (1999) The National Lesbian Family Study: 2. Interviews with mothers of toddlers. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol 69. No. 3, pp. 362-369
- Gartrell, N., Banks, A., Reed, N., Hamilton, J., Rodas, C., Deck, A. (2000), The National Lesbian Family Study: 3. Interviews With Mothers of Five-Year-Olds, *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 70 (4), pp. 542-548
- Gartrell, N., Deck, A., Rodas, C., Peyser, H. & Banks, A. (2005), The National Lesbian Family Study: 4. Interviews with the 10-year-old children. *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 75, No. 4, pp. 518-524
- Gartrell, N. & Bos, H. (2010), US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents, *Pediatrics* Vol. 126 No. 1,
- Goldberg, A. E. (2010), Lesbian and gay parents and their children : research on the family life cycle. Washington, DC : American Psychological Association,
- Goldberg, A. E & Allen, K. R. (Eds), (2006). *LGBT-parentfamilies: Innovations in research and implications for practice.*, New York, US: Springer Science + Business Media
- Golombok, S., Spencer, A. & Rutter, M., (1983), Children in Lesbian and Single-parent Households: Psychosexual and Psychiatric Appraisal, *Journal Child Psychol. Psychiat.* Vol. 24, No. 4, pp. 551-57
- Golombok, S., Tasker, F., & Murray, C. (1997), Children Raised in Fatherless Families from Infancy: Family Relationships and the Socioemotional Development of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers, *Journal Child Psychol. Psychiat.* Vol. 38, No. 7, pp. 783-79x
- Grünbaum, L. (2013): *Anxieties and dilemmas relating to breaks in the therapeutic relationship with children whose relationships in early infancy were reported to have been emotionally unstable and traumatised - A systematic study of child psychotherapy with a young child who had suffered early abuse and neglect*. Thesis submitted as part of PhD-
-

-
- programme in Child Psychoanalytic Psychotherapy at the University of East London in conjunction with the Tavistock Clinic, London, UK
- Grünbaum, L. (1999). Psykoanalytisk børneterapi –hvordan virker hvad? *Matrix*, 16, (p. 245-258). 13 sider
- Heineman, T. V., (2004), A Boy and Two Mothers: New Variations on an Old Theme or a New Story of Triangulation? Beginning Thoughts on the Psychosexual Development of Children in Nontraditional Families. *Psychoanalytic Psychology*, Vol 21(1), pp. 99-115
- Houzel, D., (2008): The creation of psychic space, the “nest of babies” fantasy and the emergence of the Oedipus complex. In: K. Barrows (ed.): *Autism in Childhood and Autistic Features in Adults. A Psychoanalytic perspective* (pp. 119-145). London: Karnac
- Johnson, S., M., (2012) Lesbian Mothers and Their Children: The Third Wave, *Journal of Lesbian Studies*, 16:1, pp. 45-53
- Karpatschof, B. (2006). *Udforskning i psykologien –De kvantitative metoder*. København: Akademisk Forlag. (pp. 40-52) 12 sider
- Klein, M. (1952), Some theoretical conclusions regarding the emotional life of the infant. In P. Heimann, S. Isaacs, and M. Klein (eds) *Developments in Psychoanalysis*. London, GBR: Karnac Books, 1989, pp. 198-236
- Klein, M., (1940): Mourning and its relation to manic-depressive States. I: *Love, Guilt and Reparation and Other Works 1921-1945* (pp. 344-369). London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1975.
- Klein, M. (1932). The Psycho-Analysis of Children. The International Psycho-Analytical Library, 22:1-379. London: The Hogarth Press.
- Kvale, S. & Brinkman, S. (2009). *Interview. Introduktion til et håndværk*. Kbh. Hans Reitzels forlag. (p. 17-17, 199-206, 267-292)
- Langdridge, D. (2007). *Phenomenological Psychology: Theory, Research and Method*. (Kap. 2 & 7, pp. 8-23 & 107-129). Harlow: Pearson Education. 37 sider
- Masud, M. & R. Khan (eds) (1975). *Envy and Gratitude and Other Works 1946 – 1963*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Mortensen, K.V., (2010). Psykoanalytisk børneterapi. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 47, pp. 223- 233.
- Mortensen, K.V. (2001). Forældrearbejde i børneterapi –partnerskab eller terapi? *Matrix*, 18, pp. 57-72. 15 sider
- Moskowitz, Sally (2010), Representations of mother in the daughter of a single, gay father, Infant Observation: *International Journal of Infant Observation and Its Applications*, 13:3, pp. 309-324
- Patterson, C. J. (2001) Families of the Lesbian Baby Boom, *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 4:3-4, p. 91-107
- Patterson, C.J. (1995). Families of the lesbian baby boom: parents’ division of labor and children’s adjustment. *Developmental Psychology*, 31, 115–123
- Rustin, M. (2002) ‘Looking in the Right Place: Complexity Theory, Psychoanalysis and Infant Observation’, *Infant Observation* 5 (1) pp. 122 -144
- Rustin, M. (2006) ‘Infant observation research: What have we learned so far?’ *Infant Observation* 9 (1) pp. 35-52
- Silverman, S. (2006). Gay and Lesbian Parents in the World of Adoption. In K. Hushion, S. Sherman and D. Siskind (eds). *Understanding adoption: Clinical work with adults, children, and parents*. New York, Jason Aronson. Pp. 61-76
-

-
- Spillius, E.B. (ed.): *Melanie Klein Today. Developments in theory and practice. Vol. I: Mainly Theory*. London: Routledge, 1988.
- Tasker, F. (2005). Lesbian mothers, gay fathers, and their children: A review. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26(3), 224–240.
- Tasker, F., (2010). Same-Sex Parenting and Child Development: Reviewing the Contribution of Parental Gender, *Journal of Marriage and Family*, pp. 35-40
- Vaughan, S., C., (2007) Scrambled Eggs: Psychological Meanings of New Reproductive Choices for Lesbians, *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 6:2, pp. 141-155
- World Health Organization. (1992). *ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders : Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines*, Albany, NY, USA. World Health Organization
- Yin, R.K., (2009). *Case Study Research: design and methods*. (4.ed). Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington DC: SAGE Publication. (pp. 1-192) [192 s.]

Hjemmesider

- American Psychological Association. (2005). *Lesbian and gay parenting*. Washington, DC: Author. Retrieved from <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting.aspx>
- Danmarks Statistik (2015a), Familier med børn. <http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/husstande-familier-boern/familier>
- Danmarks Statistik (2015b), Skilsmisser. <http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/vielser-og-skilsmisser/skilsmisser#>
- Regelsæt 2010-2012, Ethiske principper for nordiske psykologer (2015) http://www.psykologeridanmark.dk/Psykologens%20arbejde/Lovgivning/~media/Dansk%20Psykolog%20Forening/Filer_dp/Faelles%20filer/Publikationer/Om%20foreningen/Ethiske%20principper%20for%20nordiske%20psykologer%202010%202012.ashx
- Retsinformationen (2015). Adoptionsloven. Kap. 6 <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=163355&exp=1#Kap6>
- SOU, Barn i homosexuella familjer (2001:10). <http://www.regeringen.se/sb/d/135/a/608>

Bilag

Bilag 1

Andy is a great kid. I love him with all my heart and I trust he knows that, along with feeling the complications of that, you know, that sort of “Oh, Mom.” And it has not been difficult to help him understand that I am gay and what that means. He gets that. I think he also understands—as best he can at this point—the circumstances of his birth. But how do I deal with his beginning to understand that I am hated? (Corbett, 2001, p. 605)

Bilag 2

“Not exactly falling in love, but sort of—at least a big crush. We had only a written description—no picture. But we certainly had him in mind as lovable. So it was that kind of falling in love.” R. J. added, “We even gave him what I think of as a lovable name, Tim. We of course didn’t know his real name.”

Bilag 3, Vignette 1

“Cindy told David about her distress hearing insulting remarks about her carrying and giving up a baby. She had relinquished custody of her son and daughter after the break-up of her marriage and knew what giving up a child felt like as she did this each weekend when her children returned to their father. David talked about this to me rapidly, without much pause or reflection, commenting mainly that he could not believe how rude people can be. Listening, I felt filled with questions and feelings about Cindy giving up a baby after having given up her son and daughter. David commented on Cindy’s openness to him, recounting how she wanted David to feel the baby move, and so while in her car, with her children playing in the front seat, she lay in the back for David to touch her belly. He thought the children thought nothing unusual was occurring and understood that Cindy was doing something wonderful for him, and that he will be the father of the baby and take the baby home. David was very upbeat when talking about this, and especially excited about feeling the baby move.” (Moskowitz, 2010, p. 314)

Bilag 4, Vignette 2

In a visit when Laura was 21 months (...) Laura moved close to David. He picked her up and she nestled into his shoulder and then reached for a book. David asked if she wanted a story and told me he bought a book about big sisters. He asked Laura if she wanted that one and she ran to get it. David proudly said she knows every book by its title. David then talked about his uncertainty explaining to Laura about the baby and surrogate, and thought talking about her becoming a big sister might be a way. Although the book has a mom, he calls her “a lady” and he wondered what I thought about that. Before I could answer, Laura returned with the book and settled in David’s lap. Before he began to read, she left again and played nearby. David and I continued to talk. I said it was good they were talking and reading about new babies coming. He said Laura is very interested in babies and points to them in the park saying “baby”. He said the surrogacy agency suggests telling children that you need four things to make a baby, an egg, a sperm, a place for the baby to grow, and a person to take care of the baby when it’s born. The word “mother” is very loaded and he wants to avoid it now. I wondered if not saying it at all could make it bigger by its absence since Laura already sees and hears about mothers in her world. Could lots of books about different kinds of families be a way of introducing the many possibilities and later, her own story would be learned as one amongst them. I was aware that Laura could hear us and tried to pick my words carefully. Laura then brought David two other books, one called “We are a Family” and the other, “Mother Goose”. David was puzzled when I laughed. I explained that Laura brought books exactly about our conversation. I was surprised when David denied that and said “no, these are just her favorite books now”. I said I thought Laura was thinking about families and mothers and trying to understand what was happening. David then told me that Laura’s best friend Seth’s mother is seven months pregnant and that Seth

points to her belly and says the baby is in there. I said, "So Laura must know too." David said "No, only Seth knows". I asked if Laura heard Seth say this, and he said yes, seeming to first realise only then that Laura must also know there is a baby in Seth's mother's body. In the next visit David told me Laura wants nothing to do with the Big Sister book but is very interested in pictures of babies and in the book about the baby penguin who has two daddies. He said Laura does better when he prepares her for something and that it makes sense to prepare her for the baby. I asked what he thought she knew so far and he answered nothing. At that point to David's surprise, Laura said, "Baby". I said she listens and understands so much. Laura said "baby" again and David remained silent. I said I think she does have an idea a baby is coming here and wants to know about that. David insisted she didn't know that yet. I said it was the big event he has been preparing for and she needs to prepare too. It was hard for me not to say something directly to Laura but it seemed very important to leave it to David to say. He then gently told Laura she was going to get a baby brother and his name will be Luke. Laura said "Luke" and they repeated this a few times. She then got a baby Elmo doll, pushed him around in the stroller and cradled and kissed him in her arms. I asked "Is Elmo your baby?", and she put Elmo in her mouth, trying to fit him all the way in. She walked around the room for several minutes taking him in and out of her mouth. David laughed and said Laura is eating Elmo. Laura said "no" but continued to show him Elmo in her mouth. I said "Elmo is in your mouth and now he's out" and to David, "like a baby being born." (pp. 320-321)

Bilag 5, Vignette 3

During the first visit after Luke's birth Laura was excited to see me, and said my name. David said Laura met Cheryl after she gave birth and has been saying mommy a lot since then, calling him mommy too. In an observation six weeks later Laura said "nanny" for the first time in relation to her friend's nanny. Laura listened very intently as I explained, Karen is Jessie's nanny and Wilma is Laura's nanny." She then brought her Elmo doll who was stuck in a toy pipe to David and indicated that she wanted him to get him out which he did. David then said he had to change Luke's diaper and Laura began a complex sequence of play which involved a mommy doll with twin babies drinking bottles, and a large bag of diapers that had a picture of a woman holding a baby. While playing Laura became quite upset, nothing seeming right and no one able to help. It seemed to me she was expressing confusion about who the women were who took care of and gave birth to babies-who is mommy, who is nanny, where did Luke come from, where did she come from. Later still in an upset mood, she put a baby doll in a kitchen cabinet, closed the door, waited, opened it to look at the baby, and repeated this many times. She then climbed in and out of the cabinet herself. (Moskowitz, 2010, pp. 321-322)

Bilag 6, Vignette 4

David told me that Laura said, "I want my mommy" emphasising the word my, and that despite our talk, he was not expecting this. He asked her if she wanted him to tell her the story of how she was born, and she said yes. He told her he wanted to have her very, very much and that for anyone to have a baby, you need-a sperm, an egg, a lady's body to carry the baby in her tummy, and someone to love and take care of the baby when it's born. There were two nice ladies who helped him. One gave the egg and the other carried Laura in her tummy. David said Laura was very attentive while he told her this. He said it made daddy so happy to be able to have her. When he was finished, she said "again", and he told her again and that happened three times. He also told her she had met the lady who carried her in her tummy and that lady was Cindy. The next day Laura asked to see Cindy, and David said they will visit her soon. David told me he hopes Laura doesn't get too focused on Cindy as a mother and then feels like she wasn't wanted by her. David said that after talking Laura played with a stuffed animal kitty and asked David "where's the kitty's mommy?" David said maybe the kitty has a daddy, and Laura repeated "where's the kitty's mommy?" David repeated maybe she has a daddy and Laura said "the kitty's mommy is hiding". I said it was wonderful they could talk about Laura's birth story and that Laura could play about it, but I

wondered why the kitty couldn't have a mommy. David realised he had felt anxious about Laura's wish for the kitty to have a mommy and had blocked that play for her. We talked about the importance of Laura being able to imagine and play different family scenarios and to express her feelings about them. (Moskowitz, 2010, pp. 322-323)

Bilag 7, Vignette 5

So I don't think their play reflects their own family all the time, just social experience. You know, they don't make doll houses with two moms, or two moms and one dad. (Although we've been tempted to remove the "father figure" and replace him with another woman, although sometimes they take the farmer from the farm set and make a family with two dad's [sic]). The only time it gets confusing is when they play "Mom and Mom," which also happens. Then when one of them says "Mom" three people answer, then they'll say "Not you! I meant [pretend mom]." (Heineman, 2004, p. 104)

Bilag 8, Vignette 6

We always said, and still do, that we want to co-parent equally, and mostly we are. But we also recognized early on that the biological factor makes a difference, especially with breastfeeding. He will still, if he's hurt or something, want her and go to her. My sense is that there's a physical security he gets from her body. It's gotten progressively less as he gets older, but there's a difference. (Benkov, 1994, p. 154 ifl: Heineman, 2004, p. 109)

Bilag 9, Vignette 7

Glen reported that he had always thought there was "something special or magical about having one's own offspring." Glen and Nate chose to adopt, however, because "we both have a rescue fantasy." . When I asked Glen if he ever thinks now about his previous fantasies of the "magic of having one's own offspring," he said, "No. Well, yes I do. I just showed Adam a picture of his mother, and thought, gee, they look identical. You know, there's no doubt that I have a quality bond with Adam, but it is different." (Friedman, 2007, pp. 116-117)

Bilag 10, Vignette 8

Craig now works part-time and clearly identifies as Ellie's primary caretaker. Ellie stated recently during play that she wants to marry Craig and wishes Gary would go find another bed to sleep in at night. Gary's lower position in the "pecking order" is hard for him sometimes, but as their daughter grows older they notice the attention and attachments shifting. Ellie also began asking questions recently about how she was made, and Craig explained the steps of in vitro fertilization to her. She listened with fascination and replied, "Daddy, I hope you don't mind I think I'll marry a boy when I grow up." She explained that she likes grownup boys and does not want to need help to have a child. (Friedman, 2007, pp. 119-120)